

Uloga stranih ambasada u srpskoj politici
NEKO NA TRAVNJAK, NEKO ZA STO

Trgovina ljudima: Radna eksploatacija
IZRABLJIVANJE BEZ GRANICA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

VREME

broj
1612
25. novembar 2021.

A portrait of Zdenko Tomanović, an older man with grey hair, wearing a dark suit, a light blue shirt, and a blue tie. He is standing behind a wooden podium, with his hands resting on it. The background is slightly blurred, showing an indoor setting.

INTERVJU: ZDENKO TOMANOVIĆ, ADVOKAT
KOD NAS VLADAJU
MOĆNI LJUDI,
A NE PRAVO

OBRATI PAŽNJU!

Igre u Olimpiji
Aleksandar Ćirić

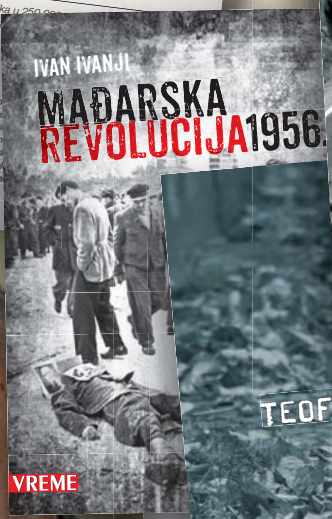

**Desna deca
levih roditelja**
MILAN MILOŠEVIĆ
O JOŠ JEDNOJ GENERACIJI X
IZMEĐU "VOĐE", "DANGE" I "STRADIJE"

Prilog kulturi sećanja, hronika u 250 paragrafa
u tekstovima ispisanim tokom
kao prolećne vode proteklih

Odobrena čitanci objavljivi tokom p...
Vreme, MN, FAKK i Yu Novosti, o ra...
uspajnosti s katoličkim poslova...
90-ih, prekinutu modernizacij i utran...
u samoupravnom socijalizmu i predst...
kako će, sudeći po socijalizmu, kapital...
i o tome kako je opisana jedna genera...

Beograd, 2015

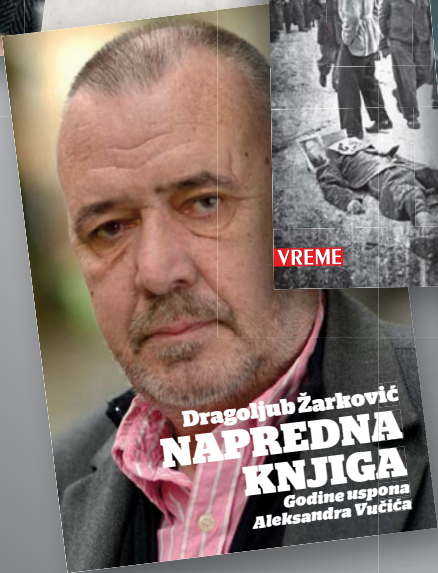
IVAN IVANJI
**MAĐARSKA
REVOLUCIJA 1956.**

VREME

Драган
Тодоровић
**У ТРИ
ЛЕПЕ**

VREME

**Dragoljub Žarković
NAPREDNA
KNJIGA**
Godine uspona
Aleksandra Vučića

TEOFIL PANČIĆ

**PILULE
PROTIV
ZABORAVA**

VREME

Knjige u izdanju nedeljnika

VREME

možete kupiti u:
prostorijama redakcije,
boljim knjižarama,
pouzećem ili preko interneta
informacije na 011/3234-774
ili www.vreme.com

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ (1951–2020),
glavni urednik od 1991. do 2020.

ZORAN JELIČIĆ (1945–2018),
glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija

Slobodan Bubnjević, Sonja Čirić (mozaik),
Zora Drčelić, Slobodan Georgijev,
Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto),
Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević,
Uroš Mitrović, Vukašin Obradović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva),
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:

Ivan Hrašovec (ur.),

Tanja Stanković, Slobodan Tasić;

lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;

korektori: Nikola Dragomirović,

Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Nedelja**

06 **Intervju:** Zdenko Tomanović

12 **Uloga stranih ambasada u srpskoj politici:**

Neko na travnjak, neko za sto

14 **Intervju:** Ditrih Jenš

15 **Nuspojave:**

Odstrel, vendeta... i nestašica jaja

18 **Trgovina ljudima:** Izrabljivanje bez granica

24 **Ekologija i ekonomija:**

Zlatna groznica u zaštićenim područjima prirode

26 **Kultura sećanja:** Još jednom o Vukovaru

29 **TV Manijak:** Šta je dobra televizija?

30 **Intervju:** Livaj Tekofski

32 **Muzička industrija:** U susret

trećoj godini pandemije

34 **Mađari u Srbiji:** Između avangarde i

narodne kulture

35 **A magyarok Szerbiában:** Az avantgárd és a népi kultúra között

KULTURA

38 **Film Nebesa: Tri priče o potrazi za smislom**

41 **Pozorište:** Bezbedni nihilizam

42 **Izložbe:** Slika slici

44 **Knjige:** Ćirilica i vudu rituali

45 **Roman:** O lošem pričanju dobrih priča

47 **Polemike:** Jesmo li izgubili

Estetiku otpora (4)

SVET

48 **SAD: Rekordan rast inflacije**

51 **Italija:** Basnoslovna cena parlamenta

57 **Intervju:** Darko Tuševljaković

MOZAIK

54 **Dizajn:** Ples negroidne kulture

59 **Navigators:** Kad vam se četiri zida raspricu

60 **Strip:** Augsburg

62 **Vreme uživanja:** Apa(r)tija

Na više lokacija u Srbiji, iako su zvanično pod zaštitom države, istražuju se potencijalna nalazišta plemenitih metala – i to uz dozvole nadležnih organa

MIODRAG MARKOVIĆ

Najnoviji film Srđana Dragojevića prilično otvoreno i hrabro stupa na tle savremenog evropskog arthaus/umetničkog filma, a da pritom pruža nešto drastično drugačije u odnosu na preovlađujući izraz

ZORAN JANKOVIĆ

Grafikon na naslovnici "Njujork tajmsa" prikazuje da je gorivo u Americi poskupelo za polovinu, gas za trećinu, meso za četvrtinu... Sjedinjene Američke Države beleže najveći inflatorni skok od davne 1990. godine

SLOBODAN KOSTIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Marija Janković

Foto: AP

Zagreb: Antivakcerski protest

U boj, u boj za virus svoj

Među najmasovnijim protestima protiv kovid potvrda i oštrijih mera jeste onaj u Zagrebu koji je 20. novembra okupio najmanje 20 hiljada nezadovoljnika iz svih krajeva Hrvatske.

Na Trgu bana Jelačića uzvikivalo se "U boj, u boj za narod svoj" i "Nećemo potvrditi", pozivalo se na ostavku stožera civilne zaštite i premijera Andreja Plenkovića. Govornici su tražili slobodu i ravnopravnost, tvrdili da je uvođenje kovid propusnice fašizam, a vakcine štetne ili bar nepotrebne. Uvrede i pretnje doživele su ekipe Nove TV i HTV-a, novinarki Al Džazire otet je mikrofonski usred uključivanja, grupa huligana udarala je i gurala reportera RTL-a...

Protest je okupio od preduzetnika i advokata do lekara i sveštenika. Učesnici su bili iz svih desnih partija i podgrupa nastalih iz HDZ-a – počev od likova okićenih ustaškim znamenjem do etabliranih političara poput Zlatka Hasanbegovića. Prisutnost Katoličke crkve osećala se kroz razna udruženja; Hrvatska biskupska konferencija od početka pandemije ne mari za stavove pape Franje, zarazu i vakcinaciju.

Iako su dominantne poruke, organizovani prevoz i estetika skupa vukli na baštinu vladajuće Hrvatske demokratske zajednice, vladajuća partija je žestoko kritikovala vođe i poruke upućene sa protesta. Premijer Andrej Plenković je ocenio da je protest dominantno političkog karaktera i da su ga pojedini opozicionari iskoristili za promociju, nazvavši ih "parazitima i političkim profiterima, od krajnje desnice do leve". Za predsednika Hrvatske Zorana Milanovića je rekao da je jedini predsednik neke članice EU koji je protiv kovid potvrda i mera za zaštitu zdravlja.

Naime, Milanović je protest označio kao spontan, haotičan revolt i poručio da su uzrok "briselski tupoglavci" i oni koji ih slede. On je među prvima javno primio vakcinu, ali smatra da su stroge mere u suzbijanju epidemije "represivne, protivustavne, glupe i ohole" te da ih ne donosi nikakva nauka, "nego se neki ljudi ponašaju inertno kao krava koja ide niz cestu".

I dok Plenković, barem po ovom pitanju i u ovom trenutku, odvaja HDZ od tvrde desnice i hrvatskih biskupa, a nekadašnji lider SDP-a Milanović zauzima desni kurs, virus divlja i ubija poslednjih dana dnevno oko 70 bolesnika, te puni ionako pretrpane bolnice.

Stručnjaci upozoravaju da je Hrvatska poslednjih sedmica među zemljama sa najviše novozaraženih, obolelih i preminulih, a istovremeno pri dnu lestvice po broju vakcinisanih u Evropi zbog kalkulisanja vlasti merama i dodvoravanja biračkom telu. Nama u Srbiji poznata situacija.

Nataša Jovanović: Novi prelet iz radikala u naprednjake

Čeka se Šešelj

Foto: Sava Radovanović / Tanjug

Nataša Jovanović je posle 13 godina napustila Vojislava Šešelja i od radikalke postala naprednjakinja. Inače, od ranih devedesetih bila je među najvernijim poštovaocima politike, postupaka i rečenika čoveka osuđenog za zločine protiv čovečnosti i šest puta je birana za narodnu poslanicu Skupštine Srbije.

Jovanović nije poklekla ni kad su Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić doveli Srpsku naprednu stranku na vlast 2012. Naprotiv, kolege koje su prelazile u pobjednički tabor, klela je i slala u pakao u duetu sa Vjericom Radetom. Za Vučića je govorila sve što je do tada bilo rezervisano za Zorana Đinđića, Borisa Tadića i druge "izdajnike": da je špijun stranih službi, mafijaš, manijak, prevarant, licemer, NATO plaćenik, beda o čoveka... Ipak, poslednjih godina Nataša Jovanović je sve manje pominjala Vučića, a otrovni rečnik usmeravala ka Nikoliću, Zorani Mihajlović i drugim nižerangiranim naprednjacima.

Sada je slavodobitno saopštila da se učlanila u SNS kako bi "svojim javnim delovanjem pomogla Vučiću u još jednoj pobjedi za Srbiju".

Jedini glas protiv iz SNS-a čuo se od članice Predsedništva stranke i ministarke Zorane Mihajlović, koja je rekla da će naprednjaci od najnovijeg partijskog preleta imati "više štete nego koristi".

"Ona je personifikacija radikalne politike, čija ja nisam pristalica, jer mislim da je vlast devedesetih godina bila užasna za društvo i građane, i umesto da je štitila živote građana, ona ih je slala u ratove", izjavila je ministarka.

Ali da se već prešaltala na naprednjačku retoriku, Nataša Jovanović je demonstrirala odgovorivši da je "izjava Mihajlovićeve direktno usmerena na pokušaje da obori rejting predsednika Srbije i SNS-a pred izbore".

Kako je krenula nakon Aleksandra Šapića, čini se da je Šešelj sledeći kandidat za utapanje u "keč ol" partiju Aleksandra Vučića.

Nenad Bjeković: Kandidat za predsednika FSS-a

Vrati se, Tole, sve smo ti oprostili

Foto: Dimitrije Goll

Nakon pobe u Portugaliji i plasmana na Mundijal u Kataru, Fudbalski savez Srbije dobiće novog predsednika, a po informacijama medija bliskih vlasti, već je praktično inaugurisan aktuelni vršilac dužnosti Nenad Bjeković (74), nekadašnji fudbaler, trener i funkcioner Partizana; izbor u martu naredne godine trebalo bi da bude čista formalnost.

Bjeković se, po oceni upućenih, već dokazao prepuštajući crno bele na milost i nemilost naprednjačkim kadrovima i pomoćnom osoblju sa tribina, a ide mu naruku što je kao v.d. predsednika bio deo pobeđničkog pohoda na Katar, ali i to dolazi iz Partizana. Naime, aktuelni generalni sekretar FSS-a Jovan Šurbatović i selektor Dragan Stojković su iz Zvezdinog tabora, a poznato je da se dva najveća kluba pitaju u rukovođenju Savezom.

Bjekoviću po svemu sudeći neće biti otežavajuća okolnost što je, kako konstatuju mnogi iz fudbalskog sveta, čovek prošlog vremena, simbol podela, korupcije i propasti ligaškog fudbala. Neće mu ozbiljno nauditi ni "tribina" pozivajući Nemanju Vidića da se kandiduje, a još manje skandiranjem "Ne damo vam novog Toleta", jer nakon mandata naprednjaka Slaviše Kokeze, optuženog od partijskih drugova i kumova za planiranje atentata na predsednika i kriminalno bogaćenje, mnogi žale za godinama kada je Tomislav Karadžić vladao FSS-om.

Čačak: Protest zbog gradnje

Ni kvadratni metar zelenila za građane

Žitelji stambenog bloka Avenija u Čačku okupili su se zbog odluke gradske vlasti da na mestu dva veća parkirališta niknu stambene zgrade.

"Dok se ceo svet okreće zelenilu, ekološkom urbanizmu, mi smo rešeni da uništimo svako zelenilo, svaki parking. Sve je na prodaju. Ovoga nema ni u najzabačenijim zemljama", rekao je jedan od meštana, a prenose "Čačanske novine".

Okupljeni su na zbor pozvali gradonačelnika Miluna Todorovića (SNS), kako bi mu saopštili da neće dozvoliti nova gradilišta

Foto: Milenković Milovan

u naselju, ali nije se odazvao, već su skup nadzirali i uredno sve zabeležili dva policajca.

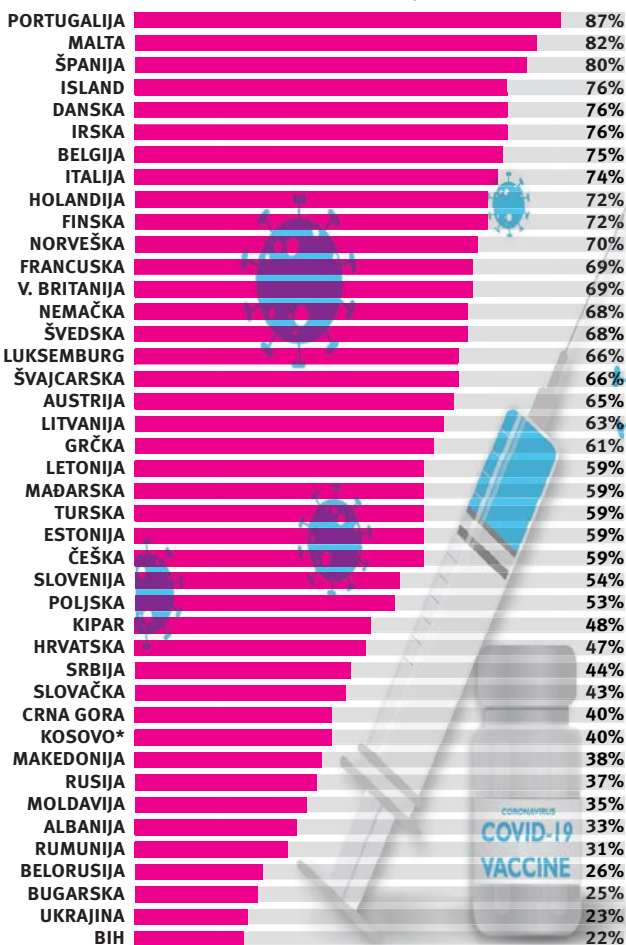
Ovo je svakodnevna slika iz mnogih gradova Srbije.

Vakcinacija: Srbija i region

Donji deo evropske tabele

Početkom godine Srbija je zahvaljujući uvozu kineskih vakcina bila u vrhu po broju vakcinisanih u Evropi da bi kraj godine dočekala u donjem delu tabele revakcinisanih u evropskim zemljama. Najbolji su južnjaci – Portugalci, Španci, Maltežani, a i Grci prednjače među balkanskim zemljama. Poražavajući su rezultati kolektivne imunizacije u Bosni i Hercegovini i članicama EU Bugarskoj i Rumuniji.

IZVOR: SZO; GRAFIČKA OBRADA: VREME/IH

KOD NAS VLADAJU MOĆNI LJUDI A NE PRAVO

Centar moći je u vaninstitucionalnoj maloj grupi, koja pokušava da čak i svoj model morala preslika na društvo. Uopšte govoreći, iznedrilo se patološko pravno ponašanje. Dakle, gledamo stvari koje su po svojoj pravnoj prirodi i toliko očigledno, apsolutno zabranjene. Orkestrirane kampanje u kojima nema granica nedozvoljenosti, od vređanja, omalovažavanja, diskriminacije, diskvalifikacije, pretnji, laži, agresije, mržnje i tenzije postale su standard života

Nije bilo moguće u razgovoru sa advokatom Zdenkom Tomanovićem osvrnuti se na baš svaku aferu u Srbiji. Toliko ih je i u sve većem ubrzanju preskaču jedna drugu u medijskom nadmetanju, ali bez sudskog epiloga. Šta je, međutim, zajedničko svim tim slučajevima? Od Savamale, afere prisluškivanja, do navoda Pandorinih papira o nekretninama Siniše Malog ili razotkrivanja položaja vijetnamskih radnika na gradilištu fabrike guma Linglong u Zrenjaninu, do indikativnih izmena Zakona o referendumu i Zakona o eksproprijaciji, projekta kompanije Rio Tinto u Srbiji ili plantaže marihuane u Jovanjici? I kakve sve to veze ima sa

uniformisanim čuvarima murala Ratku Mladiću u Njegoševoj ulici u Beogradu?

Dugogodišnji advokat iz Beograda više puta je ponovio da nemamo pravnu državu i da svoju moć izvršna vlast upravo bazira na slabim institucijama. Zato ih sve vreme slabi: "I umesto da svaka institucija bude podvrgnuta nadzoru nezavisnog suda, paralelno su stvoreni centri moći i odlučivanja, koji su premešteni iz legitimnih institucija u zatvorene neformalne krugove, bez legitimne kontrole. Pritom vidljiv je osećaj zadovoljstva zbog vaninstitucionalnog rešavanja stvari. Da imamo pravnu državu, pravda i ljudsko dostojanstvo bili bi garantovani i primenjeni u praksi i za političkog protivnika i za sve

koji imaju mišljenje koje se ne sviđa vlasti. Osim političkih protivnika, danas je najveća politička smetnja integritet, dakle, ljudi koje ne možete kupiti", kaže u razgovoru za "Vreme" Zdenko Tomanović.

"VREME": Na slučaju vijetnamskih radnika u Linglongu videli smo suspenziju države i njenih zakona po pitanju zaštite radnih i ljudskih prava, kažu da smo gori od Afrike.

ZDENKO TOMANOVIĆ: Više bih voleo da sam povodom tih događanja čuo stav tužilaštva, dakle, naših nadležnih institucija, a ne političke stavove. Dužni smo da na teritoriji Republike Srbije primenjujemo međunarodne konvencije koje smo prihvatili i ugradili u naš pravni poredak,

■ **“Deli nam se vansudska televizijska pravda. Na televiziji mi ćemo čuti presudu izvršne vlasti, da li je neko kriv, nije kriv, ima li dokaza ili dokaza nema. Oni javno optužuju, sumnjiče, presuđuju”**

kao i naše domaće pravo. Nemate pravo da namećete obavezu nikome da radi u degradirajućim uslovima. Ukoliko to činite tako što mu stavljate u izgled štetne posledice ako on odbije te degradirajuće uslove i još mu uzimate pasoš i ukidate mu pravo na izbor, onda ulazite u zonu kriminala jer nemate pravo da eksploatišete radnika. Za kriterijum eksploatacije nije

bitan pristanak radnika da radi u takvim uslovima. Da li on radi u degradirajućim uslovima, u uslovima koji su apsolutno ispod civilizacijskog i nivoa dostojanstva, uz oduzimanje putne isprave, to je značajno. Onda on postaje radnik iz obaveze a ne po slobodnom izboru, a to jeste kriterijum eksploatacije. Država nije smela da politički oblikuje javnost u smeru

svog političkog interesa u situaciji kada postoji sumnja da smo u zoni kriminala.

Taj se kriminal zove trgovina ljudima?

Ukoliko je ta osoba bila dovedena u zabludu od strane poslodavca, a onda mu je onemogućeno pravo na izbor oduzimanjem putne isprave, zbog čega je osoba prinuđena da ostane na toj teritoriji i u tom prostoru u takvim neprimerenim uslovima, onda postoji visok stepen sumnje da govorimo o kriminalu.

Da ste advokat poljoprivrednika koji neće da proda zemlju Rio Tintu za potrebe pravljenja rudnika, kako biste ga branili u sporu sa državom, šta biste mu savetovali?

Kao advokata, zabrinjava me to što smo i u slučaju kompanije Rio Tinto čuli političku podršku projektu, a da nije urađena nezavisna i nepristrasna studija o proceni uticaja projekta Rio Tinta na životnu sredinu. Urađena je, koliko ja znam, ekonomska studija, a to nije dovoljno jer pre ekonomskog aspekta neophodna je nezavisna studija o svim potencijalnim negativnim efektima na životnu sredinu. Nema tog referenduma, bio on mali ili veliki, koji sme da suspenduje naš Ustav, međunarodne konvencije koje smo prihvatili a koje se tiču ekologije odnosno zaštite životne sredine. Po Ustavu, svako ima pravo na zdravu životnu sredinu i na potpuno i blagovremeno obaveštavanje u vezi sa tim. Istovremeno, studije o proceni uticaja bilo kog projekta na životnu sredinu regulisane su Zakonom o proceni uticaja na životnu sredinu, a taj zakon je naslonjen na Arhusku konvenciju koja predviđa kao važno pravo građanina da učestvuje u donošenju odluke o životnoj sredini. Brojne su odluke Međunarodnog suda za ljudska prava u vezi sa tim. Postoji pravo pojedinca na privatni život. U okviru tog prava na privatni život je i vaše pravo da ne budete izloženi povredama životne sredine u kojoj živite. Država nema pravo da vam ugrožava vaš privatni život, nema pravo da vam zagađuje sredinu u kojoj živite u meri u kojoj to bitno utiče na vaš život.

Kako u tom kontekstu tumačite promenu referendumskog zakonodavstva i izmene Zakona o eksproprijaciji na osnovu kojeg ako država proglasi javnim interesom zemljište ili stan, to može biti oduzeto vlasniku po hitnom postupku?

Izmene Zakona o eksproprijaciji su političko-pravna priprema projekta o čijoj štetnosti ne znamo dovoljno. Siguran sam da će se Strazbur baviti ovim pitanjima. Što se referenduma tiče, to će biti obrazlagano navodnim pozivom na učešće u javnosti, ali to učešće u javnosti, međutim, mora da bude delotvorno i blagovremeno. To ovde nije slučaj. Ne možete najpre nekome uzeti kuću pa onda procenjivati efekte projekta. Izmena Zakona o referendumu najpre stvara uslove za izmenu Ustava u vezi s pravosuđem, a zatim otvara put za Rio Tinto.

U vezi s projektom Rio Tinta, javnost ima pravo da bude delotvorno uključena,

da bude upoznata sa svim elementima tog projekta, a pre svih da bude upoznata sa studijom uticaja na životnu sredinu, ali ne sa studijom koju finansira Rio Tinto već nezavisna institucija. Kod Ustavnih promena, suštinski, mi smo dalji od nezavisnosti suda i samostalnosti tužilaštva. Visoki savet sudstva će imati 11 članova, šest članova će biti sudije, a pet istaknuti pravници. Pet istaknutih pravnika bira parlamentarna većina. Možemo mi da pretpostavimo ko će većinom glasova u skupštini biti određen kao istaknut pravnik. A onda 11 članova odlučuje većinom od osam glasova. Dakle, kontrola i pravo veta biće u rukama ovih istaknutih pravnika. Kad je reč o Zakonu o referendumu, rokovi samo izuzetno mogu biti ovako kratki, ako postoji poseban značaj, a sigurno nije poseban značaj da uvedete kontrolu pravosuđa niti da saučestvujete u ugrožavanju životne sredine.

Bili ste sudija do 1993, dobro ste upoznati sa situacijom u pravosuđu. Kako komentarišete činjenicu da se tužilaštvo nije oglasilo o navodima Pandorinih papira o nekretninama Siniše Malog?

Time da vrh našeg tužilaštva meri svoj rad stavom izvršne vlasti. Mišljenje izvršne vlasti je mera rada i pokretanja vrha našeg tužilaštva i to je udvaranje vrhu države na štetu institucija, Ustava, zakona. Tužilaštvo nema prava to da radi. Nažalost, ustavnim promenama tužilaštvo nije dobilo svoju nezavisnost, ono je samostalno, ali nije nezavisno u radu. Ipak, vidljivo je podanička svest unutar institucija.

Ako je bilo koji ministar sudaren s pojedinim podacima koji se tiču usklađenosti njihovog postupanja s našim zakonom, a to je ovo što ste vi pomenuli, onda je obaveza ministra da javnost upozna s tačnim podacima. Ako i dalje postoji sumnja ili pak javnost Srbije želi da čuje od nadležnih institucija stav o tome, onda nadležno tužilaštvo mora da se prema tom događaju odredi. Ovde je tužilaštvo izabralo

■ “Korupcija je onespobila naše institucije. Posebno je opasno kada vas država korumpira. Trgovina uticajem i spregama s političkim centrima moći jesu srž dominantne korupcije

čutanje kao model čuvanja sopstvenih fotelja. Mi smo imali političke odgovore i političke diskvalifikacije na ovu temu koju ste spomenuli, nismo imali odgovor tužilaštva.

Možete li na slučaju inspektora koji su otkrili Jovanjicu Slobodana Milenkovića i Dušana Mitića, čiji ste pravni zastupnik, objasniti kako funkcioniše u Srbiji ono što bi trebalo da se zove pravna država? Izneli ste javno oštre kritike na račun kampanje koju su predstavnici države vodili protiv njih.

Najpre je naša izvršna vlast učinila popularnim intervju koji je na televiziji dao okrivljeni svom braniocu, a zatim je sledila nedopuštena i protivzakonita kampanja protiv inspektora. Okolnost da su oni otkrivali učešće nekih pripadnika državnih organa i bezbednosih vojnih i civilnih službi, bila je dovoljan povod za kampanju koja ne samo da narušava njihov lični i profesionalni integritet već im ugrožava i život. Više puta sam rekao da neću da komentarišem postupak u kojem nisam branilac ni punomoćnik, ali moram da se zaprepastim da se ni jedan jedini predstavnik pravosuđa nije usudio da reaguje i ukaže nosiocima vlasti da je zakonom zabranjeno da oni ocenjuju dokaze, vrednuju iskaze i komentarišu postupak.

Njima nije dodeljeno obezbeđenje?

Ne, nažalost, nisu dobili obezbeđenje niti je još uvek gotova bezbednosna procena. Nisu ni u skladu sa praksom odmah posle prijave informacije o ugroženosti, njihovo mesto stanovanja obilazile posebne službe. Ali njihove kolege su se udružile i oni ih danonoćno čuvaju.

Inspektori su primenjivali zakone naše zemlje i štitili pravni poredak i svoju privrženost pravnom poretku. To najbolje ilustruje činjenica da su, nakon što su otkrili Jovanjicu, tražili saglasnost da se biljke sa plantaže poseku i da se daju na analizu. S obzirom da takvu saglasnost nisu dobili u uobičajenim kratkim rokovima,

inspektori su imali sumnju da će neko pokušati da izazove požar i uništi biljke. Tu sumnju im je potkrepljivala pojava velikog broja dronova iznad Jovanjice. Tada su se oni organizovali i zajedno sa svojim kolegama danonoćno obezbeđivali lice mesta. Nakon tog čina su protokom nekoliko dana dobili dozvolu da se biljke poseku i odnesu na testiranje. A onda, opet zbog sumnje da se može ugroziti objektivnost laboratorija za ispitivanje biljaka, oni su uzorke odneli na više različitih mesta na ispitivanje. Posle toga su svi rezultati bili isti i oni su dostavljeni tužilaštvu koje ih je ugradilo u svoja akta.

U osnovi, tužilaštvo postupa na osnovu rada dvojice inspektora Milenkovića i Mitića i njihovih timova za borbu protiv droge, oni su prihvatili rezultate njihovog rada, ugradili ih u akta tužilaštva, a i sud je to do određenog nivoa potvrdio.

Vladavina prava ne stanuje ovde?

Ovaj slučaj nas podseća da smo daleko od vladavine prava. Kod nas vladaju moćni ljudi a ne pravo. A bez vladavine prava neće biti slobodnog i zdravog društva. Sva nastojanja za demokratski ili ekonomski razvoj nikada neće uspostaviti ni političku ni ekonomsku stabilnost sve dok pravo ne bude iznad svih. Svi moraju da se stave pod pravo, i država kao pravno lice, i nosioci vladavine, i svi građani.

Da tako nije, potvrđuju i svi drugi slučajevi, afere...?

Uzmite, recimo, Savamalu. To je slučaj koji je postao slučaj od javnog interesa. U tom trenutku bilo je nužno da čujemo nadležne a ne političke strukture. Nismo od tužioca čuli da li je Savamala kriminal ili ne, već su nam političari sugerisali da je to tzv. legitimna nezakonitost, znači, nezakonitost u ime višeg cilja. E, toga ne

O Slobodanu Miloševiću i Jovanki Broz

Pored brojnih poznatih klijenata koje ste imali, karijeru vam je obeležio i klijent u Hagu Slobodan Milošević, kome ste bili pravni savetnik. Šta danas mislite o tom velikom predmetu koji ste imali?

Kada izručite bilo kog građanina Srbije na način kako ste izručili bivšeg predsednika Srbije, onda se institucije naše zemlje ne mogu oporaviti dugo, bar 10 godina. Slučaj Slobodana Miloševića u Hagu najbolje ilustruje srpsku tranzicionu pravdu. Izručen je Hagu bez postupka ekstradicije, bez prava na prigovor i bez prava na žalbu. Izveden je iz pritvora i izručen bez usmene ili pisane saglasnosti predsednika suda, bez saglasnosti istražnog sudije, suprotno važećem ZKP, Ustavu Srbije i Ustavu Jugoslavije. Dakle, bez i jedne sudske odluke.

Deo stručne javnosti podržavao je izručenje Miloševića, uz objašnjenje da se radi o direktnoj primeni međunarodnih obaveza. Po mom mišljenju, u bazi takvog stava je bio politički afinitet, a ne kriterijumi pravnih standarda.

Niko drugi, nikada ni pre ni posle toga nije bio podvrgnut toj pravnoj logici i ni jedan haški optuženik nije tom navodnom direktnom primenom međunarodnih obaveza bio izručen Hagu. Niko ni pre ni posle toga, osim Miloševića.

Srbija tada nije bila član Saveta Evrope, bila je u sastavu SRJ i izvršenje međunarodnih pravnih akata i njihovo unošenje u naš pravni sistem bila je isključiva nadležnost savezne države. Ujedno, samo se zakonom mogao propisati postupak izručenja, način ostvarivanja pojedinih sloboda i prava čoveka i građanina. Bez utvrđene procedure, Milošević je izručen na osnovu podzakonskog akta Vlade Republike Srbije, koji je donet dva sata pošto je Ustavni sud zabranio izručenje Miloševića po osnovu uredbe savezne vlade. A nakon izručenja naša država je pristupila donošenju zakona. Odluka republičke vlade o izručenju proglašena je neustavnom, kao i Uredba savezne vlade na osnovu koje je pokušano izručenje.

Mislim da suđenje Miloševiću u Hagu nije bilo ni fer ni pravično. I brojni su razlozi za takvu ocenu. A da mu je suđeno u Srbiji, bilo bi malo gore nego u Hagu. Da je Milošević poživio, javnost bi imala prilike da čuje svedočenje brojnih visokih predstavnika međunarodne zajednice. Dakle, ne samo šta se to promenilo da su ga samo četiri godine pre suđenja nazivali "faktorom mira na Balkanu", već bismo čuli i dosta pravno, istorijski i politički relevantnih podataka. Kakav bi to efekat imalo na sudsko veće ne znam, ali bi bilo u svakom slučaju korisno. Kakva god bi bila presuda Miloševiću, nijedna presuda ne piše istoriju i nijedna presuda ne sme da zapušava istoriju. Kad bi presude pisale istoriju, mnogi zločini bi nestali sa lica zemlje, jer ne postoje presude za njih ili su čak oslobađajuće.

Davali ste pravne usluge i Jovanki Broz. Koji je najupečatljiviji detalj iz saradnje sa njom?

Bio sam par puta kod Jovanke Broz radi pravnih saveta u vezi sa nekom imovinom u inostranstvu koja nije bila deo prijavljene zaostavštine.

Osim sto sam bio neprijatno iznenađen u kakvim uslovima živi Titova supruga, bila mi je zastrašujuća Jovankina priča kako je svega dvadeset dana nakon Titove smrti došao pukovnik vojne bezbednosti, stavio pištolj na sto i ponudio joj da izabere: da čuti ili metak za nju. To mi je preko posrednika taj oficir i potvrdio.

sme da bude. Nema tog višeg cilja zbog kojeg smete da zgazite pravo pojedinca ili kolektiva. Građani nikome nisu dali mandat da izađe iz ustavnih ovlašćenja ili da bude iznad zakona. A ako postupate suprotno ustavu i zakonu i suprotno mandatu koji su vam građani dali, onda se taj politički poredak predstavlja onakvim kakav zapravo nije i tada je legitimnost prividna. Legitimnost mora da se zasniva na istini a ne prividu.

Jednom ste negde kazali da vladavina prava ne ide preko ideologije?

Da. U ovom društvenom trenutku do vladavine prava može se doći samo preko integriteta i stručnosti. Stručnost pravne prirode, odgovornost, poznavanje načela, vrednosti, procedura, etike. Samo tako ćete da podstaknete ljude na čelu institucija da nije legitimno žrtvovati ustav, zakone, pravni poredak, slobodu i žrtvovati čak i moral i etičke vrednosti u ime

onog što je vlast proglasila za opšti interes. A opšti interes za njih je da nema kritike vlasti jer je to državni udar.

Političari mogu na tržištu politike da pričaju svašta, da lupetaju, da prosipaju neznanje i obmane, ali ljudi koji su nosioci institucija nemaju taj mandat.

Nažalost, i korupcija je onesposobila naše institucije. Posebno je opasno kada vas država korumpira. Trgovina uticajem i spregama s političkim centrima moći jesu srž dominantne korupcije. A gde je korupcija, tu je i poltronizam. Interesantno pitanje je šta je tako impresivno u tome da ti neko priča kako si najbolji, a da ti takve pohvale ne smetaju. Poltronizam kod naših političara razvija njihovu ideju o nezamenljivosti.

Ima tumačenja da vlast opstaje zato što tužilaštvo ne iskazuje ambiciju da zatvori nijednu aferu čiji su akteri ljudi iz vrha SNS-a, da pošteno postupanje po ovim predmetima ne bi moglo da održi Aleksandra Vučića na vlasti bez obzira na rejtinge koje uživa.

Glavni razlog našeg nesamostalnog tužilaštva i zavisnih sudova je izvršna vlast. Ponižavanjem tužilaštava i sudova, predstavnici izvršne vlasti postaju oni kod kojih dolazite po rešenje ili spas. Ne postoji mogućnost u Srbiji da se tužilac mimo političke volje zainteresuje za bilo koju korupcionašku aferu unutar institucija.

Koliko smo daleko od pojave srpske verzije rumunske tužiteljke Laure Koveši, koja je simbol borbe protiv korupcionaške vlasti u Rumuniji?

Treba da postoji politički i javni ambijent u kojem su takve osobe moguće. Kod nas takav ambijent ne postoji. Uprošćeno, kod nas se odluke ne donose tamo gde bi trebalo da se donose – u kabinetu republičkog tužioca ili u kabinetima nadležnih tužilaca. Centar moći je u vaninstitucionalnoj maloj grupi, koja pokušava da čak i svoj model morala preslika na društvo. Uopšte govoreći, iznedrilo se patološko pravno ponašanje. Dakle, gledamo stvari koje su po svojoj pravnoj prirodi i toliko očigledno, apsolutno zabranjene. Orkestrirane kampanje u kojima nema granica nedozvoljenosti, od vređanja, omalovažavanja, diskriminacije, diskvalifikacije, pretnji, laži, agresije, mržnje i tenzije postale

su standard života. Potreba za pronalaženjem potencijalnog protivnika, za otkrivanjem njegovih namera, planova i sposobnosti, fiksiranje stereotipa u ponašanju je političko-psihološki temelj na kojem niče to patološko pravno ponašanje.

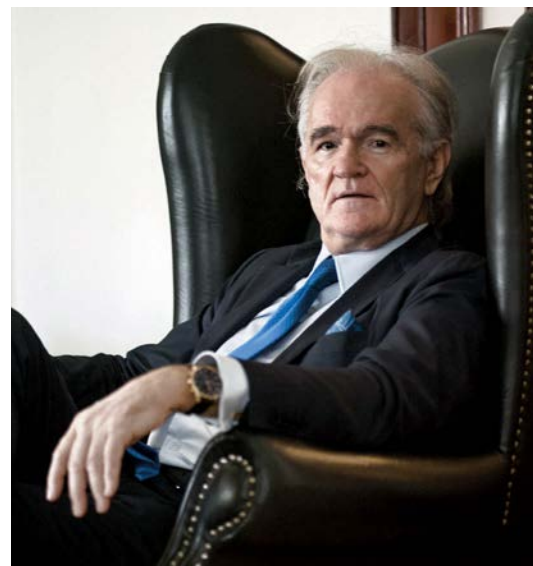
Mi smo permanentno u stanju neke državne nužde, u stanju najave državnih udara i to prerasta u redovno stanje.

Afera prisluškivanja, slučajevi Belivuk, Jovanjica, pa nestanak i smrt Vladimira Cvijana, ubistvo Miše Ognjanovića, vaših kolega, sve su to slučajevi koji treba da budu okončani na sudu a ne u tabloidima.

Deli nam se vanskudska televizijska pravda. Na televiziji mi ćemo čuti presudu izvršne vlasti, da li je neko kriv, nije kriv, ima li dokaza ili dokaza nema. Oni javno optužuju, sumniče, presuđuju... Tako se podiže značaj nosioca TV pravde a spušta značaj institucija. Posle toga nije važno šta će reći sud. To ubrzanje događaja, proizvodnja afera, permanentno čine sud sporijim i neefikasnim. Ukratko, došli smo do toga da se pravda deli na televiziji a ne u institucijama.

A povremeno se preseli na ulicu, kao u slučaju murala u Njegoševoj. Policija Republike Srbije čuvala je mural Ratku Mladiću na zidu u centru grada od aktivistkinja koje su ga gađale jajima, a pre toga nije preduzela ništa kad su stanari prijavili da "neka petorica" slikaju mural. Nego su uputili stanare komunalcima, a ovi im kazali da se ne bave navijačima. Kako se u ovom slučaju ponaša država, članica UN, čiji je sud u Hagu doneo presudu o Ratku Mladiću kao ratnom zločincu osuđenom za genocid u Srebrenici?

Pitanje murala nije komunalno pitanje, nego političko. Ovde je interesantno pitanje da li naša vlast svojim odnosom prema muralu ideološki generiše svoje pristalice pred izbore. Da li se javno upotrebljava prošlost radi dolazećih izbora ili je to promena javno izrečenog stava naše vlasti o događajima koji se vezuju za Ratka Mladića? Predsednik Srbije je otišao u Srebrenicu. Taj odlazak ima određeno značenje. I predsednica vlade na isti način vrednuje isti deo prošlosti, ali odnos vlasti prema muralu je suprotan od njihovog zvanično izrečenog stava. Moj utisak

je da je ovde reč o mobilisanju određenih emocija i raspaljivanje strasti u funkciji dolazećih izbora.

Jesu li advokatske komore produžena ruka vlasti danas, ne bi li sprečili pobunu protiv posustalog pravosuđa?

Vlast čini sve da kontroliše svaki segment našeg društva, pa i advokatsku profesiju. U Americi je više od dvadeset predsednika bilo iz advokature, a u Srbiji je danas advokat od integriteta nepoželjna i sumnjiva pojava. Centri moći mobilisu podršku javnosti protiv advokata obevređivanjem naše delatnosti, koristeći čak i lične uvrede. Oblikuju opšti ambijent u kojem se stavlja znak jednakosti između klijenta i advokata. Ukoliko branite optužene za ubistvo, onda ste nemoralni i bez duše, ukoliko branite optužene za organizovani kriminal, vi ste protivnik borbe protiv organizovanog kriminala i član bande, ukoliko branite političare, onda ste deo njegovog političkog mozga, i tako dalje.

Kandidovali ste se za predsednika Advokatske komore Beograda. I usledila je jaka kampanja režima protiv vas. Bili ste proglašeni da rušite Vučića, da strane službe deluju s vama. Da li su ti izbori bili fer?

Nisam komentarisao izbore i neću da komentarišem izbore. Mnoge kolege su tražile od mene da prigovaram izborima, ali sam znao kakvi će biti uslovi izbora i kampanja i delovanje službi, politizacija, pritisci i ja sam na to pristao kada sam se kandidovao, pa zato neću naknadne žalbe i prigovore. Ja sam odmah iste večeri čestitao kolegi koji je izabran.

Na mojoj listi su bili advokati od integriteta, samostalni, kredibilni i potvrđeni kao

■ “Inspektori Milenković i Mitić nisu, nažalost, dobili obezbeđenje niti je još uvek gotova bezbednosna procena. Nisu ni u skladu sa praksom odmah posle prijave informacije o ugroženosti, njihovo mesto stanovanja obilazile posebne službe. Ali njihove kolege su se udružile i oni ih danonoćno čuvaju”

profesionalci, a oni su u tabloidima i na pojedinim televizijama naveli da smo “štab opozicije”. Ne bi smela država da samostalnost, integritet i profesionalnost jedne profesije vidi kao političke protivnike.

Na Skupštini advokata vaši protivkandidati su govorili da neće politiku u advokaturi. S druge strane, vi ste predlagali aktivnije učešće advokature u odbrani javnog interesa?

Kad god neko kaže da neće politiku u advokatskoj komori ili kada u sudnici čujete sudiju da kaže kako nećemo politiku u sudnici, to se uvek svede na to: “Nemojte da kritikujete vlast. Gledajmo svoja posla”. Advokatska komora Beograda mora da jače uđe u javnu sferu i da podstiče i naše kolege i građane da brinu o

javnim interesu. Komora Beograda mora da ima jasan i javan stav o našem sadašnjem trenutku i o našim institucijama i o odlukama i postupcima svih oblika vlasti. Advokatska komora mora jasno da kaže da smo u društvu u kome samo formalno postoje demokratske institucije, ali naša politička i pravna praksa vodi ka jedinstvu vlasti. To je protivustavno stanje. Komora Beograda mora da demaskira i raskrinka sve obmane u vezi sa pitanjima od posebnog društvenog značaja. Jer javni interes je, dakle, i interes svih advokata i građana Srbije, a to je građanin koji ima svest o svojim pravima.

Naši građani očekuju da advokatura, kao važna intelektualna grupa, pomogne pojedincu u haosu društvenih vrednosti

i učestvuje u uspostavljanju nezavisnih institucija. Jer mi smo ti koji uvek branimo građane a ne institucije države. Kada hapse građane u vreme vanrednog stanja, kada se suprostavljaju kriminalu u institucijama, korupciji, pravnom divljaštvu, kada im otimaju prava, kada se bore građani za javni interes, advokati ih uvek štite, a državne institucije ih ne štite uvek. Njihova prava im nije dala država. Ta prava im pripadaju.

Jedini ste na Skupštini advokata pomenuli slučaj ubistva advokata Ognjanovića.

Jesam. Ne sme advokatura a time i javnost da ostane bez odgovora na pitanje kako je moguće da neko ubije advokata Ognjanovića baš u trenutku kada ga prisluškiju, prate i posmatraju. Kolega Ognjanović je ubijen dok je bio na merama, dakle, dok ga je država slušala i osmatrala. A da li je Komora dala sve od sebe da dobijemo sve odgovore u vezi sa ubistvom kolege Ognjanovića? Kao što ne smeju da ostanu tajna sve okolnosti smrti kolege Vladimira Cvijana, ali i prećutkivanje njegove smrti.

ZORA DRČELIĆ

Prvi u Srbiji podržali inicijativu *Priceless Planet*

OTP banka ulaže u budućnost planete učestvovanjem u sadnji 100 miliona stabala

OTP banka pridružila se inicijativi *Priceless Planet* koalicija kompanije Mastercard sa ciljem da se u sledećih pet godina posadi 100 miliona stabala širom sveta, i to kao prva banka u Srbiji koja je postala deo ovog globalnog projekta, što je jedan od pokazatelja odlučnosti ove finansijske institucije da se u narednom periodu posveti zelenim projektima i ekološkoj održivosti.

“Prepoznajući razorni efekat klimatskih promena, OTP banka rešila je da se prva u našoj zemlji priključi globalnoj inicijativi *Priceless Planet* koalicija kompanije Mastercard, tako što će se za svakog klijenta koji otvori račun u banci zasaditi po jedno drvo u područjima kojima je pošumljavanje najpotrebnije. Internacionalnom projektu pošumljavanja ugroženih područja planete, banka se prvenstveno pridružuje u cilju normalizacije i zaustavljanja klimatskih promena, ali i kako bi podigla svest građana o važnosti zaštite životne sredine”, rekao je **Vuk Kosovac, član Izvršnog odbora OTP banke.**

Svaki klijent koji otvori novi račun u OTP banci i preuzme svoju Mastercard karticu postaje deo *Priceless Planet* programa, čime će u njegovo ime biti posađeno jedno drvo. Na ovaj način podiže se

svest o ekologiji i smanjuju posledice klimatskih promena, a klijentima se nudi mogućnost da investiraju u budućnost planete.

“Klimatske promene utiču na sve nas, a posebno na socijalno i ekonomski najranjivije grupe. Šansu da nešto promenimo imamo samo ako delujemo zajedno i svakodnevno. Kao koalicija *Priceless Planet*, naše dve kompanije zajedno sa našim korisnicima idu ka istom cilju, a to je lokalni doprinos postizanju pozitivnog uticaja na smanjenje emisije ugljen-dioksida i ulaganje u obnovu životne sredine”, izjavila je **Jelena Ristić, direktorka u kompaniji Mastercard za tržište Srbije, Crne Gore i BiH.**

Neko na travnjak, neko za sto

Aleksandar Vučić, koji se gotovo svakog dana sastaje i nešto dogovara sa stranim ambasadorima, neprestano javno iznosi optužbe da mu prete "oni koji idu u ambasade po mišljenje", tamo se druže po travnjacima i kuju zaveru protiv Srbije. Pritom se vlast, opozicija i nevladin sektor rukovode svojim interesima, a ekscelencije interesima država koje su ih poslale u Beograd

Svako malo čujemo od prvog čoveka Srpske napredne stranke i trenutnog predsednika Srbije Aleksandra Vučića da "strane ambasade neće upravljati Srbijom". On je to toliko puta ponovio da bi moglo da se pomisli ili da strane ambasade to pokušavaju a on ne da, ili da je u njegovom timu za odnose sa javnošću izmerno da takve sporadične izjave utvrđuju njegovu poziciju u biračkom telu SNS-a i da treba s vremena na vreme i to reći da narod slučajno ne pomisli da je drugačije.

U isto vreme, očekivanja opozicije i dela nevladinog sektora od nekih ambasada su takođe velika: veruje se da bez njihove veće podrške i odlučnijeg stava po pitanju neprestanog unižavanja svih demokratskih vrednosti u Srbiji, nema mogućnosti da se promeni bilo šta i da se zaustavi još duža vladavina Vučića i njegovih saradnika.

UZALUDAN APEL FRANCUSKOM AMBASADORU

Tako možemo da pročitamo vesti da predstavnici organizacija koje pokušavaju da oteraju predstavnika međunarodne kompanije Rio Tinto sa prostora zapadne Srbije, kompaniju Rio Sava eksplorejšn, idu kod ambasadora država članica Evropske unije u Beogradu sa ciljem da im predoče "situaciju" i da zatraže podršku za svoje aktivnosti koje su u suprotnosti sa politikom Vlade Srbije u toj oblasti.

Istovremeno u novinama čitamo otvoreno pismo koje potpisuju lideri Ekološkog ustanka i inicijative Akcija (čitaj Aleksandar Jovanović Ćuta i Nebojša Zelenović)

upućeno novom ambasadoru Republike Francuske u Beogradu u kome zahtevaju/mole da uradi nešto po pitanju buduće i najavljene izgradnje beogradskog metroa, jer francuske kompanije u tom poslu imaju važnu ulogu. "Budući da je reč o projektu koji je za građane životno ugrožavajući, motivisan isključivo interesom pojedinaca iz vrha vlasti, i koji se realizuje uz brutalno kršenje brojnih zakona Republike Srbije, s nevericom pratimo potpuni nedostatak reakcije diplomatskih predstavništava država koje u projektu učestvuju, među kojima je i Republika Francuska, a koje smatramo da bi prema Beogradu i njegovim stanovnicima morali da imaju odnos posebne odgovornosti. Zato vas molimo da u ime prijateljstva naših zemalja, u ime evropske budućnosti Srbije, u ime vladavine prava za koju se nesumnjivo zalažete, pa i u interesu opšte stabilnosti ovog dela evropskog kontinenta, upotrebite Vaš nesporni uticaj da se ovaj suludi projekat smesta obustavi i otvore razgovori sa građanima i strukom o jednom drugačijem, uistinu korisnom i značajnom projektu izgradnje metroa, a beogradsko vodoizvorište i Beograd spasu od neminovne katastrofe."

Autori ovog pisma odlučili su se da javno "prozovu" predstavnika države koja je u godinama iza nas snažno i nedvosmisleno sarađivala na svaki način sa vladom Aleksandra Vučića, a imala je i važnu ulogu u stvaranju i jačanju Srpske napredne stranke u njenoj razvojnoj fazi od 2008. do 2011. godine. Da li zbog iste stvari ili nečega drugog, dan nakon ovog javnog

poziva ambasadoru Francuske u Beogradu on se sastao sa predsednikom Vlade Anom Brnabić, što samo daje dodatnu boju i težinu ulozi ambasadora.

VUČIĆ I DOMAĆI IZDAJNICI

S druge strane, predstavnici vlasti nebrojeno puta govore o tome da opozicija i svi oni koji su protiv ovog režima zapravo stalno odlaze u "ambasade zapadnih zemalja" da bi cinkarili svoju državu i da bi molili za neki dinar za sopstvene aktivnosti. Narativ stranih plaćenika i domaćih izdajnika, toliko omiljen u komunizmu i tokom vladavine Slobodana Miloševića, vratio se pre deset godina na velika vrata sa Aleksandrom Vučićem. Kao i tada, i sada se insistira na tome da su gotovo svakodnevni sastanci vlasti sa ambasadorima najmoćnijih država sveta uvek u interesu Srbije, dok su sastanci opozicije ili predstavnika civilnog sektora znak kovanja zavere i rada tih istih ambasada protiv Srbije. Ako bismo to stavili u jedan ram: kada Vučić priča sa ambasadorima, on to radi da bi ih sprečio da ruše Srbiju (ambasade zapadnih zemalja) i da bi obezbedio nove investicije, a kada to isto rade drugi, oni demonski huškaju te iste ambasadore da rovale po Srbiji.

Tako su ambasadori velikih država zapadne Evrope, ali i oni iz Holandije ili Norveške, značajan faktor u političkom i društvenom životu Srbije, baš kao i ambasadori Ruske Federacije i NR Kine koji su maltene svakoga dana na nekom gradilištu sa Vučićem i koji ne propuštaju šansu

ne samo da se slikaju, nego i da daju opsežne komentare o tome kako saradnja Srbije i tih velikih država funkcioniše.

DRŽAVA NADGLEDANOG SUVERENITETA

Na ovom nivou se dogodila jedna promena, da li zahvaljujući ovoj vlasti ili odlukama država koje šalju ambasadore u Beograd: ako se nekada u prošlosti dešavalo da ambasador u Srbiji da neku izjavu koja iskače iz rutinskih fraza o dobrim odnosima (setimo se izjava nekadašnjeg ruskog ambasadora Konuzina ili nemačkog Volframa Masa, koji je, uzgred, docnije postao Vučićev savetnik), to se odavno nije dogodilo. Čini se da ambasadori imaju svu pažnju vlasti i nema potrebe da javno govore o osetljivim temama.

Iako vlast insistira na tome da Srbija mora da vodi "slobodarsku i samostalnu politiku", jasno je svima odavno da je uloga ambasadora velikih država daleko od protokolarnе, čak i onda kada je američki ambasador javno više zainteresovan za kakvoću roštilja u Srbiji nego za stanje ljudskih prava i vladavine zakona. Za Srbiju se često kaže da je država "nadleđanog suvereniteta" i u tom kontekstu nije čudo da na odluke onih koji vode državu utiču i stavovi i poruke koje ambasadori prenose iz svojih matičnih država.

KOMEŠANJE OKO HILA

Koliki je uticaj pojedinih stranih ambasada videlo se nakon najave da će u

Beograd stići Kristofer Hil, američki diplomata teške kategorije, dugo godina ranije prisutan na Balkanu i sada povučen iz penzije da bi preuzeo ambasadu u Srbiji. Odmah su krenula tumačenja i objašnjenja tog poteza vlade američkog predsednika Džozefa Bajdena.

Oni koji nisu za Vučića, mnogo očekuju od Hila, to javno i skriveno saopštavaju, a sam Vučić kao i uvek čeka da se "svi ispucaju" pa da on "da ocenu" na kraju. Prodemokratska javnost bi volela da Hil, kada dođe u Beograd, uradi nešto sa ovim režimom, kao da to tako funkcioniše, kao da će se on ovde pojaviti, posaditi Vučića na stolicu kao onda u Beloj kući i izdiktirati mu šta mora da radi. A to što bi morao da radi jeste "zavrtanje ušiju", sve zbog narušavanja demokratskog poretka, unižavanja vladavine prava i tome slično. Razume se, potvrdu da bi išta takvo moglo da se desi nema niko, niti ima primera da se to tako dešavalo ranije. Pre će biti da bi dolazak Hila mogao da znači da će se više raditi na "rešavanju statusa Kosova", ali to smo i toliko puta ranije čuli pa se ništa dramatično nije dogodilo.

Štaviše, u bazi Vikiliks američkih depeša postoje izveštaji ranijih američkih ambasadora iz Beograda u kojima se opisuju susreti sa Nebojšom Stefanovićem, desnom rukom Aleksandra Vučića, koji na "travnjaku" govori o tome da bi dolazak na vlast naprednjaka mogao da dovede do rešavanja odnosa Beograda i Prištine za nekoliko godina. Kao što svedočimo,

naprednjaci su desetu godinu na vlasti a stanje je poprilično nepromenjeno.

ČASKANJE NA PRIJEMIMA

Oni koji poznaju diplomatsku scenu u Beogradu, koji su imali priliku da odlaze na prijeme, svečanosti ili sastanke sa ambasadorima, ili da ugoste ambasadore, znaju da se tu nikada ne govori ni o konačnim rešenjima, ni o mogućim rešenjima, niti ko pominje šta je nečija obaveza. Razgovori sa diplomatama su diplomatski, što takođe ne znači da su bez ikakve težine, ali daleko od toga da travnjak ili sto mogu da donesu neku suštinsku promenu. Prethodnih godina se i za političare i za nevladin sektor pokazalo kao važno da održavaju odnose sa ambasadorima, jer će poruka koju oni saopšte možda lakše doći do mesta odlučivanja ako se izgovori u neposrednom razgovoru.

Kako su ambasadori u biti predstavnici svojih država, njihov je mandat na prvom mestu zastupanje interesa svojih vlada, svojih poreskih obveznika i kompanija koje pokazuju interes da nešto rade u Srbiji. Ako se analizira vlast Aleksandra Vučića, videćemo da je on spretno sedeo na svim stolicama i trudio se da sa svima bude "dobar": čak i kada mu se desi da za "dešavanja na severu Kosova" optuži Ujedinjeno Kraljevstvo, on brže-bolje kroz dan, dva sedne da popije čaj sa ambasadorom i da poruči da Srbija i Ujedinjeno Kraljevstvo imaju najbolje odnose u istoriji.

O specifičnim odnosima sa kineskim i ruskim ambasadorima ne treba posebno ni govoriti – u ta dva slučaja stvar je jasna kao dan: politički odnosi su zacementirani poslovnim interesima i to se nedvosmisleno pokazuje na svakom susretu.

Možda je to i najbolji mogući način saradnje i komunikacije: koliko smo mi tu dobri, šta ja dajem tebi a šta ti meni? Možda takva komunikacija pomalo izlazi iz diplomatskih protokola, ali uvek se gleda krajnji ishod. A kod nas se on zna: kada Vučić sedi sa američkim ambasadorom, to je učvršćivanje prijateljstva dve države, a kada sedi neko ko mu nije po volji, on je izdajnik koji sedi sa našim najvećim neprijateljima. Pa kako ovaj dualitet razumeju u ambasadama, zar to nije licemerje? Nikako, ambasadori imaju sposobnost da sve razumeju. To je takav posao. ¶

SLOBODAN GEORGIEV

Ujedinjena Evropa treba da ima zajedničke oružane snage

Konceptom “Unutrašnjeg rukovođenja” nastala je ideja vodilja koja se ostvaruje u Bundesveru. Vojnik kao “građanin u uniformi” najvažniji je element ovog principa. On deluje u skladu sa svojom savešću i sam preuzima odgovornost

Potpukovnik Ditrih Jenš savetuje ambasadora, pruža mu podršku u svim pitanjima odbrambene i bezbednosne politike, te u vojnim i vojnotehničkim pitanjima vezanim za namensku industriju. Takođe, izveštava i nemačko ministarstvo odbrane o prilikama u Srbiji i regionu sa aspekta vojne i bezbednosne politike. Sarađuje blisko sa Vojском Srbije i održava vezu između srpskog i nemačkog ministarstva odbrane. Inače, Kancelarija izaslanika odbrane podržava pripremu i realizaciju obimnog programa saradnje, koji između ostalog obuhvata razmenu učesnika na kursovima i drugog osoblja, bilateralne štabne razgovore, ekspertске razgovore i raznovrsne posete na svim nivoima oružanih snaga i ministarstava.

“VREME”: Kako su nastale oružane snage Savezne Republike Nemačke posle Drugog svetskog rata?

DITRIH JENŠ: Bundesver je osnovan 12. novembra 1955. godine. U to doba je postojale nemačke oružane snage, zbog iskustva svetskog rata samo nekoliko godina ranije, za mnoge građane i političare u mladoj Saveznoj Republici Nemačkoj još bilo nezamislivo. Ovaj novi vojni početak je bio i sasvim nov početak po sadržajima. Oružane snage su čvrsto utemeljene na vrednostima i normama slobodarskog demokratskog poretka, a konceptom “Unutrašnjeg rukovođenja” nastala je ideja vodilja koja se ostvaruje u Bundesveru. Vojnik kao “građanin u uniformi” je najvažniji element ovog principa. On deluje u skladu sa svojom savešću i sam preuzima odgovornost.

Kako se nemački vojnici suočavaju sa nemačkom (nacističkom) prošlošću?

Naš stav u Bundesveru na tu temu je jasan: tradicija nastaje suočavanjem sa sopstvenom prošlošću. Istovremeno ona određuje sadašnje i buduće delovanje. Međutim, nemačku istoriju – a pogotovo nemačku vojnu istoriju – obeležavaju lomovi i prekidi. Samo oni elementi nemačke istorije koji su u skladu sa slobodarskim demokratskim sistemom vrednosti mogu da budu temelj tradicije. Tradicija

Bundesvera se zasniva na kritičkom suočavanju sa prošlošću, tako da zločinačka nacistička država ne može biti temelj tradicije. Za oružane snage jedne demokratske pravne države Vermaht kao institucija nije pogodan za građenje tradicija. To važi i za Nacionalnu narodnu armiju (NVA), vojsku bivše Nemačke Demokratske Republike. Kao celina, ona nije pogodna za građenje tradicija. Zbog svog samopoimanja kao stranačke vojske Jedinствене socijalističke partije Nemačke služila je očuvanju vladavine njene diktature.

Proteklih 66 godina Bundesver je mnogo učinio, tako da je iz toga nastala nova tradicija. Vrednosti i norme utvrđene osnovnim zakonom, nemačkim Ustavom, obavezujuće su. To su, između ostalog, poštovanje ljudskog dostojanstva, princip vladavine prava, demokratija i podela vlasti, kao i obavezno zalaganje za slobodu i mir. Za vojnike to znači da i u borbi moraju poštovati ljudsko dostojanstvo.

Kako gledate na učešće Bundesvera u operaciji NATO-a 1999. godine u Jugoslaviji?

U Nemačkoj je potrebna saglasnost parlamenta kada se vojnici Bundesvera šalju u oružane operacije u inostranstvu. Bundesver je deo izvršne vlasti i podleže primatu politike, stoga ja kao vojnik neću da se izjasnim o tom pitanju.

Kakva je vojna saradnja između Nemačke i Srbije?

Nemačko-srpska vojna saradnja se od 2003. odvija redovno: štabni razgovori, ekspertski razgovori, seminari, edukacije, zajedničke vežbe, razmena osoblja... Postoji čitav niz zajedničkih aktivnosti. Od početka pandemije izazvane korona virusom ove aktivnosti su skoro sasvim obustavljene. Međutim, obnovljene su stupanjem na snagu bilateralnog sporazuma o saradnji u oblasti odbrane u septembru 2021.

Nadam se da će u budućnosti biti realizovane mnogobrojne razmene koje za mene predstavljaju ključ uspešne saradnje. Lični doživljaj, zajednička vežba ili zajednička edukacija predstavljaju garanciju za uspeh. Na najvećem nivou se može odlučivati o svemu, ali

Foto: Marija Janković

lično iskustvo je najvažnije. Prvi sam nemački oficir koji je imao privilegiju da pohađa generalštabno usavršavanje u Srbiji. Bilo je veličanstveno iskustvo i posebna čast da živim i radim zajedno sa svojim srpskim kolegama.

Kakav je stav Savezne Republike Nemačke u vezi sa stvaranjem zajedničke vojske Evropske unije?

Bivši poverenik nemačkog Bundestaga za vojna pitanja Hans-Peter Bartels je to vrlo tačno formulisao: “Evropska vojska može da postoji uz NATO-u – ali nikad da ga zameni.” Nemačka je članica NATO-a i EU i čvrsto je posvećena njihovim vrednostima. EU bi trebalo da ima zajedničku odbrambenu politiku što je intenzivirano tek proteklih nekoliko godina. Vidljiv primer za to je stalna strukturisana saradnja PESCO (Permanent Structured Cooperation). Ova inicijativa koja je osnovana 2017. obuhvata 46 projekata i predstavlja dobar početak za zajedničku budućnost.

Ja lično i te kako mogu da zamislim vojsku EU. Bundesver, na primer, već danas ima mešovite jedinice sa nekoliko država. Počelo je sa Nemačko-francuskom brigadom koja je uspostavljena 1989. a u kojoj nemački i francuski vojnici blisko sarađuju. Ona je danas sastavni deo naših oružanih snaga. Ko je to mogao da zamisli u junu 1945. godine? Ako i ubuduće želimo da imamo mirnu, ujedinjenu Evropu, treba da imamo i zajedničke oružane snage.

REDAKCIJA “VREMENA”

Odstrel, vendeta... i nestašica jaja

Nije baš da ću pustiti suzu za Lečićevim "izgonom": svojim se nedostojnim performansima sam "namestio" kao odviše laka meta. Ono što me ipak brine jesu simptomi kolektivnog simboličkog odstrela, tako tipični za cancel kulturu

I tako je, dakle, Branislav Lečić "otkazan" (*cancelled*) do te mere da više ne sme da bude ni u nekom pozorišnom žiriju – iako mu valjda niko ne osporava da se razume u pozorište. Nema nikoga ko drži do sebe a da mu ovih dana nije stavio do znanja da je kužan i da će ostati kužan do daljnjeg ili zauvek, i da mu je bolje da počne da se navikava na to. Hajde da vidimo šta je tu na stvari i kuda nas to vodi.

Stvar je osetljiva i komplikovana, pa bi najpre trebalo utvrditi šta jeste, a šta nije tema ovog teksta. Recimo, da li je Branislav Lečić silovao Danijelu Štajnfeldu? To nije tema; ili bar: ne bi trebalo da bude. Ionako "znamo" sve o tome, pozicije su odavno zauzete, a u međuvremenu postoji i pravosnažna sudska presuda koja kaže: nije. Naravno, ni bolji sudovi od ovdašnjih nisu nepogrešivi, a u ovako pipavim i teško dokazivim (otuda i teško opovrgljivim) pitanjima takoreći uvek ostaju neke stvarne ili navodne nedorečenosti i odviše važne nejasnoće, ali opet: ako izabiremo da principijelno ne verujemo sudu tamo gde to ne odgovara našim unapred zauzetim pozicijama/uverenjima/simpatijama, čemu ćemo uopšte verovati? I šta ćemo iole vredno dobiti zauzvrat, jednom kad odbacimo načelni pristanak na (isto tako načelnu) merodavnost sudskih presuda? Kada se, dakle, vratimo u neko pretpravno i predrđavno stanje.

S druge strane, mnogi među nama koje ne impresionira sudska presuda oslobađajuća za Lečića, rado će reći da je Ratko Mladić ratni zločinac i počinitelj genocida jer da "o tome postoji pravosnažna presuda", ona haška, pa je o tome suviše dalje razglabati. U redu, ali... hajde da i to malo zakomplikujemo. Ako mene pitate, Mladić je bio zločinac i pre presude Tribunala i bio bi to i da, iz bilo kojeg razloga, do bilo kakve presude nikada nije ni došlo, kao što nije bilo sudske presude za Miloševića ili Tuđmana, što ih nikako ne "oslobađa" u mojim očima. Da, ali... *nije to baš isto*, jer "mi" mislimo da je Haški tribunal verodostojan, dočim ovi naši, hm... znaju da se povijaju kako vetar duva. Vaistinu. Na drugoj strani, ne tvrde li obožavaoci i muralisti Mladićevi isto to, samo obrnuto: da je Tribunal neverodostojan i "antisrpski", daleko mu lepa kuća? I da je biti sa te adrese označen zločincem zapravo orden časti.

Okej, ali gde nam se u svemu ovome izgubio Lečić? Tu je on, bez brige. Našavši se u oku oluje kao čovek optužen za vrlo ozbiljno nedelo (i, da se ne lažemo, preko noći verovatno odviše olako odbačen i prezren od mnogih s kojima je do tada delio isti hleb, što nikome ne bi bilo lako podneti), Lečić se branio kako je znao i umeo, a delovalo je da uglavnom nije ni znao ni umeo. Da li zato što je naprosto kriv ili iz nekog dru-

gog razloga, to je pitanje od milion dolara. Pouzdano znam samo jedno: kad sam prvi put čuo za tu optužbu, pomislio sam – wtf?! Međutim, svakim sledećim danom svog teatralnog "samobranjenja", Lečić (mi) je nekako bivao sve krivlji... Sud, pak, koji je o tome bio dužan saznati i utvrditi mnogo više, dublje i pouzdanije od mojih privatnih impresija, oslobodio ga je krivice, i ta je priča valjda završena.

A onda je, gle, krenula ova Lečićeva psihodelična kontraofanziva, ova zaumna vendeta, ova moždana oluja koja nosi sve pred sobom, a bivši orator s Terazijske česme, Đinđićev ministar kulture, demokratski prvak u pokušaju i u povratu, LDP-ov uglednik, pojavio se na Pinku razmećući se frazama koje biste dobili da u mikser stavite Marka Atlagića, Aleksandra Vulina i Vojislava Šešelja, pa sve to date nekom nesrećnom Vučelinom kolumnisti na stilsku doradu.

E sad, ovi koji ga ovih dana "otkazuju" na pozorišnom festivalu u Brčkom, a sutra će ga otkazivati i bilo gde drugde, uglavnom kažu da je njegova stravična medijsko-politička transformacija razlog njihovog bojkota. Ili možda, pre će biti, *povod*, pošto onaj dublji razlog više nije sasvim uputno punih usta pominjati, mada ga baš niko od nas nije zaboravio, niti je ikoga ko je do tada verovao u njegovu krivicu ona sudska presuda razuverila?

Nije baš da ću pustiti suzu za njegovim "izgonom": svojim se nedostojnim performansima Lečić sam "namestio" kao odviše laka meta, bilo da je to učinio iz nezgrapnosti i neartikulisanog, neprovrelog besa, ili zato što se svojim renegatskim invektivama uistinu preporučuje nekoj *drugoj strani*, šta god ona sve bila u ovdašnjoj kulturno-političkoj konstelaciji. Ono što me ipak brine jesu simptomi kolektivnog simboličkog odstrela, tako tipični za *cancel* kulturu u društvima iz kojih je polako uvozimo, a koja je i na svom izvoru, s dobrim razlozima, podvrgnuta sve ozbiljnijoj kritičkoj pažnji. Jer je sama narav tih hajki takva da nediskriminativno pogađaju i krive i nedužne, "a Bog će već umeti da probere svoje", kako su svojevremeno mudrovali najugledniji lovci na veštice. Izgleda da ni lovci na vešce nisu mnogo odmakli odatle.

Nego, kad sam već "ukrstio" Lečića i Mladića u ovom tekstu, pitam se šta li bi se desilo da je tzv. Leka, umesto skrnavog budalesanja po nedostojnim mestima, pokazao mnogo veću meru duha i, recimo, došetao do onog već famoznog Mladićevog murala u Njegoševoj i, sa ili bez Aide, hitnuo na njega koje jaje? Avaj, to se nije desilo: izgleda da za to, za razliku od torokanja po Pinkovima i snubljenja mladih glumica, treba imati ipak više... pa, *jaja*, ne znam kako to tačnije reći. ¶

IZRABLJIVANJE

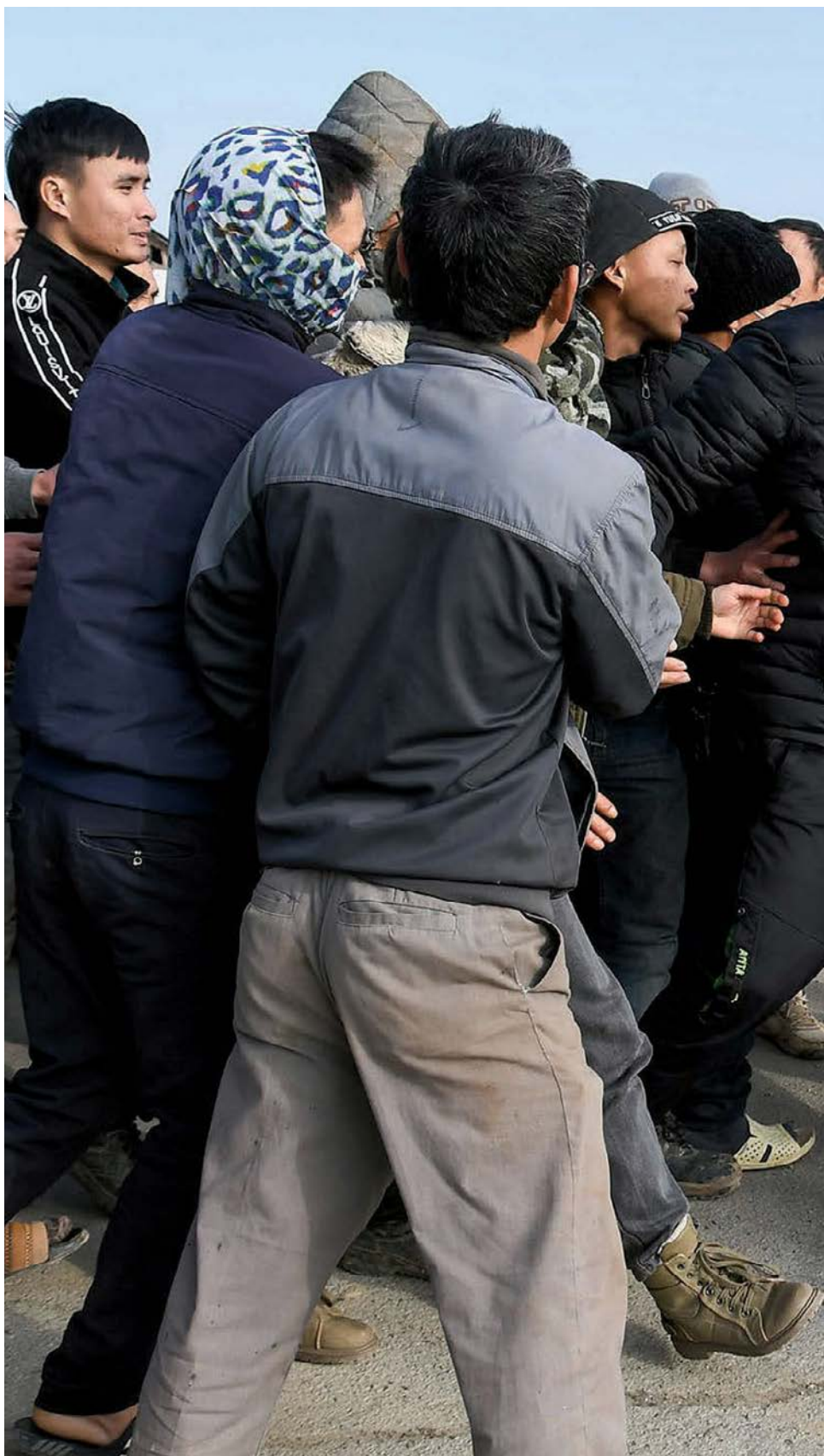
Kao i mnogo toga drugog u Srbiji, vlast je i jednostavna pitanja – šta se dogodilo vijetnamskim radnicima koji, preko podizvođača, rade za kineski Linglong, kako je to smelo da se dogodi i ko je odgovoran – svela na to da ko je (medijski) jači, njegova je istina

Početkom novembra, Vojvođanski istraživačko-analitički centar VOICE objavio je tekst o teškom položaju više stotina Vijetnamaca i Kineza koji u veoma teškim uslovima već mesecima žive u neuslovnim barakama u industrijskoj zoni Jugoistok u Zrenjaninu, u neposrednoj blizini gradilišta buduće fabrike guma Linglong. Ljudi žive bez vode za piće, bez struje, bez tople vode, u katastrofalnim higijenskim uslovima, love divljač da bi se prehranili, pisao je VOICE. Malo pre njih, N1 je objavio dokumentarnu emisiju o Linglongu, a nakon teksta VOICE-a, na teren su izašle nevladine organizacije ASTRA i Inicijativa A11 i napravile potresan izveštaj na 20-ak strana.

“Na osnovu svega zatečenog i svedočenja radnika, postoje osnovi sumnje da se radi o trgovini ljudima u cilju radne eksploatacije”, napisali su ASTRA i A11 u svom izveštaju, nalazeći više indikatora koji ukazuju na trgovinu ljudima.

Takođe, poslali su i prijave i dopise na adresu sedam institucija, među kojima su bili Republičko javno tužilaštvo, Kancelarija za koordinaciju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima zrenjaninske policije, Inspekcija rada i Zaštitnik građana, uz napomenu da su radnicima iz Vijetnama “ne samo ozbiljno narušena radna prava, već i zdravlje, a imajući u vidu uslove rada i smeštaja, potencijalno i život”.

U međuvremenu, i drugi mediji su počeli da izveštavaju o ovom problemu, u

BEZ GRANICA

OBESPRAVLJENI: Radnici Linglonga iz Vijetnama u Zrenjaninu

Foto: Nenad Mihajlović

javnost su izlazili snimci sukoba raznih aktivista sa obezbeđenjem i pojedinim kineskim državljanima, a onda su se uključili i vlast i provladini mediji: RTS je imao naslov "Aktivisti protiv Linglonga – različito viđenje uslova života vijetnamskih radnika u Zrenjaninu", Tanjug je preneo netačnu vest da su Vijetnamci premešteni na drugo mesto u trenutku kada su i dalje bili u istim barakama, Ministarstvo rada je saopštilo kako je "gradilište investitora Linglong najkontrolisanije u Srednjem Banatu kada je reč o bezbednosti na radu, zdravlju zaposlenih i radnim odnosima", a Linglong je saopštio da je sve objavljeno u medijima neistina, da svi zaposleni imaju osnovne uslove za život – aparate za vodu, električne grejalice, odeću i obuću, te da "ovo ni slučajno nije izrabljivanje radnika", ali i da vijetnamski radnici nisu zaposleni kod njih, već kod podizvođača.

Podrška investitoru potom je stigla sa najviše dve funkcije u državi. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je rekao da nije uopšte razumeo zašto je bilo potrebno slati ni inspekciju, da Darija Kisić Tepavčević i Tomislav Momirović "nisu izdržali pritisak medija", da se protiv Linglonga vodi kampanja više od godinu dana, kao i protiv svakog kineskog preduzeća i da on neće dozvoliti da bude ugrožena investicija od 900 miliona dolara.

Ana Brnabić je pozvala da se situacija ne politizuje, "da ne padamo na te provokacije", kao i da radnici, "odakle god da dolaze, moraju da budu zaštićeni po svim zakonima Srbije", a ambasadorica Kine u Beogradu Čen Bo rekla je nešto slično – ambasada od svih kineskih kompanija zahteva da se pridržavaju zakona i propisa Srbije i da sa radnicima postupaju u skladu sa ugovorom.

"Možda ste primetili i da nadležni resori u Srbiji ne smatraju da u kineskoj kompaniji ima navedenih teza pojedinih medija", iskoristila je ponuđeni šlagvort Čen Bo.

A onda je na scenu stupio Pink, uz naslov "Prava istina o zaposlenima u Linglongu!"

"Gordana Uzelac krenula je put Zrenjanina zbog navoda u određenim medijima o uslovima u kojima borave radnici gradilišta. Navodilo se da radnici nemaju pasoše, da inspekcija ne dolazi, kao i da radnici štrajkuju. Kako u celoj priči nije mogla da se sagleda i druga strana medalje, ekipa Pinka prikazala je kako zaista izgleda gradilište svetskog lidera u proizvodnji guma i šta na sve kažu radnici. Takođe nije zabeležen ni trag o navodima o lošim uslovima", objavio je sajt Pinka, uz prateći TV prilog.

Na ovaj način situacija se svela na ono većito – država se trudi da dovede investitore, a razni "mrzitelji" ubacuju klipove u točkove napretka i "teraju" stotine miliona evra koji spremno stoje na granici Srbije i čekaju da u nju uđu. Potpuno je u zapečak bačena sudbina ne samo više stotina Vijetnamaca, nego i ko zna koliko hiljada domaćih i stranih radnika koji u Srbiji pokušavaju da zarade za život, a odjednom se nađu u poziciji da su izrabljivani, prinuđeni na rad i, u krajnjoj liniji, žrtve trgovine ljudima.

Jer, nesrećna sudbina oko 400 vijetnamskih radnika nije ni prva ni jedina kada je reč o Srbiji. Koliko prošle godine, radnici iz Indije su štrajkovali glađu zbog katastrofalnog položaja u kome su se našli kada su došli da rade na izgradnji dela Koridora 11 (tada su indijski radnici imali potpisan ugovor sa firmom iz SAD); koliko zimus, štrajkovali su i kineski radnici u Boru, a već je prošlo više od decenije kada su se obmanuti radnici iz Srbije, Makedonije i Bosne i Hercegovine našli u istoj nevolji u Azerbejdžanu.

S obzirom na silne najavljene kapitalne investicije u auto-puteve, metro, stadion i ko zna šta sve ne, a u sprezi sa faktima da Srbiji sve više nedostaje radnika i da je država spremna da zažmuri na oba oka i potpiše šta god da je potrebno na polzu investitora, sva je prilika da će, nažalost, u narednom periodu biti mnogo više ovakvih slučajeva.

ŠTA JE TRGOVINA LJUDIMA

Prema podacima Međunarodne organizacije rada (MOR), procenjuje se da je u bilo kom trenutku tokom 2016. go-

Šta piše u izveštaju američkog Stejt departmenta i na šta se Srbija obavezala

Prema dokumentu Stejt departmenta iz jula ove godine, Srbija i dalje ne ispunjava u potpunosti ni minimum standarda za eliminaciju trgovine ljudima, "ali čini značajne napore u tom pravcu".

U izveštaju se navodi da je Vlada povećala resurse uložene u Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima (CZZŽTLJ), a sudije su većem broju žrtava dodelile "status posebno osetljivog svedoka".

"Vlada je organizovala onlajn kampanje podizanja svesti i organizovala konkurs za finansiranje medijskih projekata o trgovini ljudima. Međutim, Vlada nije ispunila minimalne standarde u nekoliko ključnih oblasti. I dalje nema proaktivnih napora vezanih za identifikaciju žrtava, posebno izostaje skrining migracionih tokova i pojedinaca/ki uključenih u prodaju seksualnih usluga. Centru i dalje nedostaje sredstava, resursa i osoblja potrebnog za adekvatnu procenu žrtava i koordinaciju smeštaja, a država je na neodređeno vreme zatvorila prihvatnu jedinicu Centra zbog problema povezanih sa pandemijom i nemogućnošću da dobije dozvolu", piše u izveštaju.

Neke od prioritarnih preporuka Stejt departmenta jesu "temeljno i efikasno istraživati, procesuirati i suditi trgovcima ljudima, uključujući saučesnike (bili oni i predstavnici institucija ili vlasti), uz izricanje adekvatnih kazni", "povećati napore ka proaktivnom identifikovanju žrtava, uključujući migrante, seksualne radnike/ce, izbeglice i tražioce azila i decu bez pratnje koja se bave uličnim prosjačenjem", obučiti tužioce i sudije, inspektore rada i tržišne inspektore, kao i adekvatno finansirati i dodeliti dovoljno sredstava kako Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima tako i nevladinim organizacijama koje pružaju usluge podrške žrtvama.

"Uprkos stalnim i ponovljenim optužbama za učešće službenih lica, posebno u slučajevima seksualne eksploatacije, Vlada nije prijavila nikakva nova krivična gonjenja, niti bilo kakve osude državnih službenika saučesnika u krivičnim delima trgovine ljudima", piše u izveštaju.

Inače, Srbija je još 2009. godine u Skupštini donela zakon kojim se potvrđuje Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima. Prema toj Konvenciji, donetoj 2005, trgovina ljudima je "vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja".

Prema ovoj Konvenciji, između ostalog, Srbija je dužna da žrtvama obezbedi pomoć za njihov fizički, psihološki i socijalni oporavak, i to putem obezbeđivanja prikladnog i sigurnog smeštaja, psihološke i materijalne pomoći, pristup medicinskoj zaštiti, uslugama prevođenja, tumačenja, savetovanja i informisanja o njihovim zakonskim pravima. Takođe, svaka potpisnica ove Konvencije obavezuje se da žrtve od prvog kontakta sa nadležnim organima imaju pristup informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumeju, kao i pravo na pravni savet i besplatnu pravnu pomoć, a država mora i da obezbedi pravo žrtava na odštetu od izvršilaca.

Izričito se kaže da, između ostalog, zadržavanje, oduzimanje, skrivanje, oštećenje ili uništavanje putne ili lične isprave drugog lica treba da bude kriminalizovano, odnosno propisano kao krivično delo, da treba da se obezbedi odgovornost pravnog lica za ovakvo krivično delo, ali i da se, prilikom određivanja kazne, kao otežavajuća okolnost smatra krivično delo koje je izvršio državni funkcioner u vršenju svojih dužnosti.

Takođe, svaka država treba da osigura da istrage ili krivično gonjenje za krivična dela iz ove konvencije ne zavise od prijave ili optužbe žrtve, barem onda kada je krivično delo u celini ili delimično izvršeno na njenoj teritoriji.

Opasan presedan

U svojoj monografiji "Zasnivanje radnog odnosa" (izdavač Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 2021), vanredni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu Ljubinka Kovačević osvrće se na slučaj indijskih radnika koji su početkom 2020. štrajkovali zbog loših uslova u kojima su se našli.

"Po obavljenom inspekcijskom nadzoru u građevinskom preduzeću, inspekcija rada je podnela dve prekršajne prijave: jednu zbog angažovanja nekoliko indijskih radnika bez dozvole za rad (tj. zbog nepodnošenja zahteva za izdavanje te dozvole) i drugu zbog neposredovanja potrebne dokumentacije o radnicima na mestu rada. Kada je, međutim, reč o nedostojnim uslovima rada, inspekcija rada je konstatovala da nije nadležna da povodom njih reaguje, s obrazloženjem da se na ove radnike, u skladu s ugovorima na osnovu kojih su angažovani, primenjuju propisi SAD, kao države u kojoj se nalazi sedište poslodavca koji ih je uputio na rad u Srbiju.

(...)

Može se zaključiti da je, ukoliko su radnici stvarno bili angažovani na osnovu ugovora kojim se ne zasniva radni odnos već o lažnom samozapošljavanju, tj. da je bilo mesta primeni načela faktičkog prvenstva i utvrđenju radnog odnosa. U tom slučaju, baš kao i u slučaju da su zaključili ugovore o radu, ovim radnicima je morala biti obezbeđena zaštita koju uživaju svi radnici koji rade na teritoriji Republike Srbije, u skladu sa Zakonom o zapošljavanju stranaca i Zakonom o radu, čiju primenu nadzire inspekcija rada. Drugačiji zaključak otvorio bi vrata opasnom presedanu, po kom bi poslodavci na relativno komforan način (osnivanjem preduzeća u državi s nižom zaštitom radnikâ koja će upućivati radnike na rad u Republiku Srbiju) mogli snižavati troškove rada, bez straha da će protiv njih inspekcija rada primenjivati korektivne i represivne mere zbog povreda radnih prava. Ovo tim pre što je, usled odliva radne snage iz Srbije, građevinskim preduzećima sve teže da zadovolje potrebu za angažovanjem radnika među domaćim državljanima, zbog čega stranci sve češće obavljaju poslove u ovoj privrednoj grani.

Istovremeno, valja imati u vidu i da poslodavci, prilikom izbora kandidata za zaposlenje, neretko daju prednost radnicima migrantima, upravo zato što znaju da prema njima mogu da se ponašaju nepovoljnije nego prema domaćim državljanima, pre svega zbog intenzivne zavisnosti radnika migranata od poslodavca."

NEDODIRLJIVI INVESTITORI: Trgovina ljudima

Foto: Nenad Mihajlović

dine 40,3 miliona ljudi bilo u modernom ropstvu, uključujući 24,9 miliona na prisilnom radu i 15,4 miliona u prinudnim brakovima, odnosno, da na svakih 1.000 ljudi na svetu dolazi 5,4 žrtve modernog ropstva (publikacija "Globalne procene modernog ropstva: prisilni rad i prinudni brak", 2017).

Od tih 24,9 miliona ljudi zarobljenih na prinudnom radu, prema podacima MOR-a, 16 miliona ljudi eksploatisano je u privatnom sektoru – na poslovima u kući, građevinarstvu ili poljoprivredi; 4,8 miliona ljudi bilo je u prinudnoj seksualnoj eksploataciji, a 4 miliona na državnom prinudnom radu koji nameću državni organi. Takođe, izveštaj MOR-a iz 2017. navodi da su žene i devojke "neproporcionalno pogođene prinudnim radom čineći 99 odsto žrtava u industriji komercijalnog seksa i 58 odsto u drugim sektorima", odnosno, da su žene i devojke žrtve u 71 odsto slučajeva savremenog ropstva, kao i da su deca žrtve savremenog ropstva u svakom četvrtom slučaju.

"Jednom kad stignu na odredište, migranti (...) postaju ranjivi na trgovinu ljudima i druge oblike eksploatacije zbog jezičke barijere, izazova društvene integracije i nesavesnih poslodavaca i stanodavaca koji koriste njihovo ograničeno poznavanje lokalnih uslova i smanjenu pregovaračku moć", piše u pomenutoj publikaciji.

Ako smo mi sve ovo saznali, šta je tek mogla država da pronade

“Država se potpuno povukla, prepustila Linglongu da uradi šta hoće, tu mislim i na ove selidbe ljudi – oni nisu obavešteni, ne znaju o čemu se radi, njih strpaju u kombi i voze nekuda... Država je zapravo pokazala da za velike investicije neće poštovati apsolutno ništa, čak ni postojeće standarde koji suštinski nisu toliko visoki”

Kako za “Vreme” kaže Danilo Čurčić, programski koordinator Inicijative za socijalna i ekonomska prava A11, iz pasoša vijetnamskih radnika u koje su oni imali uvid, našli su da su radnici imali redovne vize i zaključene ugovore o radu, ali da ugovori o radu nisu u skladu sa našim zakonom.

“To je ugovor o radu, bez datuma potpisivanja, koji važi 12 meseci i koji kaže da ako ga ne ispuniš, moraš sam da platiš kartu za povratak. U tom ugovoru je propisano da imaš 26 radnih dana mesečno, 12 dana godišnjeg odmora, dakle, nije u skladu sa našim zakonom, niti je na srpskom jeziku, iako se radi o pravnom licu koje je registrovano u Srbiji, oni su ogranak stranog pravnog lica. Ono što je tu u pitanju jeste – kako je to prošlo pored naših institucija”, kaže Čurčić.

“VREME”: Ko je tu trebalo da reaguje?

DANILO ČURČIĆ: Pošto je u pitanju upućivanje stranaca, tu je procedura pred Nacionalnom službom za zapošljavanje, potom prijava stranca, gde su oni zapravo bili prijavljeni na adresi na kojoj nisu bili, barem neki od njih. Oni su prijavljeni na adresi na kojoj su sada, to je taj kamp za kineske radnike, a zapravo su bili sa druge strane industrijske zone, nekih 300-400 metara odatle, u napuštenim barakama u koje su samo ubačeni kreveti. Potom inspekcija rada – zastrašujuće je ovo što kaže Ministarstvo – saopšti da je to najkontrolisanije gradilište u Srednjem Banatu. Ako je tako, onda je prosto neverovatno da ništa od ovoga nisu utvrdili. Mi smo u subotu videli ljude koji idu na gradilište u gumenim papučama i

čarapama. Dobili su šlemove zelene boje, da se razlikuju od Kineza, ali zaštitnu opremu plaćaju iz svog džepa, odnosno, odbija im se od plate. Mnogo tu stvari ima koje su u suprotnosti sa domaćim propisima, tako da je potpuno neverovatno ako je ovo zaista najkontrolisanije gradilište.

Srbija je potpisivala međudržavne sporazume koji isključuju domaće zakonodavstvo, da li postoji mogućnost da je i ovde to slučaj?

To bi bilo u suprotnosti sa Ustavom. Čak i da je to sve tako, postoje međunarodni ugovori i razne konvencije koji obavezuju ovu državu da državljanima i sva lica na njenoj teritoriji koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom imaju neki minimum garantovanih prava. Ovi ljudi to nisu imali, niti to još uvek imaju.

Tek se planiraju i počinju ogromni infrastrukturni radovi u Srbiji. Da li to znači da će biti još ovakvih slučajeva?

Mislim da je ovo uvod u moguće promene domaćih propisa, a sa druge strane i nastavak, dalju eroziju bilo kakve zaštite radničkih prava. Pod krinkom privlačenja stranih investitora dešavaju se neverovatne stvari, koje su neprihvatljive na svakom nivou. I zato tolika odbrana u vezi sa vijetnamskim radnicima i Linglongom – ne samo zbog investicije, nego što mi se čini da je to uvod u nešto još šire. Zašto to sada ne bi prošlo i nekom drugom ko dođe sa investicijom od 801 milion evra? I ta priča “mi ćemo raditi da dovedemo strane investitore bez obzira na sve” što se stalno govori i da ćemo uvek dati za dolar više u odnosu na region – šta nam je donela? Ovdas-

■ U zapećak je bačena sudbina ne samo više stotina Vijetnamaca, nego i ko zna koliko hiljada domaćih i stranih radnika koji u Srbiji pokušavaju da zarade za život, a odjednom se nađu u poziciji da su izrabljivani, prinuđeni na rad, i, u krajnjoj liniji, žrtva trgovine ljudima

»

“Mogućnosti za eksploataciju radnika migranata mogu uključivati naplatu naknade za regrutaciju, davanje lažnih obećanja o platama ili o uslovima rada, pa čak i prirodu samog posla. Migrantski radnici se mogu obresti u lošim uslovima rada, biti plaćeni ispod nivoa zarade na nacionalnom nivou za

slične poslove, a ponekad su uslovi i lošiji, zbog njihovog imigracionog statusa, teškoća u promeni zapošljavanja povezanih sa restriktivnim viznim režimima, i/ili dužničkim ropstvom”, piše u ovom izveštaju.

Trgovina ljudima je obrađena članom 388 Krivičnog zakonika Republike Srbi-

je, u kome piše da “ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina”. Stav 7 ovog člana kaže da ukoliko je delo izvršeno od

Foto: Medija centar

nje investicije uglavnom ne donose nikakve nove tehnologije. Šta će takvo stanje doneti za ovdašnje radnike? Što sad neki ovdašnji poslodavac ne bi mogao da kaže: "Aha, pa vidiš, kako mogu ovi, mogu i ja"... Nađe neku siromašnu opštinu, gde ljudi nemaju izbora...

Da, to se prenosi na širi plan, i mislim da je i to opasnost, uz sve ovo o čemu smo pričali – da će na opštem planu ovo da utiče ne samo na strane radnike, ne samo za strane investitore, nego generalno. Onaj ko hoće da zloupotrebi, da radno eksploatiše ljude, njega je baš briga za sud javnosti. A ako je dovoljno blisko povezan sa političkim donosiocima odluka, zašto ne bi mogao da radi isto? Mi smo u subotu prisustvovali potpuno nestvarnim scenama – nismo imali mogućnost pristupa tom hotelu "Ečka", koji ima javnih sadržaja, ima restoran, ima kafić. Zašto ne mogu da popijem kafu u kafiću? Drugo, tu postoji jedan javni park, dakle, otvoren za javnost. Ali, kad smo mi pokušali da uđemo, nama to nije dozvoljeno. Sve se to pravda time da je privatna poseda. Država se potpuno povukla, prepustila Linglongu da uradi šta hoće, tu mislim i na ove selidbe ljudi – oni nisu obavješteni, ne znaju o čemu se radi, njih strpaju u kombi i voze nekuda... Država je zapravo pokazala da za velike investicije neće poštovati apsolutno ništa, čak ni postojeće standarde koji suštinski nisu toliko visoki.

strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

Prema podacima sa sajta Ministarstva unutrašnjih poslova, jedan od indikatora za preliminarnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima za policiju jeste da su lična dokumenta datog lica u posedu drugih lica, odnosno da "lice nema kontrolu nad svojim ličnim dokumentima".

MODUS OPERANDI INVESTITORA

Međutim, ovo je tek jedan od mnogobrojnih indikatora koje ispunjava "slučaj Linglong". Naime, takođe na sajtu MUP-a, nalaze se i indikatori za preliminarnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima za socijalnu zaštitu: svi pobrojani u dugom nizu indikatora nose određene bodove,

od jedan do tri, odnosno, "ukoliko je u bilo kom domenu neki od indikatora ocenjen sa 3, ili je zbir poena u jednom domenu 4 ili više, to predstavlja jak pokazatelj trgovine ljudima, te je važno da se u tom slučaju kontaktira Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima kako bi se na najbolji mogući način zaštitila žrtva", piše na sajtu MUP-a.

A u slučaju vijetnamskih radnika iz Linglonga, odnosno, njenog podizvođača, takođe kineske firme CEEG TEPC (China Energy Engineering Group Tianjin Electric Power Construction Co Ltd), prema izveštaju ASTRE i A11, nalazimo da su "osvojili" 6 poena u odeljku Uslovi rada ("osoba ne može svojevolski da napusti rad", "osoba nema dovoljno informacija o budućem poslodavcu i uslovima rada",

Da je ovo neka druga država, šta bi bio redosled koraka nakon što se ovako nešto sazna? Naravno, problem je što se uopšte i desilo, ali, eto, recimo da niko ništa nije znao?

Trebalo je da mi ni ne čekamo prilog na N1, nego onog momenta kada je VOICE objavio tekst, policija je odmah trebalo da reaguje, da zajedno sa tužilaštvom uđe u taj kamp. Govorimo o 400 radnika, kako je moguće da se ništa nije dogodilo? Policija se pojavila prošlog ponedjeljka, prošetala se kroz kamp i otišla. Sutradan je došao Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, prošetao se, pričao na kineskom sa nekim ljudima i otišao.

Mi suštinski ne vidimo da se nešto dešava, da je neko uzeo da identifikuje ljude... Sada su im vraćeni pasoši. Zašto nije tu Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima da individualno razgovara sa svakim i da utvrdi šta se dešavalo, da proveri dokumentaciju, da proveri poslodavce? Ako smo mi mogli brdo dokumentacije da iskopamo, vezano i za kompanije koje su ih poslale, i za uslove rada, uz ogromnu razliku u raspoloživim resursima kojima raspolaže država u odnosu na nas. Mene niko ne može da ubedi da država nije u stanju to da uradi.

A kako tumačite medijski "preokret" u izveštavanju o ovoj temi?

To je deo cele mašinerije. Sve je počelo prošlog utorka, sa RTS-ovim prilogom. "Politika" je potom preuzela sa "oprečnim stavovima" na naslovnoj strani, pa je Tanjug pustio lažnu vest, pa se onda pojavio Pink. U međuvremenu je i Zaštitnik građana dezavuisao stvari, a kao kruna svega pojavljuju se predsednica vlade i predsednik Republike koji potpuno banalizuju celu priču, a za sve to vreme državni organi ne rade svoj posao. Ti ljudi unutra su prestrašeni, zbunjeni, daju im se neki papiri da ih potpisuju, papiri koje ništa ne razumeju, ne znaju jezik... Potpuno su prepušteni sami sebi i aktivističkim grupama koje pokušavaju da im pomognu.

"osoba radi u delatnostima u kojima je evidentiran povećan rizik od pojave trgovine ljudima"), kao i još mnogo "snažnih" i "srednje jakih" indikatora da postoji trgovina ljudima radi radne eksploatacije:

- Obmanuti su o uslovima rada
- Obmanuti su o sadržaju ili zakonitosti ugovora o radu
- Obmanuti su u vezi sa stambenim i životnim uslovima
- Oduzimanje dokumenata
- Izolacija, zatvaranje ili nadzor
- Loši uslovi života
- Zloupotreba zbog nedostatka obrazovanja (jezik)
- Zloupotreba zbog nedostatka informacija
- Preteran broj radnih dana ili sati
- Zadržavanje plata

Preporuke za sprečavanje radne eksploatacije (Astra, 2020)

“Stanje na tržištu rada u Republici Srbiji se značajno izmenilo tokom prethodnih desetak godina, najpre zbog drastičnog povećanja odliva radne snage u inostranstvo, nepovoljnih demografskih tendencija, kao i zbog stvaranja većeg broja nesigurnih i slabo plaćenih poslova u nepovoljnim uslovima rada. Ovi faktori su u kombinaciji doveli do nedostatka određenih profesionalnih profila na tržištu rada, i to pre svega u oblasti zanatskih i manuelnih poslova, kao i poslova za koje je potrebno niže formalno obrazovanje.

(...)

Poremećaji na tržištu rada dovode do stvaranja dva procesa koji se odvijaju paralelno – poboljšanja uslova rada za one radnike čije su profesije u domenu visoke potražnje a male ponude, kao i do uvoza radne snage iz drugih država. Potonji proces doveo je do pojave još jednog veoma specifičnog modela radne eksploatacije stranih državljana koji dolaze na rad u Republiku Srbiju.

Mehanizam koji se koristi je sledeći: strani državljani (po pravilu iz azijskih zemalja, kao što su Turska, Indija, Kina...) dolaze da rade za strane kompanije koje posluju u Srbiji. Radnopravni položaj tih lica je naizgled jasan i do sada se nije postavljao kao sporno pitanje. Naime, ovi radnici bi morali imati iste minimalne uslove rada, odnosno ista radna prava kao domaći radnici – nakon što prođu proceduru pribavljanja radne dozvole.

(...)

Međutim, praksa pokazuje nekoliko nepravilnosti u njihovom angažovanju:

- Mnogi od radnika koji su se obratili inspekciji rada ili na koje je inspekcija rada naišla pri obavljanju redovnog ili vanrednog nadzora, nemaju radne dozvole i ne mogu raditi legalno u Republici Srbiji.
- Nekima od njih su oduzete isprave (pasoši), navodno radi pribavljanja radnih dozvola.
- Mnogi od njih, praktično po pravilu, primaju zaradu u matičnim zemljama, dok im poslodavac u Srbiji daje minimalan deo zarade ili im ne daje uopšte – to ih dovodi u stanje da osim nepoznavanja jezika i propisa, nemaju ni sredstva koja su potrebna da bi otputovali iz Srbije.
- Prilikom vršenja nadzora, inspekcija rada se odrekla nad-

Foto: M. Rupena

ležnosti nad ovim radnicima navodeći da je nadležna samo za proveru njihovih radnih dozvola, dok se na te radnike primenjuje strano radno pravo i za njihov položaj je nadležna inspekcija rada iz koje potiče poslodavac. Ovo tumačenje ne samo da nije u skladu sa zakonom već se može posmatrati i kao odricanje od suvereniteta države Srbije nad određenim licima i određenim teritorijama (po pravilu gradilištima na kojima su strani državljani angažovani).

Ceo problem je još drastičniji kada se ima u vidu da ove kompanije po pravilu fingiraju inostranost radne snage (kao pravna lica jesu regi-

strovana u inostranstvu, ali radnici koje su angažovali nisu državljani tih država niti imaju radne dozvole u tim državama), a pri tome u velikom broju uočenih slučajeva ovakve zloupotrebe koriste državna, budžetska sredstva Republike Srbije, jer su angažovane kao izvođači na infrastrukturnim projektima koje direktno ili indirektno finansira država.

Budući da se radi o opasnom trendu i tumačenju propisa na nezakonit i neustavan način, koje indirektno podržava i Ministarstvo za rad, u narednom periodu se moraju preduzeti hitne aktivnosti na obustavi i sprečavanju dalje zloupotrebe rada stranih državljana, koje imaju sasvim sigurno oblike radne eksploatacije, a u pojedinim slučajevima i naznake trgovine ljudima i stavljanja lica u položaj sličan ropstvu.

– Potrebno je precizirati citirane zakonske odredbe, tako da se otkloni svaka sumnja i onemogućiti zlonamerno tumačenje da Republika Srbija nema nadležnost nad uslovima rada stranih državljana.

– Potrebno je bez odlaganja izdati obavezujuće uputstvo inspektorima rada da su u ovim slučajevima, prema važećem zakonodavstvu, nadležni da reaguju i da ostave poslodavcima primeren rok da ugovorene uslove rada prilagode važećem domaćem radnom zakonodavstvu.

– Nužno je sankcionisati svako dalje ponavljanje ovih prekršaja, kao i angažovati nadležno javno tužilaštvo da pokrene prekrivični postupak radi utvrđivanja postojanja izvršenja krivičnih dela trgovine ljudima i zasnivanje ropskog odnosa.

(Preuzeto iz "Preporuka za sprečavanje radne eksploatacije" koje je napisao Mario Reljanović, saradnik Instituta za uporedno pravo 2020. godine, a koje je objavilo udruženje ASTRA)

(Preuzeto sa dozvolom autora)

– Nepoštovanje zakona o radu ili ugovora

– Nema socijalne zaštite (ugovor, socijalno osiguranje, itd)

– Oduzimanje dokumenata

– Zavisnost od eksploatatora

– Teškoća da živi u nepoznatoj oblasti

Prema rečima Marije Anđelković, osnivačice i izvršne direktorke organizacije ASTRA, koja se više od 20 godina bavi problemom trgovine ljudi, nakon slučaja radnika Linglonga, kao i slučaja indijskih radnika iz 2019. i 2020. godine, može se steći utisak na koji način strani radnici postaju žrtve:

“Vrbovanje rade agencije u zemlji porekla radnika, obećavaju dobru platu i uslove rada, bez troškova – stan i hrana plaćeni, sve je super, uzimaju proviziju od radnika. Te agencije su angažovane najčešće od jednog ili više podizvođača. Radnici sklapaju ugovore sa podizvođačem koji ima adresu u zemlji eksploatacije. Kada dođe do kršenja prava i eksploatacije, glavni izvođač koji ima ugovor sa državom kaže – mi sa tim ništa nemamo. U normalnim zemljama postoji lanac odgovornosti, tako da svi u lancu, od agencije do glavnog izvođača, odgovaraju. Ali, to u Srbiji ne postoji”, kaže Marija Anđelković za “Vreme”.

Ona napominje da, kada je reč o kineskim investicijama, postoji i dodatni otežavajući faktor u vidu sporazuma potpisanog 2018. godine.

Dokument koji je Skupština Srbije usvojila u vidu Zakona o potvrđivanju sporazuma o socijalnoj sigurnosti između Vlade Republike Srbije i Vlade Narodne Republike Kine predviđa da se na zaposlenog, kojeg poslodavac sa sedištem na teritoriji jedne države uputi na teritoriju druge države da za njega obavlja posao “primenjuju, u vezi sa tim poslom, isključivo pravni propisi prve strane ugovornice u toku prvih šezdeset kalendarskih meseci, kao da je još uvek zaposlen na teritoriji prve strane ugovornice”. Dakle, ukoliko Kina šalje svoje radnike na teritoriju Srbije, za njih, po ovom sporazumu, ne važe zakoni Srbije, nego – Kine.

“Zbog čega je

ovo radna eksploatacija? Bu-kvalno je isto kao kod seksualne eksploatacije kad ženi kažu da će biti ko-nobarica, a bace je u prostituciju, tako ovde kažu – ‘radićeš na gradilištu za 900 evra’, a onda mu daju za jedan mesec 700 evra, pa dva meseca ništa”, kaže Marija Anđelković.

Ona navodi da je u Srbiji ovo prvi ova-ko masovan slučaj.

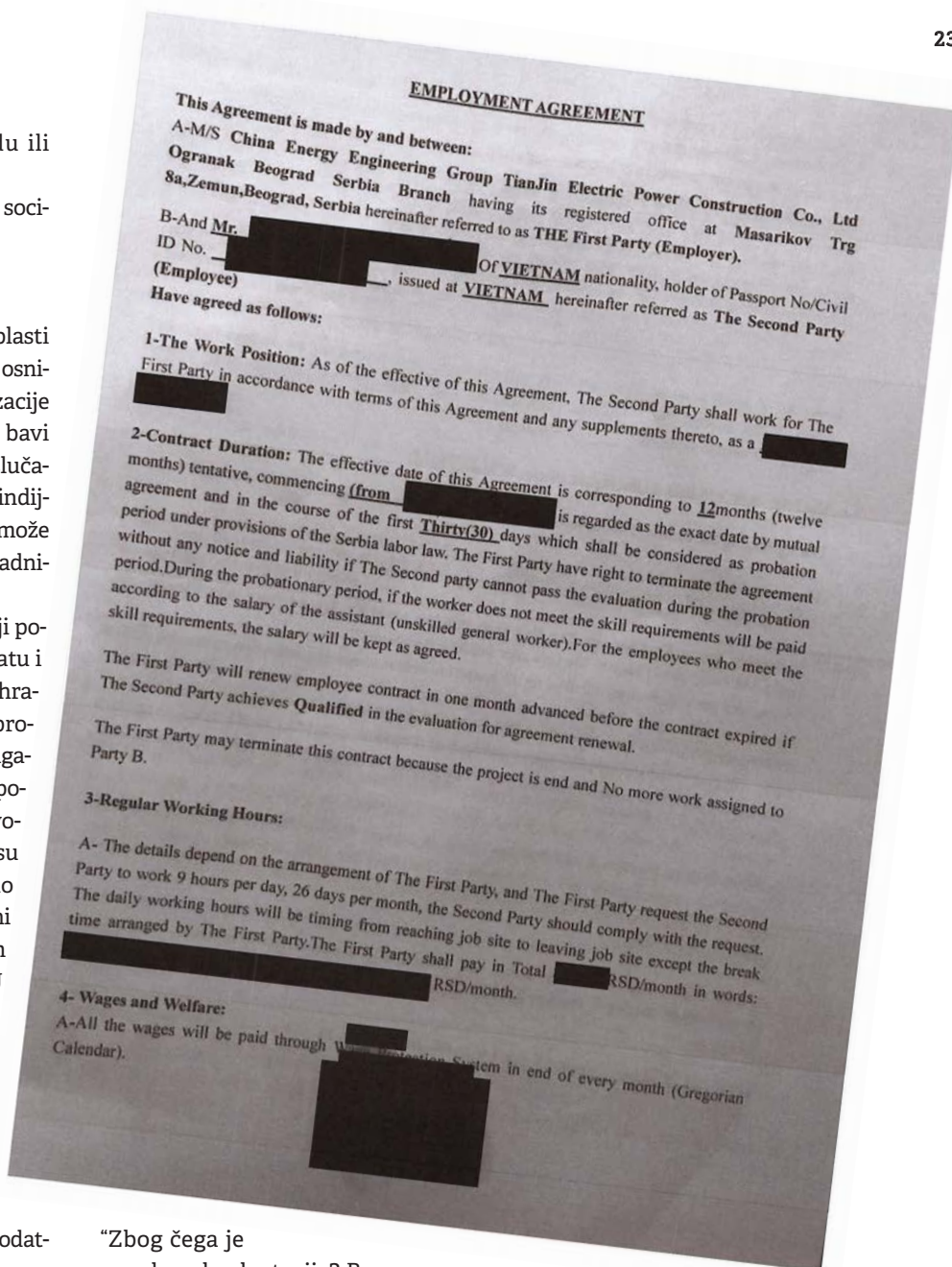
“Bio je slučaj Indijaca od prošle godine, po potpuno istom modelu. Takođe, postojao je slučaj Kineza koji su štrajkovali u Boru, gde sve ukazuje da su kineski radnici bili žrtve najgrubljeg kršenja ljudskih i radnih prava, i da se ponovo susrećemo sa eksploatorskom praksom poslodavaca. Ono što dodatno zabrinja-

SMOKVIN LIST ZA IZRAVLJIVANJE: Ugovor vijetnamskih radnika

va jeste činjenica da ovakvo ponašanje poslodavaca prema radnicima migran-tima u Srbiji izgleda postaje stalna prak-sa”, kaže Marija Anđelković i dodaje da je, generalno, problem kada je reč o našim ljudima, to što naši muškarci ne prizna-ju da su bili žrtve.

“Kažu nam da oni jedino hoće svo-ju zaradu i hoće tog što im je to uradio da vide u zatvoru. A to isto kaže i žrtva seksualne eksploatacije. Zato je ovde neophodan drugačiji pristup”, zaklju-čuje ona.

RADMILO MARKOVIĆ

Zlatna groznica u zaštićenim područjima prirode

Na više lokacija u Srbiji, iako su zvanično pod zaštitom države, istražuju se potencijalna nalazišta plemenitih metala – i to uz dozvole nadležnih organa

Srbija zvanično ima 471 zaštićeno područje, čija se ukupna površina rasprostire na 678.237 hektara, što je 7,66 odsto teritorije zemlje. Ipak, granice tih područja nisu nužno i prepreka za istraživanje ruda i minerala. Prema podacima Ministarstva rudarstva i energetike, na više lokacija širom Srbije, koje su okarakterisane kao zaštićene, izdate su dozvole za istraživanje tla. U većini slučajeva reč je o potrazi za zlatom.

Ukoliko se na novim lokacijama otkriju ležišta ruda, to bi uz postojeće rudnike dovelo do znatnog porasta teritorija na kojima se kopa ruda u Srbiji.

Raspored pojedinih poligona na kojima su dozvoljena istraživanja ruda otvara više pitanja. Najpre, kako su i pod kojim uslovima izdate dozvole za istraživanja na prostorima koja su zvanično okarakterisana kao zaštićena područja prirode? Takođe, nameće se i pitanje da li to znači da će, u slučajevima gde je otkriveno nalazište rude, ona moći da se iskopava, iako je reč o zaštićenom području?

Sva ova pitanja pre svega su za nadležne državne institucije, od kojih smo pokušali da potražimo odgovore. Međutim, na više pitanja upućenih Ministarstvu rudarstva i energetike, iz tog resora je stigao samo jedan, skoro pa generički odgovor, u kome je načelno opisana procedura dobijanja dozvola, ali nisu dati konkretni odgovori.

“Primenjena geološka istraživanja u Republici Srbiji izvode se u skladu sa Zakonom o rudarstvu i geološkim istraživanjima”, navode iz Ministarstva.

DA LI NIČU NOVI RUDNICI?

Idući od severa Srbije ka jugu, prvo zaštićeno područje na čijim delovima se

sprovode istraživanja je Nacionalni park “Đerdap”. Neposredno uz njegove granice, pa i unutar njih, nekoliko je područja na kojima se izvode istraživanja zlata i bakra, a površina pojedinih je skoro 10.000 hektara. U tom delu u istraživanja je uključeno više firmi. Reč je o preduzećima Tara Gold, Konstantin Resources i Golden Age Resources, registrovanim Beogradu.

Inače, ceo ovaj deo Istočne Srbije, odranije prepoznatljiv kao rudarski kraj, pre svega zbog Bora i Majdanpeka, kad se posmatra kao mapa rudnih istraživanja prekriven je poligonima, odnosno područjima na kojima su za te aktivnosti izdate dozvole.

Granice dva istražna prostora zadiru u Park prirode “Kučaj Beljanica”, koji se najvećim delom nalazi u opštini Despotovac. Na prvom, istraživanja zlata sprovodi firma Avala Resources iz Beograda. Reč je o području površine od 3583 hektara, čiji najveći deo se nalazi upravo unutar granica zaštićenog područja “Kučaj Beljanica”. Na ovaj deo naslanja se područje na kome je

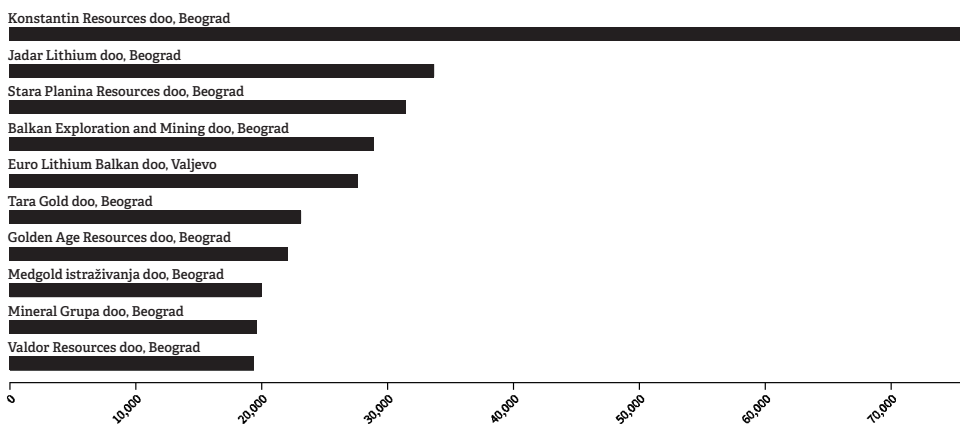
dozvolu za istraživanja dobila firma Tilva iz Beograda, čiji deo se takođe prostire preko zaštićenog područja.

Rudnih istraživanja nije pošteđen ni Park prirode “Stara planina”. U ovom planskom masivu, na površini od 4644 hektara, istražuju se rude bakra i zlata, a njen najveći deo se nalazi upravo u parku prirode. Dozvola za to izdata je firmi Alin Do Exploration, registrovanoj u Beogradu.

Na zapadne granice Parka prirode “Radan” praktično se naslanjaju poligoni na kojima su dozvoljena rudna istraživanja, ali su pojedini od njih duboko unutar ovog zaštićenog područja prirode. Usred njega nalazi se poligon površine 2730 hektara, za koji je firma Golden Age Resources iz Beograda dobila dozvolu za istraživanje zlata i bakra.

Nešto južnije, na zaštićenom delu Radana nalaze se dva poligona ukupne površine od skoro 7000 hektara za koje firma Metalfer ima dozvolu za istraživanja ruda cinka, olova, zlata i srebra. Najveći deo površine ovih poligona je unutar granica Parka prirode “Radan”.

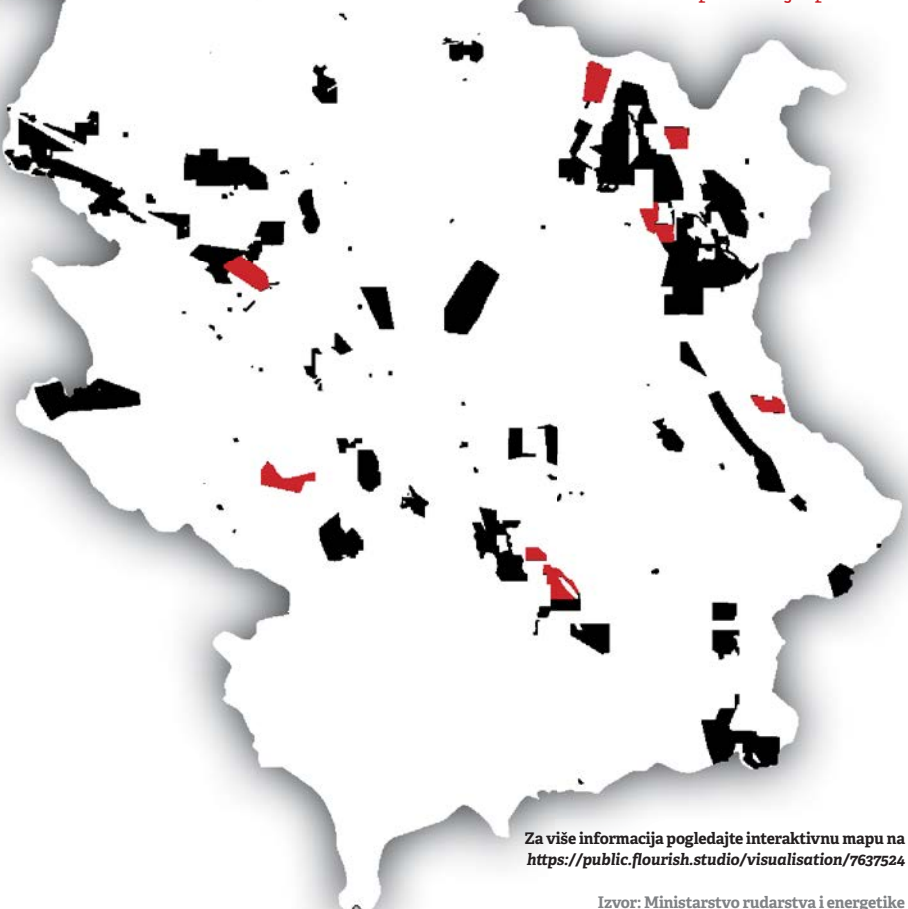
Top 10 firmi po ukupnoj površini na kojoj istražuju rude i minerale

Izvor: Ministarstvo rudarstva i energetike

Lokacije u Srbiji za koju su izdate dozvole za istraživanje ruda

Crvenom bojom su označeni
poligoni čiji delovi su
unutar granica zaštićenih
područja prirode

Za više informacija pogledajte interaktivnu mapu na
<https://public.flourish.studio/visualisation/7637524>

Izvor: Ministarstvo rudarstva i energetike

Netaknut, kad je reč o rudnim istraživanjima, nije ostao ni Park prirode "Golija". Poligon površine 8629 hektara na kome za olovom, cinkom, bakrom, zlatom i antimonom traga firma Rockstone Group iz Kaća, velikim delom se rasprostire preko pomenutog zaštićenog područja prirode.

Ovčarsko-kablarska klisura, koja je takođe, prema zvaničnoj klasifikaciji, svrstana kao zaštićeno područje, i to kao Predeo izuzetnih odlika, skoro da je cela "prekrivena" poligonom za istraživanje ruda. Reč je o prostoru ukupne površine od skoro 10.000 hektara, čiji dobar deo je unutar zaštićenog područja. Dozvolu za istraživanje zlata, srebra, bakra i drugih metala na ovom području je dobila firma Konstantin Resources, registrovana u Beogradu.

ZVANIČNO – SVE PO ZAKONU

Na pitanja BIRN-a, iz Ministarstva rudarstva i energetike odgovaraju da

se sve radi "po zakonu, a prema Projektu geoloških istraživanja koji se dostavlja uz zahtev zajedno sa drugom propisanom dokumentacijom".

Ministarstvo navodi da je pre izrade Projekta geoloških istraživanja podnosioc zahteva dužan da pribavi akt o uslovima za izradu projekta i izvođenje planiranih geoloških istraživanja, izdat od strane nadležnog zavoda za zaštitu prirode i nadležnog zavoda za zaštitu kulturnog nasleđa ili drugog nadležnog organa.

Dodaju i da Projekat geoloških istraživanja podleže tehničkoj kontroli koja, između ostalog, obuhvata kontrolu usklađenosti projekta sa uslovima nadležnih zavoda za zaštitu prirode i zaštitu kulturnog nasleđa.

"Ministarstvo izdaje odobrenja za geološka istraživanja u skladu sa izdatim uslovima za izradu projekta i izvođenje planiranih geoloških istraživanja od

strane nadležnog zavoda za zaštitu prirode i nadležnog zavoda za zaštitu kulturnog nasleđa", navodi se u odgovoru Ministarstva rudarstva i energetike.

U pisanom odgovoru Zavoda za zaštitu prirode Srbije, koji je potpisala v. d. direktora Marina Šibalić, stoji da se nadležnim zakonom "u režimima zaštite prvog i drugog stepena zabranjuje eksploatacija mineralnih sirovina, dok se u režimu zaštite trećeg stepena ograničavaju eksploatacija i primarna prerada mineralnih sirovina", bez preciziranja da li se ova ograničenja odnose i na rude.

Svako zaštićeno područje, u praksi, uglavnom je podeljeno na više zona zaštite, tako da je u pomenutim slučajevima teško precizno razgraničiti koji su režimi na snazi na mestima na kojima su dozvoljena rudna istraživanja. Tako je, na primer, u okviru Nacionalnog parka "Đerdap" 14 zasebnih celina u prvom stepenu zaštite, 10 u drugom, a preostali deo u trećem.

Kad je reč o Ovčarsko-kablarskoj klisuri, čiji veliki deo je poligon za istraživanje više ruda, njen prostor je podeljen na drugi i treći stepen zaštite. To znači da bi u delovima koji su u trećem stepenu zaštite ipak mogla da bude dozvoljena ograničena eksploatacija. Sličan slučaj je i sa ostalim zaštićenim područjima u čijim granicama se sprovode istraživanja.

Na naše pitanje da li se granice zaštićenih područja mogu menjati u svrhe iskopavanja ruda, iz Zavoda odgovaraju da ne mogu. "Promena granica je moguća isključivo prilikom izrade revizije studije zaštite, nakon novih naučnostručnih saznanja o prirodnim, kulturnim i predonim prednostima, a u cilju poboljšanja i unapređenja zaštićenih područja", poručuju iz Zavoda.

Takođe, iz ove ustanove navode da oni nisu nadležni za kontrolu sprovođenja odobrenih projekata u zaštićenim područjima ili za intervencije u slučaju ilegalnih radova, već da je to delokrug nadležnih inspekcija.

"U odnosu na izdata rešenja, određeni investitori su podnosili žalbe na njih. Zavod ne vodi nijedan sudski spor u vezi sa navedenim aktivnostima", zaključuju iz Zavoda za zaštićena područja.

MIODRAG MARKOVIĆ, BIRN

Tekst je nastao u saradnji sa WWF Adria

Još jednom o Vukovaru

Sudbina Vukovara ne može da izbegne istorijskoj simbolici. U tom je gradu 1919. osnovana Komunistička partija Jugoslavije, iz tog grada krenula je koliko pre šest meseci, 1. maja, jedinica policije koja je uletela u zasedu u Borovu Selu. Vukovar, grad u kome je na višestranačkim izborima pobedila bivša komunistička partija Hrvatske, SDP, imao je nesreću da bude prvi i da prvi – kao prethodnica svima nama ostalima – iskusi krajnje konsekvence ideološkog i nacionalnog pijanstva. Slike Vukovara posle pada, slike su naše budućnosti.

—MILOŠ VASIĆ i ekipa "Vremena", 25. novembar 1991.

U borbama je poginulo više od 1600, a povređeno 3000 stanovnika Vukovara. A najgore se dogodilo kada je grad pao. Skoro 5000 ljudi odvedeno je u logore u Srbiju, a 20.000 Hrvata i drugih nesrba je proterano iz grada. Preko hiljadu ranjenih civila i vojnika koji su se nalazili u improvizovanoj bolnici u podrumima Borovo komerca, srpske snage su nagurale u autobuse i odvele. Posmrtni ostaci njih 264 pronađeni su na Ovčari, farmi na periferiji grada, gde su ubijeni i sahranjeni u masovnim grobnicama. Više od 300 ljudi se i dalje vodi kao nestalo

Trideset godina posle pada Vukovara, i preko dvadeset od kada je sklopljen tzv. Erdutski sporazum, koji je postavio temelje procesa uključivanja tog prostora u teritoriju Republike Hrvatske i mirnu reintegraciju, u vrtiću u centru grada hrvatska i srpska deca ulaze na odvojena vrata. Ne koriste iste prostorije, niti se igraju u istom dvorištu. Ne sreću se. Tako je i u školama, nisu u istim smenama.

Isto tako, ne obeležavaju zajedno tridesetu godišnjicu stradanja grada i Dane sećanja na žrtve Vukovara 18. novembra, na dan kada su, posle tromesečne opsade, u taj grad ušli pripadnici tadašnje Jugoslovenske narodne armije i srpskih paravojnih formacija. U dvorištu hrvatskog vrtića gore lampioni za pomen, u srpskom, koji se nalazi na drugoj strani zgrade, dvorište je istog izgleda kao i svakog drugog dana.

SMRTI I SEĆANJA

Te 1991. godine, nakon proglašenja nezavisnosti Hrvatske od bivše Jugoslavije, u avgustu su krenuli tenkovi da "oslobode" Vukovar koje su hiljade Beograđana pozdravljale i bacale cveće pred njih. Tokom opsade, barokni multietnički grad na obali Dunava, u kojem je živelo oko 45.000 stanovnika, većinom Srba i Hrvata, svakodnevno je bombardovan, a onda na kraju praktično srušen sa zemljom.

Novinar nedeljnika "Vreme", Dejan Anastasijević ovako je 2016. opisao svoje iskustvo iz Vukovara za *Vice*:

"Odlično se sećam Vukovara. Bio je to ne samo moj prvi 'pravi' novinarski zadatak, nego i prvi neposredni susret sa ratom i užasima koje on donosi. Upravo stoga sam i danas, četvrt veka kasnije, u stanju da prizovem slike onoga što me je tamo dočekalo. Te su mi slike meseci kasnije svake noći dolazile u san. To je postepeno prestalo, ali nisu se izgubile – još su tu ispod površine, netaknute.

Jedna od tih slika je prvi leš koji sam video. Bio je to muškarac, neodređenih godina jer je ležao licem nadole u gustom slavonskom blatu, sa tragovima gusenica preko leđa. Verovatno je već danima bio tu, nasred puta, toliko spljošten da je više ličio na kaljavu figuru od kartona nego na ljudsko biće. Posle sam ih video mnogo: dok borbe nisu okončale, niko se nije trudio da ih sklanja, a kamoli sahranjuje. Neke su načele svinje koje su slobodno lutale selima u potrazi za hranom.

Najviše leševa – i to je najviše što sam ih ikad video odjednom – bilo je ispred vukovarske bolnice. Pošto nije bilo struje za frižidere u mrtvačnici, a podrum je služio kao sklonište, preminule su jednostavno ostavljali tamo, jedan do drugog kao cepanice. Nisu mogli da ih sahrane zbog neprestanih minobacačkih napada i snajpera. Kada je Vukovar 'oslobođen', srpska državna televizija je slikala to dvo-

rište uz obrazloženje da se radi o srpskim civilima koje su ubile ustaše. Besramno falsifikovanje istorije, koje traje i danas, počelo je da hvata zamah."

U borbama je poginulo više od 1600, a povređeno 3000 stanovnika Vukovara. A najgore se dogodilo kada je grad pao. Skoro 5000 ljudi odvedeno je u logore u Srbiju, a 20.000 Hrvata i drugih nesrba je proterano iz grada. Preko hiljadu ranjenih civila i vojnika koji su se nalazili u improvizovanoj bolnici u podrumima Borovo komerca, srpske snage su nagurale u autobuse i odvele. Posmrtni ostaci njih 264 pronađeni su na Ovčari, farmi na periferiji grada, gde su ubijeni i sahranjeni u masovnim grobnicama. Više od 300 ljudi se i dalje vodi kao nestalo.

"Ne znam da li su telo mog sina Tomislava bacili u Dunav ili su njegovi ostaci u nekoj masovnoj grobnici", šapatom izgovara šezdesetogodišnja Marija Šestar, proreda, lica obeleženog borama patnje. Došla je na obalu Dunava da baci bele ruže u reku i zapali sveću, pored desetina drugih koje formiraju krst na tepihu mrtvog lišća.

ZAJEDNO U KOLONI

Nekoliko desetina hiljada građana iz cele Hrvatske došlo je 18. i 19. novembra da učestvuje na "Danima sećanja na žrtve Domovinskog rata i Dan sećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje", uprkos preporukama vlasti da zbog epidemiološke situacije ostanu kod kuće. Uključujući komple-

VUKOVAR, NEKAD I SAD: Novembar 1991. (gore); kolona sećanja, novembar 2021.

Foto: Miloš Cvetković; AP Photo

tan državni vrh, s predsjednikom Zoranom Milanovićem i premijerom Andrejom Plenkovićem na čelu, predstavnike političkih stranaka, predstavnike udruženja ratnih veterana i porodica stradalih, kao i potpredsjednika Vlade Borisa Miloševića, iz Samostalne demokratske srpske stranke, i Milorada Pupovca, predsjednika Srpskog narodnog veća.

Uz zvuke zvona Crkve Svetog Filipa i Svetog Jakova, duga "kolona sećanja", koju su predvodili članovi braniteljskih udruženja, prešla je 5,5 kilometara od vukovarske bolnice do memorijalnog groblja žrtava iz Domovinskog rata, prolazeći kroz skoro potpuno obnovljen grad, osim nekoliko elegantnih baroknih fasada na kojima se i dalje vide tragovi metaka. Duž celog puta, po ivicama trotoara gorele su sveće, a na mnogim balkonima, prozorima, ispred zatvorenih prodavnica i kafića jer neradan je dan, bila je istaknuta hrvatska zastava.

Premijer Plenković je, hodajući u koloni sećanja, naglasio da je važno doći do podataka o nestalima. Govoreći o prisustvu

potpredsjednika Vlade Hrvatske Borisa Miloševića u toj koloni, Plenković je podsetio da je "Hrvatska pobedila u Domovinskom ratu i time pružila ruku za suživot manjinama". "Dobro je i po nama normalno i prirodno da je potpredsednik Vlade Boris Milošević danas s nama u Vukovaru, kao što je bio u Kninu. To su poruke budućnosti, okrenute vrednostima koje delimo", rekao je Plenković. Dobrom porukom ocenio je i dolazak Verana Matića, izaslanika predsednika Republike Srbije: "Te su poruke bitne, one govore i o suočavanju s prošlošću i pokazuju da na taj način i vlasti Srbije šalju posebnu poruku žrtvi Vukovara i Vukovaraca", dodao je Plenković.

Dakle, na simboličnom nivou proglašena je politika pomirenja, koju je započeo bivši predsednik Srbije Boris Tadić tokom posete Vukovaru 2010. godine, kada se izvinio za počinjene zločine.

ZLOČIN I KAZNE

Za zločin na Ovčari, pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju pravosnažno su osuđeni pu-

kovnik JNA Mile Mrkšić i major Veselin Šljivančanin. A pred sudom u Srbiji je 2018. godine za ovaj zločin na višegodišnje zatvorske kazne osuđeno 11 osoba. Na osnovu krivične presude Apelacionog suda, u kojoj je utvrđeno da su TO Vukovar i dobrovoljačke jedinice bile pod komandom JNA, sudovi u Srbiji su tokom 2021. godine doneli četiri pravosnažne presude, kojima su članovima porodica žrtava sa Ovčare dosudili naknadu štete (reparacije). Trojica optuženih da su odgovorni za zločine u Vukovaru umrla su pre presude: Slobodan Milošević, bivši predsednik Srbije i Jugoslavije, Goran Hadžić, bivši predsednik Vlade samoprogllašene Srpske autonomne oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srem, i predsednik Republike Srpske Krajine i bivši gradonačelnik Vukovara Slavko Dokmanović.

Međutim, Veselin Šljivančanin je danas član Glavnog odbora vladajuće Srpske napredne stranke, a otkako je izašao iz zatvora 2011. godine, održao je više od 30 promocija svojih knjiga u javnim ustanovama širom Srbije. U Beogradu vlada zaglušujuća tišina o ratnim zločinima koje su počinile srpske snage, kada se jednostavno ne poriču. "U nekadašnjoj SFRJ nismo uspjeli da sprovedemo proces suočavanja s prošlošću ni za Drugi svetski rat, a sad ne uspevamo sa ratovima iz devedesetih. Nema političke volje, veliki problem su mnogi neprocesuirani ratni zločini, traga se još za nestalima, vrlo je loša regionalna saradnja, imamo sve goru komunikaciju na regionalnom nivou, kako na političkom planu tako i među pravosudnim telima", navodi Vesna Teršelić, mirovna aktivistkinja i direktorka Centra za suočavanje s prošlošću za Televiziju N1. Za nevladinu organizaciju "Žene u crnom", potrebno je utvrditi punu istinu o nestalima otvaranjem svih državnih arhiva u cilju pronalaženja grobnica hrvatskih žrtava u Srbiji, i pokrenuti sudske postupke za osnivanje logora, ubijanje i mučenje hrvatskih civila i vojnika u logorima u Stajićevu, Begejima, Sremskoj Mitrovici, Aleksincu, Nišu i Beogradu. Prvi tužilac Srbije za ratne zločine Vladimir Vukčević izjavio je da je "neprihvatljivo i anticivilizacijski" to što nijedan zvaničnik Srbije nije rekao

ni reč povodom tridesetogodišnjice ratnih dešavanja u Vukovaru.

PROGRAMIRANA POLITIKA

Istovremeno, ili paralelno, kako smatra politički analitičar iz Osijeka Jaroslav Pečnik, gradonačelnik Vukovara Ivan Penava, bivši član HDZ-a, sada predsjednik ekstremno desničarskog Domovinskog pokreta, sistematski baca ulje na vatru. "Neprestano evocirajući i potencirajući ratne traume i emocije sustavno širi šovinističku paranoju: u Vukovaru je zabranio isticanje ćirilčnih natpisa na javnim ustanovama, jer navodno unose nemir i asociraju lokalne Hrvate na velikosrpsku, četničku agresiju; predlaže ukidanje nastave manjinskog obrazovanja koju pohađa veliki broj učenika srpske nacionalnosti, jer se time, tvrdi, potiče njihova mržnja prema državi u kojoj žive, kao i prema većinskom narodu s kojim zajedno žive, a permanentno ponavlja notornu laž kako gradom slobodno šetaju Srbi koji su tijekom okupacije Vukovara ubijali i silovali Hrvatice i Hrvate, a država ništa ne čini kako bi ih uhitila i sudila. On vukovarske Srbe optužuje da perfidno provode velikosrpsku puzajuću agresiju, a njihova sustavna demonizacija, garnirana brojnim objedama i klevetama ima samo jedan, jasan cilj: staviti svim hrvatskim Srbima do znanja da su tu gdje žive nepoželjni i (li) da se, kao pripadnici agresorskog naroda, pomire s činjenicom da jesu i da će ostati građani drugog reda. To fizičko i psihičko nasilje nad građanima RH srpske nacionalnosti nije nikakav ekscres, to je programirana politika projicirana još za Tuđmana, od koje Penava ne misli odustati. Dapače, kao čelnik DP-a samo će je intenzivirati", kaže Pečnik.

U takvom kontesktu, kolumna Borisa Dežulovića "Je*o vas Vukovar" izazvala je burne reakcije, pa čak i pretnje smrću i tvrdnje Ministarstva hrvatskih branitelja da je u pitanju "grubo i primitivno" vreda-

nje žrtve koju je taj grad podneo u Domovinskom ratu. "Odavno je to trebalo reći, pa kad Grad heroj to ne može – jer mrtva usta ne govore – evo ja ću", napisao je Dežulović pa, između ostalog, nastavio: "Punih je, eto, trideset godina kako ga ne vade iz pozlaćenih usta, trideset nam godina njime mjere domoljublje, da bi nakon trideset godina hipnotičkog domobojaznog mrmorenja Vukovar – kao, uostalom, svaka riječ kad se trideset godina bez prestanka ponavlja – bio do kraja ispražnjen od svakog pojedinačnog značenja, svrhe i smisla, tek konfekcijski grobljanski lampion kao šuplji plastični totem za raspirivanje domovinskog zajedništva i utjerivanje domoljublja u kosti." Dežulović podvlači hipokriziju "službenog pijeteta prema balzamiranom lešu Vukovara" i poraz takve politike, jer je rezultat odlazak preko 5500 ljudi iz grada posljednjih godina, koji tamo ne vide budućnost.

NACIONALIZAM I MRŽNJA KAO POLITIČKI ALAT

Za Dinku Čorko Biruški, profesorku socijalne psihologije koja je radila istraživanja "Kako građani Vukovara vide svoj grad danas", preostalih nešto više od 20.000 stanovnika žive jedni pored drugih, ali zajednice su odvojene, "zato što se od reintegracije u Hrvatsku 1998. nije ulagalo u liječenje kolektivne traume, naprotiv. Napravili smo od njega grad spomenik, zarobljen politikom, u kojem 70 odsto stanovnika ne odobrava model obrazovanja i nezadovoljan je nedostatkom integrativnih politika, što dovodi do toga da 70 odsto djece nema prijatelja koji pripada drugoj zajednici. Socijalna okolina ne ostavlja mladima prostor da bude drugačije", kaže ona.

Primera radi, od norveškog školskog pilot-projekta, koji je trebalo da bude model interkulturalnog dijaloga i integracije, odustalo se 2019. godine, a hrvatska država je morala da vrati 1,6 miliona evra.

GRADONAČELNIK VUKOVARA IVAN PENAVAL (U SREDINI): Dosipanje ulja na vatru

Foto: Tanjug/ Hina

"Nije bilo podrške lokalnih političara, ni Hrvata, ni Srba, ni medija", objašnjava Dijana Antunović Lazić, šefica Evropskog doma u Vukovaru, koji organizuje kampove za mlade regiona u kojima uče o kulturama drugih, ali i da se suoče sa prošlošću, a da na svojim leđima ne snose kolektivnu odgovornost za zločine počinjene u ime svojih zajednica.

"Nacionalizam i mržnja su najjeftiniji politički alat koji najviše pali", kaže Pavao Josić (55), ugostitelj, koji je bio gradski većnik četiri godine ispred nezavisnog pokreta "Živi zid", osuđujući korupciju i vladajući klijantelizam. "Veterani su nedodirljivi heroji. Procenjuje se da njih 500.000, ili 12,5 odsto stanovništva, dobija penzije, socijalne stanove, besplatne školarine za djecu, i druge razne privilegije koje je HDZ masovno dijelio u izborne svrhe", naglašava Nikola Tarle, bivši policajac, član Humanitarnog centra vukovarskih veterana i producent dokumentarnog filma *Od rođenja do nestanka Vukovara*, nedavno prikazanog na festivalu Slobodna zona u Beogradu.

Sada, kada su Dani sećanja protekli, "zajednički život" Srba, koji predstavljaju oko trećinu stanovništva grada, Hrvata i pripadnika još nekoliko desetina zajednica, nastaviće svojom matricom, kako-tako, zahvaljujući individualnim inicijativama koje politički establišment jedva toleriše. Direktorke ili ravnateljice hrvatskog i srpskog vrtića nastaviće da, sve u svemu harmonično, koordinišu svoje aktivnosti s obzirom na uslove, jer se dugo poznaju, susreće se u kafiću, razgovarati u mnogim mešovitim porodicama, trenirati u istim sportskim klubovima. I to ponekad sa fantastičnim rezultatima, poput trofeja koje sa državnih takmičenja donosi ženski odbojkaški klub ENNA. "Kod nas vlada solidarnost", kažu Srpkinja Jelena Ćirić i Hrvatica Marijeta Mejer koje, za razliku od većine mladih, ne žele da napuste svoj grad.

Jer, kako kaže Jaroslav Pečnik: "Srbi su Vukovar u ratu ubili i do temelja devastirali; u miru su ga Hrvati pokorili i učinili zatočenikom vlastite žrtve, umjesto da ovaj grad (p)ostane i bude test tegobnih hrvatsko-srpskih odnosa u kojima su, koliko god to nekome bila nepodnošljiva misao, i Hrvati i Srbi imali u svojim odnosima daleko više svijetlih negoli mračnih trenutaka." ¶

MILICA ČUBRILO

Šta je dobra televizija?

ТРИПТИХ

Бранка Оташевић

Prvi način prepoznavanja dobre televizije mogla bi biti televizijska kritika. Ova profesija u izumiranju danas može da nam kaže šta su kriterijumi za dobar TV program

Nedavno je u medijima pomenut Svetski dan televizije. To je danas jedna vremešna dama, koja je izuzetno vitalna za svoje godine. Istini za volju, istraživanja pokazuju da je sve manje interesantna mlađoj populaciji, kako je gledaju stariji građani i da sve više služi za svakovrsnu propagandu i razbibrigu.

Njena izvorna namena – da informiše, edukuje i zabavlja, svela se samo na prodaju i zabavu. Svetski dan je ustanovljen upravo zbog potencijala ovog medija da omogući upoznavanje i međusobnu komunikaciju ljudi u različitim kulturama i podnebljima. Cinici bi rekli da danas ne bi mogli ni da prepoznamo šta je to dobra televizija. Odgovor na ovo pitanje možda je ključ za razumevanje uloge i stanja televizije danas.

Prvi način prepoznavanja dobre televizije mogla bi biti televizijska kritika. Ova profesija u izumiranju danas može da nam kaže šta su kriterijumi za dobar TV program. Ogromna je nesrazmera beskrajnih sati koje gledaoci provode pred malim ekranima i uticaja TV kritike na autore. Zato vam preporučujem knjigu Branke Otašević *Triptih* (iz novinarske beležnice), u kojoj ćete naći njene izabrane tekstove koje je objavljivala od "Studenta" do "Politike".

Knjigu su zajednički objavili Politika i RTS simbolično spojivši štampane i elektronske medije, odnosno pisanje o televiziji.

Pošto je Branka temeljna i sistematična, prvo ćete naići na poglavlje "Svet na dlanu" sa njenim putopisima, zatim "Belgija na divanu", sa fantastičnim tekstovima o ovoj zemlji punoj podela, u kojoj ipak sve funkcioniše jer postoje demokratske institucije i vrednosti. Tek na kraju dolazimo do "Srbije na ekranu", gde su njene izabrane TV kritike "Zumiranje".

U prva dva dela shvatite da imate posla sa časnom i profesionalnom novinarkom, pa onda morate da prihvatite njenu TV kritiku kao relevantnu. Pravi triptih, u slavu novinarske profesije ili, tačnije, jednog časnog i odgovornog posla koji je takođe degradiran.

Možemo reći da dobra televizija ispred rejtinga uvek stavlja poverenje gledalaca, koje se teže meri, teško stiže i lako gubi. Obraz. Kako je rečeno na promociji ove knjige, Branka bi danas na društvenim mrežama bila influenserka, ali u najpozitivnijem smislu, sa relevantnim lajkovima i dislajkovima.

Drugi način prepoznavanja dobre televizije je povratak u prošlost. Mi smo, sticajem srećnih okolnosti, u oblasti TV stvaralaštva imali kreativne ljude, bliske pozorištu, filmu i književnosti. Našu televiziju su stvarali najbolji autori. Pre nekoliko dana sam na kanalu Trezor video malo remek-delo Dragana Babića, nastalo kada je na televiziji emitovan snimak sleta-

nja na Mesec. Autora ne vidite, čujete samo pitanja, a snimljeni su fotografi iz Paraćina i njihove mušterije. Zašto ljudi vole da se slikaju, čemu služe ti praselfiji i portreti, šta se može naučiti iz televizije, kakve veze sletanje na Mesec ima sa vašim životima i zašto je važno biti lep ili lepa? Video sam i pokrivalicu, novi predajnik, verovatno Crni vrh ili Jastrebac, vrag će ga znati. Televizija koja gleda u budućnost, sve do društvenih mreža decenijama unapred. Vizija genijalnog Dragana Babića, za kojeg danas možda ne bi bilo posla na televiziji, verovatno bi imao potkast.

Na sreću, zahvaljujući arhivi televizije, možemo da pratimo uticaj savremenih medija na našu percepciju sveta. U toj zori televizijskog programa vidi se devičansko poverenje u ono što smo gledali. Tu naivnost danas srećete kod teoretičara zavere, koji sa istom naivnošću dele linkove sa interneta. Dominantno osećanje je zato nepoverenje i apatija, razočarenje u medije masovne komunikacije.

Dobra televizija je u svojoj istoriji bila taj "Dvogled", ne samo kao emisija, već kao pogled u budućnost.

Možemo li onda da zamislimo budućnost televizije? Pokazalo se da je tokom pandemije korone televizija dobila dodatni značaj, kao izvor informacija kome se veruje. Ona je širom sveta bila najvažniji medij za obraćanje širokom krugu gledalaca, ali i glavna zabava tokom dugih dana zatvaranja. Kao u vreme početaka televizije, ulice su zbog korone i mera izolacije bile prazne, a građani su satima gledali televiziju čekajući sudbonosnu informaciju koja će umanjiti neizvesnost i strah. Nakon dve godine korone, milijardi apliciranih vakcina, na televiziji satima gledamo neprekidnu polemiku zagovornika i protivnika vakcinacije i digitalnih sertifikata. Globalno rečeno, televizija se pretvorila u globalni rijaliti program, ili Prokletu avliju od mora do mora, u kojoj izolovani ljudi danima, nedeljama i mesecima vode žučne i neproduktivne svađe koje prekidaju samo blokovi reklama i izveštaji o broju novozaraženih i preminulih.

Populistička priroda televizije savršeno ide pod ruku sa populističkom retorikom političara, koji žele da profitiraju u novoj realnosti koju promovišu putem televizije. Zato je valjda u Srbiji prepozitivno izveštavanje u doba strašne krize prihvatljivo i poželjno. Budućnost televizije zato je neizvesna, baš kao i budućnost demokratskih tekovina u rukama političara. Doživeli smo da televizijske mreže u Americi cenzurišu Donalda Trampa, tadašnjeg predsednika i navodno najmoćnijeg čoveka na planeti. Zato ne brinem za budućnost televizije, ona je prepozitivna, možda je izgubila obraz, ali snagu nije.

Ljudima su potrebni koncerti

“Na američkoj turneji sa Garbidžom je u početku bio prisutan strah. Plašili smo se da se ne zarazimo jer idemo u okruženje sa 20.000 ljudi, a naša jedina distanca je to što smo na bini. Znači, ispunili smo onih šest stopa socijalne distance, ali šta ako među tih 20.000 ljudi njih 1000 ima kovid i oblak kovid a nas prekrije. Ta pomisao je zastrašujuća i za nas i za publiku. Ali onda sledi jedno posve drugo osećanje – publika je toliko uzbuđena, nisu bili na koncertu dve godine, i strah raspršava neverovatan krik tih ljudi koji kao da su upravo pušteni iz zatvora. Mnogo je tu različitih, pomešanih emocija”

Novozelandski Livaj Tekofski, sa stalnom adresom u Londonu, po zanimanju je tur menadžer. Sarađivao je, između ostalih, sa Dejvidom Bouviejem, Nikom Kejvom i Brajanom Ferijem. Nedavno se vratio sa američke turneje sa grupom Garbidž koja je bila predgrupa Alanis Moriset. Godinama unazad je i privatno čest gost u Beogradu, gde je prvi put bio kada je organizovao jednu od Ferijevih turneja. Livaj nerado daje intervjue, on je čovek od akcije i rešava bezbroj problema koji se javljaju na svakoj turneji.

U Kafeteriji u Ulici kralja Petra razgovaramo o uticaju kovid a 19 na muzičku industriju, o strahovima u ovom novom pandemijskom svetu, o tome da li ovaj virus možda može da nas probudi, da nas podstakne da shvatimo koliko su ljudi jedni drugima potrebni i da nema te tehnologije koja bi mogla da nadomesti ljudski kontakt. Pričamo i o tome kako je to usred pandemije organizovati turneju po Americi, šta se u njegovom poslu promenilo od devedesetih godina prošlog veka do sada, ali i kakav je čovek bio Bouvi, kakav je privatno Nik Kejv, kakav Brajan Feri. Konačno, dotakli smo se i nekih zanimljivih momenata poput spasavanja žive glave u Moskvi sa Kejvom i Bed Sids krajem devedesetih, ili kakav je bio Rasel Krou osamdesetih godina prošlog veka dok je pokušavao da izgradi karijeru di-džeja u Ouklandu.

“VREME”: Kako ste se našli u tom poslu i šta je uopšte posao tur menadžera? Kako biste najjednostavnije opisali sve što radite?

LIVAJ TEKOFSKI: Ušao sam u muzički biznis kao tonac, što je takođe odgovoran posao jer ako pogrešite, dobijete otkaz. Nakon nekog vremena jedan od bendova me je pitao da li bih ja radio oba posla za njih, bio zadužen za zvuk ali i kao tur menadžer. Kazali su, treba da vodiš računa o novcu i da svi stignemo na vreme. I to je to. Rekao sam: “Okej, mogu.” I tako je počelo. Naravno, brzo shvatiš da je taj posao mnogo više od baratanja novcem, ali i da mnogo toga zavisi od benda. Koliko su članovi osetljivi, da li su svi na alkohol i drogama ili nisu, koliko su otkučeni... Moj posao u dobroj meri zavisi od toga, ali odgovornost ostaje ista – najpre, voditi računa da bend dobije novac, osigurati da se sve dobro odvija jer vi ste kao *tour daddy*. Ako avion ne poleti na vreme, to je moja greška, ako pukne guma, to je moja greška, tako da uvek moram da imam makar dva plana, u slučaju da bilo šta krene po zlu.

Kada poredite svoj posao za vreme pandemije i pre toga, šta se sve promenilo? Kakav je uticaj pandemije na muzičku industriju?

Mi smo prošli kroz dve godine ničega, što je posebno slučaj za nekog poput mene ko živi isključivo od organizovanja turneja, kojih uopšte nije bilo. Ne znam ni gde bih počeo, objašnjavajući koliko se sve promenilo. U Engleskoj i Evropi stvari se još nisu vratile na svoje. Srećom, dosta radim u Americi, a to je veliko tržište.

Sada sam radio turneju Garbidža, i evo samo jednog primera: neki hoteli su zatvoreni, neki nemaju dovoljno osoblja,

neki imaju novo, neobučeno osoblje, što ne znaš dok ne dođeš tamo, ponedelje nema više rum servisa, a bend hoće da jede, ali neće da izađe napolje. Promenjen je sam koncept putovanja, koncerta. Na turneji koju smo radili sa Alanis Moriset, gde smo bili gostujući bend, pravilo je bilo – nema gostiju u bekstejdžu. I to je velika razlika. Normalno, ljudi dolaze da vas vide, imate svoje goste, za njih je uzbudljivo upravo to što su u bekstejdžu. Tako vi kažete prijateljima u Njujorku: “Dolazimo”, oni kažu: “Odlično, možemo da dođemo u bekstejdž.” Vi kažete: “E, ne može, zabranjeno”, oni odgovore: “Onda ništa.” Jer su bend videli sto puta, hoće da se druže, došli bi zbog socijalnog momenta.

Kakva je sada atmosfera u Americi?

U početku je postojao strah. Plašili smo se da se ne zarazimo jer idemo u okruženje sa 20.000 ljudi, a naša jedina distanca je to što smo na bini. Znači, ispunili smo onih šest stopa *socijalne distance*, ali šta ako među tih 20.000 ljudi njih 1000 ima kovid i oblak kovid a nas prekrije? Ta pomisao je zastrašujuća i za nas i za publiku. Ali onda sledi jedno posve drugo osećanje – publika je toliko uzbuđena, nisu bili na koncertu dve godine, i strah raspršava neverovatan krik tih ljudi koji kao da su upravo pušteni iz zatvora. Mnogo je tu različitih, pomešanih emocija.

Od svih turneja koje ste radili, koje biste izdvojili kao najdraže?

To je lako. Turneja sa Dejvidom Bouviejem je bila neverovatna jer je on naprosto bio jedno neverovatno ljudsko biće. I

Fotografije: Lenka Pavlović

zato što sam ja njegov veliki obožavalac. Moram da priznam, bilo je to zastrašujuće saznanje – da ću ja raditi turneju za Dejvida Bouvija. I turneja sa Nikom Kejvovom je bila takođe važno iskustvo. Onda, Roksi mjuzik, zbog kvaliteta njihove muzike. Nisam znao za njih dok sam odrastao na Novom Zelandu, ali sam ih otkrio kada sam došao u Englesku. Radeći turneju sa njima, postao sam veliki fan. To su radosti mog posla.

I sad sledi pitanje koje teško da možete da izbegnete: kakav je bio Dejvid Bouvi iza scene?

Najlakše je opisati ga kao džentlmena, u suštinskom smislu te reči. Kakav je bio na bini, to ste videli ako ste bili na koncertu ili gledali snimke, on se vrlo prijateljski odnosio prema publici, a takav je bio i izvan scene. Čovek zadovoljan iznutra. Sedite s njim u garderobi ili na aerodromu i on priča sa vama kao da ste tu samo vi i on. A meni srce hoće da iskoči. On ćaska: "Hej, Livaj, baš čitam ovu knjigu o tome kako su sastavljeni oksfordski rečnici, a čovek koji je to uradio bio je umešan u ubistvo." Sećam se tog razgovora, jer ja sam toliko obožavalac da

■ **"Prošli smo kroz dve godine ničega, što je posebno slučaj za nekog poput mene ko živi isključivo od organizovanja turneja, kojih uopšte nije bilo. Ne znam ni gde bih počeo objašnjavajući koliko se sve promenilo. U Engleskoj i Evropi stvari se još nisu vratile na svoje. Srećom, dosta radim u Americi, a to je veliko tržište"**

samo mogu da kažem: "Jea, okej", i pokušavam da budem normalan, ali teško mi ide. A on čini sve da se vi osećate normalno, iako to nekada, kao u mom slučaju, nije dovoljno. Jer ja imam osećaj kao da pričam sa božanstvom i moram da pobegnem, pa kao opušteno prokomentarišem: "To je sigurno odlična knjiga, ali moram do Starbaksa da uzmem kafu, hoćeš ti jednu?"

I tako svaki dan. Mnogo je umetnika koji nisu takvi, toliko prirodni, isti kada su na bini i kada razgovarate s njima izvan scene. Dejvid Bouvi jeste bio takav. I beskrajno autentičan.

Kakav je Brajan Feri privatno?

Brajan je takođe dobar čovek, ali su njih dvojica dva različita tipa džentlmena. Jedan je veoma dobro obučeni gospodin, drugi je džentlmen u svom ponašanju. To nije kritika, ali Brajan je tip izvođača koji je drugačiji na bini, a drugačiji van scene. Komplikovano je to. Poznajem ga veoma dobro i prijatelji smo. Njih dvojica su, uz Garbidža, moji omiljeni muzičari sa kojima sam sarađivao. Kod Garbidža je, recimo, problem što je vrlo teško držati distancu. Oni su veoma dobri ljudi i nema šanse da zadržite poslovnu granicu. Svi su porodica i prijatelji, takav je osećaj kada ste s njima.

Rasprodaja autorskih prava

U muzičkoj industriji se zbrajaju gubici koji se mere u desetina milijardi dolara i stotinama hiljada onih koji su u prethodnom periodu ostali bez posla. Muzičari se snalaze, odlažu koncerte i turneje, sviraju onlajn, a poneki prodaju svoja autorska prava

Zbog pandemije virusa covid 19 muzički sektor nalazi se u režimu opstanka, a prognoze da će sledeće godine situacija ipak biti malo bolja ne deluju dovoljno optimistično da bi autori, izvođači i drugi profesionalci iz branše mogli da prave konkretne planove.

Tektonske promene u industriji ogledaju se i u načinu na koji umetnici danas zarađuju od svoje muzike. Digitalne striming platforme kao što su *Spotify*, *Epl* *mjuzik* ili *Dizer* jedine su tokom pandemije beležile značajan i kontinuiran rast. Osim što su slušaocima pružile nove načine da konzumiraju muziku, one su u kriznom periodu većini kantautora obezbedile kakav-takav izvor prihoda pošto su se posledično povećale i tantijeme od preslušavanja muzike na digitalnim uređajima. Koncerti i turneje su decenijama unazad za najveći broj muzičara bili osnovni generator zarade, a pošto je pandemija žive događaje naprosto zbrisala sa muzičke mape, to je mnoge poznate umetnike navelo da donesu neke drugačije poslovne odluke. Više nego ilustrativan podatak o tome koliko su žive svirke bile finansijski važne za rok bendove je to što je irski sastav U2 u 2017. 95 odsto svojih prihoda ostvario od turneja, a svega oko 5 odsto od striminga i prodaje albuma. Kovid je i 2021. drugu godinu zaredom, stopirao veliki broj muzičkih festivala, poput onih u Glastonberiju ili londonskom Hajd parku, a za narednu godinu odložene su koncertne turneje mnogih zvezda, među kojima su i Rodžer Voters, Nik Kejv, Rejdž agenst d mašin i Simpl majnds.

Muzička industrija koja je ekonomiji Velike Britanije samo u 2019. godini doprinela sa blizu šest milijardi funti (više od 8 milijardi dolara), takođe muku muči sa "razornim uticajem" pandemije korona virusa. Tamošnji mediji navode da je "skoro svaki treći posao u muzici izgubljen", te da je "zaposlenost u sektoru pala za 35 odsto, sa 197.000 u 2019. na 128.000 u 2020. godini. "Vreme" je o krah globalne muzičke industrije tokom korone već pisalo ("Odsvirali i za pojas zadenuli", br. 1575).

KO NUDI VIŠE

Poznati rok kantautori i umetnici pronašli su stoga novi ekonomski model koji podrazumeva prodaju autorskih prava na dosadašnje muzičke opuse, pošto se ispostavilo da njihove kataloge snimljene muzike izdavačke kuće plaćaju "suvim zlatom". Američki muzičar i nobelovac Bob Dilan prodao je

tako ceo svoj katalog autorskih pesama izdavačkoj kući Juniverzal mjuzik grup. Iako detalji ugovora nisu saopšteni, "Njujork tajms" je naveo da je ovaj dil slavnog muzičara i kompanije Juniverzal bio "težak" više od 300 miliona dolara. Iako ovakve transakcije nisu novost – Majkl Džekson je još 1985. godine otkupio autorska prava za numere Bitlsa za, u to vreme basnoslovnih, 47,5 miliona dolara – u poslednje vreme došlo je do prave "rasprodaje" pesama poznatih kantautora i bendova. To je učinio Nil Jang (prodao je za najmanje 150 miliona dolara 50 odsto prava na svoj muzički opus koji broji više od 1.100 pesama), zatim pevačica Flitvud meka Stivi Niks, pa Bili Ajliš, Kilersi, Šakira... I Brus Springstin je u ozbiljnim pregovorima sa kompanijom Soni o prodaji prava na svoju snimljenu muziku. Magazin "Bilbord" navodi kako bi on od ove transakcije mogao zaraditi između 330 i 415 miliona dolara.

VELIKI KEŠ, MANJI POREZ

Nije teško izvući zaključak zašto baš sada toliki broj globalnih zvezda prodaje svoja muzička prava. Sa jedne strane, interes korporacija je kristalno jasan: izdavači će ubuduće dobijati sav prihod od njihovih pesama i moći će unedogled da ih eksploatišu u komercijalne svrhe. Sa druge strane, muzičari su već dve godine uskraćeni su za zaradu od koncerata, a ni u perspektivi stvari zbog pandemije ne izgledaju najbolje. Takođe, umetnici plaćaju visok porez na godišnje prihode od tantijema od striminga i licenciranja svojih dela, koji na Zapadu iznosi negde oko 40 odsto. Prodajući svoje kataloge, muzičari od izdavačkih kuća mogu unapred da dobiju novčanu sumu koja je i dvadeset puta veća od njihovih godišnjih prihoda, a da pritom plate niži i jednokratni porez na kapitalnu dobit koji u SAD trenutno iznosi 20 odsto.

Probni koncertni "baloni" ipak su bili pušteni ove godine pa su turneje otpočeli i neki osvedočeni rokeri, među kojima su Gans en rouzes, Sting ili Dženezis. Iako su se suočavali sa velikim logističkim i zdravstvenim izazovima, smanjenim kapacitetom arena i stadiona, sudeći po pisanju medija, koncerti su sjajno prošli.

A za narednu godinu najavljene su još neke velike turneje. Pepersi, Perl Džem, Arktik Mankis, Koldplej, Metalika, Fu Fajtersi, Morisi..., svi oni planiraju da se u 2022. vrate sebi i publici. Ako se ne ispostavi drugačije.

UROŠ MITROVIĆ

Pričali smo dosta o pandemiji, odnosno načinu na koji ona menja svet. Ali, nezavisno od ovog perioda, koja je glavna promena u vašem poslu u odnosu na devedesete godine?

I dalje je suštinski sve isto – idemo svi u autobus ili avion i putujemo oko sveta.

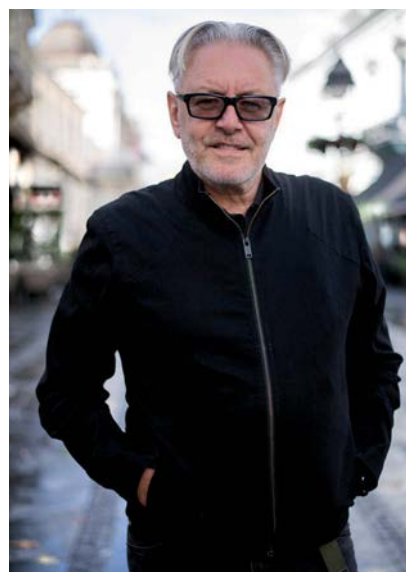
Tehnologija je neke stvari učinila mnogo lakšim, ali za mene je najveća promena zapravo loša. Ranije, nakon koncerta uđete u avion, otvorite flašu vina, zapalite cigaretu, pričate. Sada ne smete ništa, čak ni da unesete tečnost u avion, a sigurnosne procedure koje morate da prođete

uzimaju vam previše vremena. Putovanja su nekada bila predivan deo turneje, sada su njihov najgori deo.

Koje putovanje vam je ostalo u sećanju, kao nešto što vredi prepričati?

Bilo je uzbudljivih stvari. Sa Nikom Kejvom i Bed Sids smo 1998. imali kon-

■ **“Turneja sa Dejvidom Bouvijem je bila neverovatna jer je on naprosto bio jedno neverovatno ljudsko biće. I zato što sam ja njegov veliki obožavalac. Najlakše je opisati ga kao džentlmena, u suštinskom smislu te reči. Kakav je bio na bini, to ste videli ako ste bili na koncertu ili gledali snimke, on se vrlo prijateljski odnosio prema publici, a takav je bio i izvan scene. I beskrajno autentičan”**

cert u predgrađu Moskve. Otišli smo posle toga u restoran koji je ujedno bio i bioskop i bar, sve u jednoj zgradi. Ali kada smo stigli, umesto vina, svuda je bila votka, litre votke za svakoga. A trebalo je da prođemo tuda, kroz bar i restoran, do kombija i pomislio sam odmah da to neće valjati. Svi smo bili pomalo pijani.

S prijateljio sam sa likom koji nas je služio. Pušio je i tako smo počeli razgovor pričajući o cigarama, što nam je kasnije verovatno spasilo život. Noć je postala luda, neki ljudi su izlazili, vraćali se, sve se otrglo kontroli. Odjednom neko ulazi i kaže: “Jedan od vaših pokušava da kupi drogu.” Malo zatim neko dolazi i saopštava: “Neko vaš igra na krovu automobila”, za koji će se, da skratim priču, ispostaviti da pripada nekom mafijašu.

Nekako sam uspeo sve da ih ubacim u kombi – vozili smo se u ambulantnim kolima – i svi su tu sem jednog člana benda. I kao u filmu, neki ljudi trče za nama, imali su duge kapute. Prevodilac kaže: “Livaj, ovo je loše, probaj da pričaš s njima na engleskom.” Naterali su našeg vozača da ugasi motor. Videlo se da moramo da ih shvatimo ozbiljno. Ustao sam i pitao: “U čemu je problem?”

“Mercedes is bad, broken”, kažu i pokazuju na krov. Na krovu prašina i vidim otiske stopala. Kažem, pa dobro, sve je kako treba. “Sunroof, sunroof”, viču. Izlazi zatim iz restorana onaj lik sa cigarom sa kojim sam pričao i objašnjava: “Ovaj auto pripada mom poslovnom partneru iz senke, čoveku koji ima novac za ovu zgradu, i najlakše je da mi sada daš hiljadu dolara i možete onda sutra da napustite Moskvu.” Dao sam mu odmah tih hiljadu dolara. Lik koji je skakao po mercedesu je već bio otišao, uzeo je taksi, nije će-

kao da vidi kako će se razrešiti situacija.

A to je bio?

Gitarista Sidsa Bliksa Bargeld. Ali dobro, to je bilo stvarno davno. Sutradan sam mu kazao: “Platio sam hiljadu dolara.” On traži da mu se napravi nekakav račun, što smo i uradili. Dobro, nije pisalo: Livaj platio zbog igranja na krovu mercedesa. Na aerodromu smo dobili i fotografiju, neko ga je slikao, i Bliksa je komentarisao: “Taj mercedes je bio sranje. Imamo mnogo bolje mercedese u Nemačkoj. Ali ja sada imam račun i fotografiju, uramiću ovo i prodaću u Berlinu za hiljadu dolara. Jer u Berlinu ja sam Nik.”

Kada već pominjemo poznata imena, čuli smo da je Rasel Krou bio vaš prijatelj iz mladih dana.

Ne, nismo bili prijatelji, više kolege. Rasel Krou je sa Novog Zelanda, kao i ja. Kada sam imao oko osamnaest godina, Rasel je sebe zvao Russ Le Roq i bio je di-džej u Ouklandu. Imao je frizuru fudbalerku. Bile su to osamdesete, išli smo po klubovima, igrali i mislili da smo mnogo kul, pa se nismo družili s njim. Bio je gubitnik sa fudbalerkom, di-džej koji je puštao groznu muziku.

Kako vidite budućnost muzičke industrije?

Najveći problem za nas u Ujedinjenom Kraljevstvu je Bregzit. Ne znam kakva je budućnost, turneje ponovo kreću, ali sada nam trebaju vize i previše je komplikacija. Sledeće godine imaćemo veliki broj bendova koji će ići na turneje, i ne znam na šta će to ličiti. Zbog Bregzita ne možemo ni da prebacujemo opremu kao ranije. Ako pričamo o muzici uopšteno, sve je sada onlajn i digitalizovano, šta još može da se promeni?

Publika je i dalje tu.

■ **“Kada radim sa Garbidžom, problem je što je sa njima vrlo teško držati distancu. Oni su veoma dobri ljudi i nema šanse da zadržite poslovnu distancu. Svi su porodica i prijatelji, takav je osećaj kada ste s njima”**

Da, jedna stvar koju nam je kovid pokazao je upravo to. U Americi sam video strast ljudi koji su došli na koncert. Uopšte, u životu je sve nekako postalo veoma teško. Kako ja to vidim? Ako hoćete da zovete banku ili mobilnog operatera, javlja vam se robot i provedete dva sata u pokušaju da dođete do nekog ljudskog bića. “Nema opcije razgovora sa ljudskim bićem, pritisnite drugi broj.” Nije samo muzika onlajn, ceo svet je poludeo. Ako zaboravite svoj pin, u sledećem trenutku sve se blokira. Stres današnjeg sveta je prevelik. Ljudima je potrebna interakcija, i kada već pričamo o tome, potrebni su im koncerti. Kovid je dokaz da smo mi društvena bića. Mrzim kuda ide ovaj svet i nadam se da će pandemija dovesti do nekakvog preokreta, i to ne za banke, nego za ljude. Nadam se da ćemo vratiti sebi ono što nam je tehnologija oduzela.

STEVAN RISTIĆ
JELENA JORGAČEVIĆ

Između avangarde i narodne kulture

Jezik, s jedne strane spona među ljudima i narodima, s druge element koji razdvaja, važan je deo kulturnog identiteta manjinskih zajednica. Deluje i kao znak ličnog identiteta i kolektivne pripadnosti. Ujedno ističe sličnosti i služi kao sredstvo raspoznavanja. Kada je reč o zajednici Mađara u Srbiji, koja je najbrojnija u Vojvodini sa 290 hiljada pripadnika, najkarakterističniji deo kulture je upravo jezik

Kada govorimo o savremenoj kulturi, nažalost, moramo se suočiti sa činjenicom da ona zanima samo tanki supkulturni sloj, kaže novinarka Virag Đurković. "Narodna kultura je inherentno masovniji pokret koji koristi jednostavniji okvir koji se lakše tumači. Ista proporcija se ogleda u grantovima. Organizacije koje promovišu stvaranje savremene kulture dobijaju manju podršku i manji nivo publiciteta", kaže Đurković.

Prema rečima Atila Antala, rediteља koji živi i radi na relaciji Novi Sad – Beograd – Budimpešta, trenutno stanje mađarske zajednice je obeleženo i uslovljeno stanjem celog društva, kojim dominira nada za boljim životom van granica naše države, a samim tim što je Mađarska dosta blizu, ovo je višestruko istina za pripadnike mađarske zajednice, pogotovo mladih, koji posle odlaska na fakultete u Mađarskoj i ne planiraju povratak u Vojvodinu.

"Samim tim jedan značajan – a verovatno i najkreativniji – sloj zajednice svake godine napušta istu", smatra Antal. On dodaje da što se efektivne i značajske komunikacije između različitih kultura u Vojvodini i Srbiji tiče, na neki način mađarska kultura sa većinskim stanovništvom u državi i postoji.

Istoričar Zoltan Mesaroš smatra da je u kontekstu multikulturalnosti i interkulturalnosti na potezu većinski narod. "Moglo bi da postoji više želje da se upoznaju manjine", kaže on, dodajući da Mađari smatraju za veliku čast ako neko progovori nekoliko rečenica na mađarskom jeziku, dok Mađari čine ogromne napore da nauče srpski.

"To je zaista ogroman napor (kao i vice versa). Ako vam se jednom usadi

Atila Antal / Antal Attila

mađarski 'softver' u mozak, nikada neće moći da naučite drugi jezik bez akcenta (pogotovo fonetiku i sintaksu), isto tako, ako neko do svoje šeste godine ne nauči 'softver' mađarskog jezika, nikad ga neće govoriti perfektno (čast izuzecima). Dakle stvaranje dvojezičnosti počinje od obdaništa, jer dete do škole ima šanse da dobro nauči i nematernalni jezik", kaže Mesaroš.

Sociolog kulture i istoričar književnosti Oskar Roginer koji trenutno živi i radi u Češkoj smatra da je Vojvodina, kao administrativna jedinica i kao politička imaginacija višenarodnosti, sa dezintegracijom jugoslovenskog socijalizma i jačanjem etno-nacionalnih prioriteta postepeno izgubila značaj.

FOLKLORIZACIJA NACIONALNIH ZAJEDNICA I SAVREMENO STVARALAŠTVO

Manjinske nacionalne zajednice se vrlo često doživljavaju, odnosno predstavljaju kroz prizmu folklor, ponekad ili često zanemarujući kulturne i umetničke inicijative koje su razvojnog tipa.

"Fokus na folklor je značajan i važan, međutim, ako iz javnog prostora polako nestaje savremena umetnost, vidljivost zajednice dobija svojevrsnu patinu i u očima drugih polako postaje kao zajednica iz prošlosti", kaže Oskar Roginer i dodaje: "Većinsko stanovništvo – sem sa festivalsko-folklornom prezentacijom godišnje nekoliko puta – u mnogim pitanjima nema osećaj da živi zajedno sa drugima. Sa druge strane i istraživanja pokazuju da su i manjinske zajednice više zatvorene u svoje medijske i političke tokove, te ne troše štampu, televizijski i radijski sadržaj sem na svom jeziku."

Zoltan Mesaroš smatra da je kod Mađara situacija specifična. "Zbog maternjeg jezika važno je da deca pevaju, igraju jer se tako uči jezik, i to вреди početi još pre škole, čak šta više, od momenta začeca. Zbog toga je folklor veoma značajan, i zbog toga ga treba podržavati", kaže naš sagovornik. "Sa druge strane, moderna kultura se može konzumirati preko sredstava informacija i društvenih mreža. Postoji RTV Pannon koji emituje program na mađarskom ceo dan, i na RTV2 ima mađarskih emisija. Vojvođanski Mađari, zbog nekadašnjeg sistema su možda najmoderniji među svim manjinskim Mađarima. Za vreme titoizma su avangarda, provokativna lirika i proza bile prisutne, ali se morala znati granica. Sve se moglo kritikovati samo Tito, jugoslovenstvo, komunizam, bratstvo-jedinstvo ne. Posle gazimestanskog govora Miloševića ton je postao kritičniji, i zadržao je sve modernističke karakteristike", kaže Mesaroš.

Ukoliko je jedna zajednica zaleđena u tradiciji, tj. u prošlosti, onda ona i ne treba da se uzme u obzir kao relevantan činilac sadašnjosti, kao faktor koji može

Az avantgárd és a népi kultúra között

A nyelv egyrészt kapocs az emberek és a népek között, másrészt, elkülönítő elem, a kisebbségi közösségek kulturális identitásának fontos szegmense. A személyes identitás és a kollektív hovatartozás jeleként is hat. Egyúttal kiemeli a hasonlóságokat és megkülönböztető eszközként szolgál. Amikor a szerbiai magyar közösségről szólunk, mely 290 ezer tagjával a legnépesebb Vajdaságban, kultúrájának legjellegzetesebb része éppen a nyelv

„A jelenkori kultúráról szólva, sajnos szembesülnünk kell azzal a ténnyel, hogy az csak egy vékony szubkulturális réteget érdekel” – mondja Gyurkovics Virág újságíró. „A népi kultúra inherensen tömegesebb mozgalom, amely könnyebben értelmezhető, egyszerűbb keretet használ. Azonos arányok tükröződnek a támogatásukban is. A jelenkori kultúrát terjesztő szervezetek csekélyebb támogatásban részesülnek és kisebb publicitást kapnak – fejt ki Gyurkovics Virág.

Antal Attila az Újvidék – Belgrád – Budapest reláción élő és dolgozó rendező szavai szerint a magyar közösség pillanatnyi helyzetét az egész társadalom helyzete jelöli és határozza meg, melyben a jobb élet reménye az államunk határán kívül dominál, már azzal is, hogy Magyarország elég közel van, és ez többszörösen igaz a magyar közösség tagjaira, főleg a fiatalokra, akik miután Magyarországon jártak egyetemre, nem is terveznek visszatérni Vajdaságba.

„Így minden évben a közösség jelentős – valószínűleg a legkreatívabb – rétege elhagyja Vajdaságot” – véli Antal. Hozzáfűzi, hogy a vajdasági és szerbiai különböző kultúrák tényleges és jelentős kommunikációját illetően a magyar kultúra és az állam többségi lakossága között valamilyen módon létezik.

Mészáros Zoltán történész véleménye szerint a többkultúrájúság és a kultúraköziség értelmében a többségi nemzeten a sor: „Nagyobb hajlandóságot kellene a kisebbségek megismerése iránt mutatniuk” – mondja, és hozzáfűzi, hogy a magyarok nagy megtiszteltetésként élik meg, ha valaki pár mondatot ejt magyarul, ugyanakkor a magyarok óriás erőfeszítést tesznek, hogy megtanuljanak szerbül.

„Ez tényleg óriási erőfeszítés (mint

Zoltan Mesáros / Mészáros Zoltán

ahogyan az *vice versa* is). Ha valakinek az agyába egyszer beépül a magyar „szoftver”, soha nem tud más nyelvet kiejtés-beli sajátosság nélkül (különösen a hangtan és a mondattan tekintetében) megtanulni, ugyanígy, ha valaki hatéves koráig nem tanulja meg a magyar nyelv „szoftverét”, soha sem fogja kifogástalanul beszélni (tisztelet a kivételeknek). Tehát a kétnyelvűség az óvodában kezdődik, mert a gyermeknek az iskolába indulásig esélye van jól megtanulni a nem anyanyelvét is” – mondja Mészáros.

A pillanatnyilag Csehországban élő kultúrszociológus és irodalomkritikus Roginer Oszkár úgy ítéli meg, hogy Vajdaság adminisztratív egységként és a többnemzetiségűség politikai imaginációjaként, a jugoszláv szocializmus szétesése és az etno-nacionalista elsőbbségek erősödése folytán fokozatosan elveszítette jelentőségét.

A NEMZETI KÖZÖSSÉGEK FOLKLORIZÁLÓDÁSA ÉS A JELENKORI ALKOTÓI TEVÉKENYSÉG

A kisebbségi nemzeti közösségeket igen gyakran a folklór prizmáján át élik meg, illetve mutatják be, olykor vagy gyakran

mellőzve a fejlődési típusú kulturális és művészeti kezdeményezéseket.

„Jelentős és fontos a folklórra összpontosítani, ám ha a nyilvános színtérről lassan eltűnik a modern művészet, a közösség láthatósága sajátos patinát kap és mások szemében lassan múltbeli közösséggé válik” – mondja Roginer Oszkár, majd hozzáteszi:

„A többségi lakosság – kivéve az évi néhány fesztivál-folklór bemutatót – számos kérdésben nem érzi, hogy együtt él másokkal. Másrészt a kutatások is rámutatnak, hogy a kisebbségi közösségek jobban bezárkóznak saját média és politikai köreikbe, és nem konzumálják a sajtót, a televíziós és rádiós tartalmakat, kivéve az anyanyelvükön.”

Mészáros Zoltán szerint a magyarok helyzete sajátos. „Az anyanyelv miatt fontos, hogy a gyerekek énekeljenek és táncoljanak, mert így tanulják a nyelvet, és ezt érdemes már az iskoláskor előtt, sőt már a fogantatás pillanatától elkezdni. Ezért nagyon fontos a folklór, ezért kell támogatni” – mondja beszélgetőtársunk és hozzáfűzi:

„Másrészt a jelenkori kultúra az informatív és szociális hálók révén konzumálható. Itt van a Pannon RTV, amely egész nap magyar nyelvű programot közvetít, és az RTV2 csatornáján is vannak magyar adások. A vajdasági magyarok az egykori rendszer miatt talán a legmodernebbek az összes kisebbségi magyar közül. Tito idejében az avantgárd, a provokatív líra és próza jelen volt, de tudni kellett hol a határ. Mindent lehetett bírálni, csak Titót, a jugoszlávagságot, a kommunizmust és a testvériség-egységet nem. Milošević gazimesztáni beszéde után kritikusabb hangnemre váltottak, amely megtartotta az összes modernista jellemzőt.”

da utiče na sociopolitičke tokove, smatra Atila Antal.

“Baš kao muzejski eksponat. Bezopasan i beznačajan van toga da se može pokazati kao lep primer kulturne šarenolikosti kad dođu gosti. Nažalost tome donekle doprinose i same manjinske zajednice, koje su – ili osećaju da su – primorane da očuvaju svoj identitet i da stalno dokazuju svoju istorijsku zasnovanost, umesto da se kulturna baština razume kao živa pojava, koja se gradi i obnavlja svaki dan”, dodaje Antal.

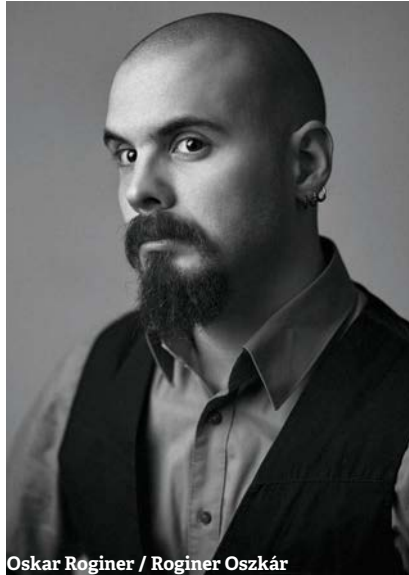
Kao primer dobre prakse navodi rezultate rada Pozorišta “Deže Kostolanji” iz Subotice, koje je uspešno da izađe van okvira lokalne zajednice. “Ova institucija je za kratko vreme postala značajan primer dobrog savremenog pozorišta, ne samo u okviru mađarske zajednice, već i na nivou cele Srbije”, kaže Atila Antal.

Oskar Roginer smatra da su Mađari najviše bili integrisani u jugoslovensko društvo tada, kada je zaista bilo multikulturalno i otvoreno ne samo prema drugim narodima i narodnostima, nego i prema svetu. Po njemu, pisci, političari i umetnici poput Katalin Ladik, Ota Tolnaja, Karolja Vičeka, Tibora Varadija itd., obeležili su razvoj mađarske zajednice u Vojvodini.

“Oni su zaista ostvarili karijere, koje su bile relevantne i u okvirima mađarske zajednice u Vojvodini, i u Jugoslaviji, ali i globalno. Katalin Ladik je na primer sarađivala sa Lorensom Ferlingetijem, filmovi Karolja Vičeka su se prikazivali u večernjim terminima na televizijama Zagreb, Sarajevo... Oto Tolnai je bio predsednik Saveza književnika Jugoslavije, dok je Tibor Varadi bio ministar pravde Jugoslavije i predavao kao profesor na raznim univerzitetima Evrope i Amerike”, približava Roginer.

Atila Antal dopunjava spisak uticajnih i značajnih ličnosti iz redova vojvođanskih Mađara sa svetski poznatim i priznatim pozorišnim rediteljima Jožefom Nađom i Andrašem Urbanom.

Kako kaže Zoltan Mesaroš, postoji lista umetnika i naučnika u tri toma (Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz I-III) koji su doprineli razvoju mađarske zajednice. “Mislim da ne bi bilo pristojno da

Oskar Roginer / Roginer Oszkár

Foto: Bezzeg Gyula

izdvojim neke velikane, jer bi ostale velike izostavio. Takođe postoji i više puta je osveženo izdanje *Ko je ko u Vojvodini* (*Ki kicsoda a Vajdaságban*), gde su nabrojani stvaraoci koji su još živi, a i te kako važni”, kaže Mesaroš, i naglašava da je najnovija tendencija umrežavanje, i stvaranje institucija. “Institucije daju sigurnu pozadinu stvaraocima raznolikih profila”, dodaje on.

“Kada pogledam savremenike, moje iskustvo je da će većina slobodnih umetnika pre ili kasnije biti zadavljeni ovom atmosferom, egzistencijalnom nesigurnošću, političkom ranjivošću, i mnogi će otići zbog toga, ali skoro svako od njih će uvek biti ponosan na svoje vojvođanske korene, jer ova sredina je temelj njihove stvaralačke ličnosti”, kaže Virag Đurković.

“Približno iste pozicije Nandora Majora 1980-ih i Ištvana Pastora danas, skoro da se ne mogu ni uporediti. Priroda uticaja, moći, način društvenog delovanja, ali i obrasci političkih tehnologija se skoro u svemu razlikuju. Ne samo po pitanju prestiža i relevancije date pozicije, nego i u autentičnosti i autonomiji odluka u odnosu na Beograd ili Budimpeštu, ali i broj stanovnika, institucija, opštinskih jedinica Vojvodine, na koje se te odluke odnose, i koji će ishodi tih odluka osetiti u svom svakodnevnom delovanju. Danas, kada se sve relevantne odluke donose u Beogradu ili Budimpešti, Novi Sad po mnogim pitanjima postaje samo izlog

moći, a ne prostor političkog dijaloga ili zaštite javnog interesa. Mobilnost i priznanje kontinentalnog ili pak globalnog karaktera, ali i paralelna usidrenost u manjinski mikroverzum je danas skoro pa nepoznata”, zaključuje Oskar Roginer.

KULTURA MAĐARA I MANJINSKI NACIONALNI SAVET

Važan činilac u kreiranju kulturnih politika manjinskih nacionalnih zajednica u poslednjih petnaest godina jesu i manjinski nacionalni saveti.

“Ova institucija je izmišljena u bedi diktature Miloševića, kada su hrabri intelektuaci razmišljali o tome šta bi bilo potrebno da se Mađari osećaju dobro i lagodno u zajedničkom životu u Srbiji. Iskristalisalo se da je važna službena upotreba jezika, uticaj na školstvo, javno informisanje i kulturu”, smatra Zoltan Mesaroš, smatrajući da je ova institucija otvorena ka novim idejama i da brine o tome da postoji duh zajedništva.

Međutim, Oskar Roginer i Virag Đurković instituciju manjinskog nacionalnog saveta sagledavaju na drugačiji način. “Kao i svi ostali institucionalni okviri, Nacionalni savet Mađara funkcioniše na relaciji Budimpešta–Beograd. Mikroverzum Mađara u Srbiji je zato uglavnom uslovljen zvaničnim tokovima i očekivanjima tih krugova iz glavnih gradova, ili pak lokalnim interpretacijama šta bi ti krugovi želeli. Autentičnih, prepoznatljivih, ‘grasrut’ inicijativa je zato jako malo”, kaže Roginer.

“Ideja da o pitanjima važnim za manjinu odlučuje organ manjinske samouprave nije loša, ali praksa pokazuje da kroz rad Nacionalnog saveta Mađara preovladavaju partijski interesi, što ne pokriva u potpunosti stavove Mađara u Vojvodini”, kaže Đurković i zaključuje: “Ovaj metod ne podržava slobodno izražavanje i razmišljanje. Na osnovu opšteg iskustva, ovaj način upravljanja kulture može da podstakne rađanje kontrakture ili naterati one, kojima sloboda znači osnovnu ljudsku potrebu, da odu. Nažalost, ovo drugo je realnije.”

VLADIMIRA DORČOVA VALTNEROVA

Prevod na mađarski:

GEORGINA NAĐ

“Ha egy közösség “lefagy” a hagyományokban, illetve a múltban, akkor nem is kell a jelen jelentős tényezőjének tekinteni, olyan tényezőnek, amely hathat a szociopolitikai folyamatokra” – véli Antal Attila.

“Mint egy múzeumi kiállítási tárgy. Veszélytelen és jelentéktelen azon kívül, hogy amikor vendégek érkeznek, bemutatható a kulturális sokszínűség ékes példaként. Sajnos, ehhez részben hozzájárulnak maguk a kisebbségi közösségek is, amelyek rákényszerülnek (vagy ezt úgy érzik), hogy megőrizték identitásukat és állandóan bizonygatniuk kell történelmi megalapozottságukat, ahelyett hogy a kulturális örökséget élő jelenségeként értelmeznék, amely naponta épül és megújul” – egészíti ki Antal.

A jó gyakorlat példaként említi a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház munkájának eredményeit, melynek sikerült átlépnie a helyi társadalom kereteit. “Ez az intézmény rövid idő alatt a jelenkori színház jelentős példájává vált, nem csak a magyar közösség kereteiben, hanem az egész Szerbia szintjén” – mondja Antal Attila.

Roginer Oszkár úgy véli, hogy a magyarok a jugoszláv társadalomba akkor illeszkedtek be legjobban, amikor tényleg multikulturális és nyitott volt, nem csak a többi nemzet és nemzetiség, hanem a világ felé is. Véleménye szerint az olyan írók, politikusok és művészek, mint Ladik Katalin, Tolnai Ottó, Vicsek Károly, Váradi Tibor és mások, megjelenték a vajdasági magyar közösség fejlődését.

“Ők tényleg olyan karriert futottak be, melyek meghatározóak volt mind a vajdasági és jugoszláviai magyar közösségben, mind pedig globális szinten. Ladik Katalin például együttműködött Lawrence Ferlinghettivel, Vicsek Károly filmjeit esti műsoridőben vetítette a zágrábi, szarajevói, ... televízió. Tolnai Ottó a Jugoszláv Írószövetség elnöki tisztségét töltötte be, míg Váradi Tibor Jugoszlávia igazságügy minisztere volt és egyetemi tanárként különböző európai és amerikai egyetemeken adott elő” – részletezi Roginer, míg Antal Attila a vajdasági magyarok soraiból származó befolyásos és jelentős személyiségek listáját az ismert és elismert színházi rendezők Nagy József és Urbán András nevével egészíti ki.

Ahogy Mészáros Zoltán mondja, három kötet (Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz I-III.) foglalja magában a művészek és tudósok

Virág Dürković / Gyurkovics Virág

Foto: Szerda Zsófia

listáját, akik hozzájárultak a magyar közösség fejlődéséhez. “Azt hiszem, nem lenne helyénvaló kiemelni egyes kiválóságokat, mert a többi kiválóság kimaradna. Ezen kívül van még egy többször frissített kiadás a *Ki kicsoda Vajdaságban*, mely felsorolja a még élő és nagyon fontos alkotókat” – mondja Mészáros hangsúlyozva, hogy a legújabb tendencia a hálózatépítés és az intézmények létrehozása. “Az intézmények biztos hátteret biztosítanak különféle profilú alkotóknak” – teszi hozzá.

“Amikor végignézek a kortársakon, az a tapasztalatom, hogy a szabad művészek többségét előbb vagy utóbb megfojtja ez a légkör, egzisztenciális bizonytalansággal, politikai sérülékenységgel, és sokan azért mennek el, de szinte mindegyikük mindig büszke lesz vajdasági gyökereire, mert ez a környezet alapozta meg alkotói személyiségüket” – mondja Gyurkovics Virág.

“Major Nándor 1980. évi és Pásztor István mai megközelítőleg azonos pozíciója szinte össze sem hasonlítható. A befolyás, hatalom/társadalmi cselekvés természete, de a politikai technológiák mintája szinte mindenben eltér. Nem csak az adott pozíció befolyása és fontossága kérdésében, hanem a döntések eredetiségében és autonómiájában Belgrádhhoz és Budapesthez viszonyítva és a vajdasági lakosság, intézmények, községi egységek viszonylatában, amelyekre a döntések vonatkoznak, és akik ezeknek a döntéseknek a kimenetelét megérik mindennapi tevékenységükben. Ma, amikor minden fontos határozat Belgrádban vagy Budapesten születik, Újvidék számos kérdésben csak hatalmi kirakat marad, nem pedig a

politikai párbeszéd vagy közérdek védelmének színtere. A mobilitás és a kontinentális vagy éppen globális jelleg elismerése, de párhuzamosan a kisebbségi mikroverzumban való lehorgonyozása ma szinte ismeretlen” – szögezi le Roginer Oszkár.

A MAGYAROK KULTÚRÁJA ÉS A KISEBBSÉGI NEMZETI TANÁCS

A kisebbségi nemzeti közösségek kultúrpolitikájának kialakításában az elmúlt tizenöt évben a kisebbségi nemzeti tanácsok fontos tényezőt képviselnek.

“Ezt az intézményt a miloševići diktatúra nyomorúságában gondolták ki, amikor a bátor értelmiségiek azt latolgatták, mi kellene ahhoz, hogy a magyarok jól és feszélyezetlenül érezzék magukat a közös szerbiai létben. Kikristályosodott, hogy fontos a hivatalos nyelvhasználat, az iskolarendszerre, a tömegtájékoztatásra és a kultúrára gyakorolt hatás” – véli Mészáros Zoltán úgy tekintve, hogy az említett intézmény nyitott az új elképzelések előtt és gondot visel arról, hogy létezik a közösségi szellem.

Roginer Oszkár és Gyurkovics Virág azonban a kisebbségi nemzeti tanács intézményét más módon szemlélik. “Mint minden más intézményes keret, a Magyar Nemzeti Tanács is Budapest-Belgrád viszonylatában működik. A szerbiai magyarok mikroverzumát éppen ezért főként ezeknek a fővárosi köröknek a hivatalos folyamatai és elvárásai határozzák meg, vagy éppen a helyi értelmezése annak, mit szeretnének ezek a körök. Az autentikus és felismerhető, alulról szerveződő kezdeményezés rendkívül kevés” – mondja Roginer.

“Az elképzelés, hogy a kisebbségre nézve fontos kérdésekben a kisebbségi önkormányzat szerve döntson, nem rossz, ám a gyakorlat azt mutatja, hogy a Magyar Nemzeti Tanács munkájában pártérdekek uralkodnak, ami nem teljesen fedi a vajdasági magyarok álláspontját” – mondja Gyurkovics, és leszögezi: “Ez a módszer nem támogatja a szabad véleménynyilvánítást és gondolkodást. Általános tapasztalat szerint a kultúra ilyen módon történő irányítása ellenkultúra születését ösztönzi, vagy azokat, akiknek a kultúra alapvető emberi szükségletet jelent, távozásra kényszeríti. Sajnos, ezt utóbbi közelebb áll a valósághoz.” ¶

VLADIMIRA DORČOVA VALTNEROVA

Magyarra fordította: NAGY GEORGINA

Tri priče o potrazi

Najnoviji film Srđana Dragojevića prilično otvoreno i hrabro stupa na tle savremenog evropskog arthaus/umetničkog filma, a da pritom pruža nešto drastično drugačije u odnosu na ono što bismo mogli da detektujemo kao preovlađujući izraz, oličen ponajpre u tom tvrdoglavom spoju naglašenog verizma, naturalizma koji je neretko tek prikriveni strah od nepregleda razmahane mašte, i stilema takozvanog sporog filma

Narodska a promišljeno-proživljenim stoicizmom temeljno protkana mudrost pruža nam izvesnu utehu na putu ka barem povremenoj mizantropiji kao, reklo bi se, neumitnom ishodištu većine razočaranih ili makar samo nedovoljno strpljivih da dočekaju smisao i kakvo-takvo pojašnjenje opravdanosti naših svakodnevnih batrganja katkad i ne preterano duboko egzistencijalističkog podtipa, ali u isti mah može da posluži i kao pojašnjenje takođe rezonskog poimanja nužne šarenolikosti i jedne manje kinematografije poput srpske. Tako posle dva golema repertoarska filma, a uz to i ostvarenja koja ni jednog jedinog trenutka ne pokušavaju da zatome tu svoju dobrodošlu i sasvim legitimnu repertoarsku i komunikativnu bit (*Toma* i *Južni vetar – Ubrzanje*), u redovnu distribuciju je stupio jedan arthaus film, iza koga, pak, stoji au-

tor u čijoj je filmografiji niz filmova koji su, i uprkos svojoj autorskoj zahtevnosti, na ovim i obližnjim prostorima bili i zamašni bioskopski hitovi.

Nebesa, najnoviji film scenariste i reditelja Srđana Dragojevića, autora i dalje silno voljenih i hvaljenih dela iz tog pravično kanonizovanog trojstva iz završne decenije veka za nama (*Mi nismo anđeli*, *Lepa selo lepo gore*, *Rane*), prilično otvoreno i hrabro stupa na tle savremenog evropskog arthaus/umetničkog filma, a da pritom pruža nešto drastično drugačije u odnosu na ono što bismo lako, gotovo u trenu mogli da detektujemo kao preovlađujući izraz, oličen ponajpre u tom tvrdoglavom spoju naglašenog verizma, naturalizma koji je neretko tek prikriveni strah od nepregleda razmahane mašte, i stilema takozvanog sporog filma (*slow cinema*). Nasuprot tome, Dragojević u *Nebesima* nudi priču (zapravo,

priče) izrazito usložnjene arhitektonike i unutrašnje strukture, kako idejne, tako i stilske, izražajne, pa još u raspričanom, ali i dovoljno dinamičnom "pakovanju", što čini jasnu i učinkovitu kopču sa najviđenijim radovima iz njegovog dosadašnjeg opusa. Izvorište je bila i kod nas poprilično zaboravljena i skrajnuta proza francuskog književnika Marsela Emea, a idejni okvir bi mogao da bude nađen u autorskom porivu da se filmskim jezikom istraži danas prisutno i evidentno nasleđe devoluirane misli, prevashodno prisutne u vidu potrage za narečenim smislom, ali i vrlinom kao osvedočeno eluzivnim ciljem. Sve to je dao u spletu triju priča koje se nadopunjuju i likovima koji se prenose (u upadljivo oprečnim okolnostima) iz jedne u drugu, pa u treću podpovest, pa još i uz začkoljicu da isti glumci u različitim "trećinama" glume i različite i međusobno posve raznorodne likove. Već na ovoj tački sa punim pokrićem možemo pričati o ambicioznosti kakva se zbilja retko sreće u srpskom, regionalnom, pa i evropskom filmu danas, te namesto isečka iz života i rutinirane svakodnevica koja će biti uzdrmana novim saznanjima, fatumskim potresima i/ili pogrešnim potezima i skretanjima, kako to obično biva u savremenom filmu koji pristiže sa naših i obližnjih adresa, u Dragojevićevim *Nebesima* zatičemo jedan kompleksan svet motiva, ideja i likova i autora sada već u nepobitno zrelih godinama, koji sa dosta samopouzdanja pokazuje da je kadar da se uhva-

za smislom

Fotografije: promo

ti u koštac sa jednom takvom inicijalno ne baš zgodnom rabotom, gde se u terminološkom smislu mogu uvesti i pojmovi parabole i hrišćanske alegorije, pa onda još nedvosmisleno uđenutih u kontekst filmskog ostvarenja koje bi da istovremeno bude i komedija dominatnih lokalnih, ali i univerzalno ljudskih naravi i, naravno, slabosti.

PROKLETSTVO OREOLA

Prva priča u žiži ima neverovatno dobrohotnog a nesnađenog junaka Stojana, izbeglicu i stanara izbegličkih stračara na, pretpostavimo, rubu Beograda tokom kletih srpskih devedesetih, koji se, mimo svoje volje, jednog jutra budi sa svetačkim oreolom. Ostatak priče prati njegove napore da se izbori sa prokletstvom jednog takvog nenadanog, ali i neželjenog dara, kao i da izađe na kraj sa svojom konkretno-životnim i širim, društvenim neuslovnostima indukovanim egzistencijalnom mučninom, te nastojanja supruge da tu dubiozu preokrene u korist porodice i da to unovči i obezbedi najbližima beg iz zamke ponižavajućeg izbegličkog života (u tom pogledu, ovo je jedno od retkih ovdašnjih ostvarenja koje ne romantizuje očitto samo snevanu dobronamernosti izvesnih slojeva društva u Srbiji prema takođe srpskim izbeglicama devedesetih, a ta je omraza najevidentnija bila u velikim gradovima). Ova priča je i stilski najzaokruženija i najartikulisanija, a praćena je estetizacijom koju dobro znamo iz Dragojevićevih krunskih ostvarenja iz

ponajbolje mu ere. Osim toga, ova trećina svakako najcelishodnije komunicira sa gledaocima, a da pritom tu nema tragova podilaženja projektovanom ukusu većine, nego to proizilazi i iz te polazne, a vešto zauzdane i rabljene tematske i idejne začkoljice (filmskom terminologijom to bismo mogli da nazovemo i *gimmickom*). Posebno je zanimljivo što je ovom pričom u tematski fundus savremenog i ranijeg srpskog filma uveden i hrabar motiv pretpostavljene i/ili duboko usađene/ukorenjene i/ili vrline koja se neretko, pa i u najcrnijim danima na tom širem, društvenom planu i fonu, uzima zdravo za gotovo, pa i kao datost.

Druga priča, smeštena u bližu prošlost, pak, donosi, bezmalo pa linčovski začudnu priču u kojoj je gotovo sve iz korpusa bizarnog mogućeg, a hronološki i sociološki okvir je srpski pad u mutne vode tranzicionog obećanja o sveopštem boljitku i preporodu, ali uz implicitno mada sasvim jasno podsećanje da ogroman deo tadašnje vrhuške i dalje nije okajao grehe olako izrečenih obećanja i nesporno loših namera i delanja u tom sivilu raskoraka između prezerenog i odbačenog i diskutabilno rajskog što nas čeka možda i tu negde iza ugla. U ovoj priči kao središnju nit pratimo čistu ali i nesnađenu dušu koja postaje ubica iz za većinu sumanutih pobuda, a na šta društvo reaguje toksičnim spojem okrutnosti, živijalnosti, ravnodušja i hladnog birokratizma. Već pominjani idejni okvir ovde je daleko najstroženiji, seže se i do filma obično ne

toliko svojstvene parabole, ali je krajnji utisak i najpovoljniji; naprosto, dragojevićevski cinizam i osobena filmska estetika ovde vode ka emotivno najsnažnijem udaru na gledaoca, čemu ne smeta ni naglašena persiflaža, te je ova, središnja trećina, uz sve svoje namerne elipse i nedorečenosti, i najkvalitetniji deo čitavih *Nebesa*.

PAKAO KREATIVNIH INDUSTRIJA

Persiflaža je, međutim, u samom srcu završne trećine ovog filma, u kojoj pod malj Dragojevićeve kritike potpadaju površnost sadašnjeg trenutka, a na prvom mestu to se odnosi na pakao kreativnih industrija, tog neoliberalnog kapitalističkog mamiparnog konstrukta, ovde predstavljenih kroz i dalje vitalnu metaforu zlatnog teleta koje ukazuje na neutaživi i neprolazni poriv obožavanja upitnih idola. U narativnom smislu, ova trećina prati potrese u životu usamljene galeristkinje kojoj život kreće temeljno da se menja nakon susreta sa umetnikom čije su slike u prenesenom smislu hranjive i jestive, odnosno, čije slike imaju moć da nahrane čak i vazda gladne beskućnike, među kojima su i neki od aktera ranijih priča u *Nebesima*. Nevolja je što su kreativne industrije do guše porinute u brzopoteznu beslovesnost laka meta, ali ovde zamašniji problem ipak predstavlja to što završna terećina brzo pada u zasenak prethodne priče, te ovaj krak *Nebesa* deluje i kao antiklimaks, a stiće se utisak da Dragojević u samoj završnici okleva da završi film.

Kao što nas je pre nekoliko godina film *Atomski zdesna* uverio – Dragojević je u tematskom smislu stigao u novi milenijum, a u slučaju *Nebesa* on pravi dovoljno ubedljivu kopču sa onim što ga očito na nivou preferenci i najsnažijih idejnih i kreativnih damara ponajpre pokreće. Bez iznenađenja, ni ovde nema potrebe za posebnim isticanjem onoga što ovaj film nudi na nivou pojedinačnih postignuća, jer sve je to na očekivanom mestu – gluma je vrhunska, fotografija dostatna ideji filma i promenama na kojima ta fluidna i višekraka zamisao počiva, a *Nebesa* su u kostimografsko-scenografskom smislu besprekorna, dok pohvale mame i domišljata i varijativna upotreba već dobro nam znane muzike. Na kraju puta, srećom, stižemo do suda da su *Nebesa* ipak dovoljno celovito, smisljeno, svsihodno i osobeno delo koje možda štrči u odnosu na ostatak recentne srpske filmske ponude, a što je svakako za bezrezervnu pohvalu, naravno, ako kao datost uzmemo i postavimo iskreno uverenje da su neprikriveni cinizam, lako zametljiva mizantropija, te specifični odnos prema hrišćanstvu i prema hrišćanima, a onda i šire – prema ljudima kao uvek potencijalnim junacima filmskih priča, sasvim legitiman autorski izbor, a možda i suštinski deo opšteg svetonazora reditelja. Kao što je primetio Emanuel Karer u svom bravuroznom *Carstvu* (prevela Svetlana Stojanović, objavila Akademska knjiga): “Kao što ima manje ili više religioznih epoha (smatram da ova o kojoj govorim nije bila religioznija od naše i da je bila religiozna na sličan način), ima i naravi više ili manje religioznih. Neki ljudi su predodređeni i daroviti za te stvari, kao što se može biti darovit za muziku, a drugi su zadovoljni što sasvim lepo žive i bez toga. U grčko-rimskom svetu I veka, pobožne duše nisu imale bog zna šta na jelovniku i zbog toga su toliko volele judaizam. Umesto obične recitacije, molitva je kod Jevreja bila razgovor u kojem su oni otvarali svoje srce. Njihov bog bio im je sagovornik, svi sagovornici odjednom: neko kome su se poveravali, prijatelj, otac, nekada nežan, nekada strog, ljubomorni muž od kojeg se ništa nije moglo sakriti – a milije bi im bilo da su mogli. Kada podignu oči k njemu, zarone u najintimniji deo sebe”.

ZORAN JANKOVIĆ

Bezbedni nihilizam

Branislav Nušić: *Vlast*

reditelj Milan Nešković; Narodno pozorište

Fenomen vlasti (ili maska vlasti i novca, kako je definiše Josip Lešić u knjizi *Nušićev smeh*) stalna je tema Nušićevih komedija, a u komadu *Vlast* to je praktično jedina tema kojom se pisac bavi. On briljantno prikazuje kako vlast menja karakter čoveka na vlasti, kako okruženje menja odnos prema svom članu kada on dođe na vlast, kako prisustvo vlasti utiče na malog čoveka i kako malograđanin razume vlast i njenu funkciju u društvu. Antologijska scena je ona kada Arsa (ministrov stric) tera Miloja (ministrov tast) da se popne na stolicu, a zatim i na sto da bi mu objasnio odnos vlasti i naroda. Ne manje dobra, mada neopravdano manje poznata, jeste scena kada ministru Svetozaru dolazi u posetu delegacija iz tzv. baze da traži od ministra da ukine železničku stanicu u njihovom selu. Zemljište oko železničke stanice poseduje opozicija koja se bogati na račun toga što živi blizu stanice, dok “ministrova baza” živi na brdu i ljubomorno gleda razvoj. Baza traži od ministra da se ukine stanica kako bi se time nanela šteta opoziciji – nema veze što će svi zajedno hodati bar pet kilometara do sledeće železničke stanice. Osnovni problem ovog komada je taj što se izvanredne scene nižu jedna za drugom bez čvršće dramaturške veze koja je karakteristična za druge Nušićeve komade. U *Sumnjivom licu*, *Narodnom poslaniku*, *Gospođi ministarki* i *Ožalošćenoj porodici* zamajac priči daje ljubavni podzplot. U *Pokojniku*, poslednjem dovršenom komadu, radnju pokreće pojavljivanje lika čestitog Pavla Marića koji se vraća iz mrtvih i razotkriva kriminalnu povezanost vlasti i kapitala. U *Vlasti* toga nema – vlast se razotkriva sama pred sobom bez jasnog povoda. Ipak, da u drami *Vlast* postoje samo dve navedene scene to bi mogao biti dovoljan razlog da bude postavljena danas zato što je jedan od osnovnih problema našeg društva upravo odnos prema vlasti

kako onih koji su joj “podređeni”, tako i onih koji su na izborima dobili mandat da vlast vrše. Zato je veoma važno i značajno što je Narodno pozorište odlučilo da postavi ovaj komad na Scenu “Raša Plaović” i što je za taj posao angažovalo Milana Neškovića, reditelja koji je na prošlogodišnjem Sterijinom pozorju dobio nagradu za najbolju režiju. A sad da pređemo na ono glavno – šta smo to gledali na Sceni “Raša Plaović”?

Milan Nešković potpisuje adaptaciju i režiju *Vlasti* (dramaturg je Tijana Grumić). Reditelj i dramaturg su imali pred sobom složen zadatak da od nedovršene drame naprave zaokruženi tekst celovečernje predstave. Zamislili su da taj problem reše tako što su u tekst predstave ubacili poznate scene iz drugih Nušićevih komedija koje se bave fenomenom vlasti. To je u početku delovalo kao dobra ideja jer se time dobija na dužini i ubacuju se citati koje publika voli. Takođe, reditelj je odlučio da komad kome nedostaje kraj završi preuzimanjem dela fabule iz *Pokojnika*. Ideja da se *Vlast* poveže sa *Pokojnikom* stilski nije bez osnova – obe drame su veoma mračne i pesimistične. Međutim, problem je što su društvene pozicije likova iz *Vlasti* i *Pokojnika* bitno različite. U *Vlasti* su oni očigledno porodiца ministra koji je tek postavljen i oni maštaju o tome kako da se okoriste o vlast, a u *Pokojniku* su svi već zgrabili šta su hteli i sad brane svoju poziciju. Zato što su spajani likovi koji imaju dijametralno različite pozicije u odnosu na osnovnu temu, a to je vlast, nastala je zbrka. Na primer, kada u predstavi Arsa (Aleksandar Srećković) kaže Miloju (Nikola Rakočević) da Miloje nije loše prošao jer je od prethodnog zeta nasledio nekretnine na Terazijama i u Ulici kralja Petra, ta rečenica protivureči onome kako Miloje i Arsa izgledaju i svemu onome što su pre toga govorili, a naročito nema smisla da se nakon priče o nekretninama penju na stolice

Foto: promo

i sto da bi videli kako je to živeti na visokoj nozi i biti vlast. U narednim scenama se, kao što smo rekli, u osnovni tekst drame *Vlast* ubacuju poznati fragmenti iz drugih komada i konfuzija je sve veća. Iako je svaka scena za sebe zabavna, skup citata ne čini dramaturški zao kružen tekst predstave iz prostog razloga što u tim čuvenim citatima učestvuju različiti likovi – neki su već na vlasti, a neki tome teže, neki imaju novac, a neki nemaju, neki žive u provinciji i sanjaju o Beogradu, a neki žive u Beogradu. I ne samo to! Ubačeni citati dodatno pojačavaju bazičan problem *Vlasti* jer se na scene koje ne razvijaju radnju dodaju nove suštinski nepovezane epizode. Nedostatak celovite i jedinstvene dramske radnje reditelj je pokušao da reši jedinstvenom podelom – različite Nušićeve likove igraju iz scene u scenu isti glumci. Npr. u prvoj sceni Vanja Ejduš igra Maru, ministrovu taštu, a u nekoj od narednih Ninu, ženu koja ne zna kako ministar izgleda, a došla je da ga moli za uslugu. Da bi se izbegla zabuna, kostimograf Marija Medenica Vukasović je napravila različite kostime, ali su svi podjednako drečavi, preterani i nadopunjeni jakom šminkom. Nije jasno čemu to. Ako su likovi morali da budu sasvim različiti, zašto ih ne igraju različiti glumci? A ako su svi oni, u stvari, isti, zašto glumci toliko menjaju kostime? Možda zato da bi predstava delovala scenski dinamično?

Insistiranje na scenskoj dinamici i intenzitetu u svakom aspektu predstave i tokom čitavog trajanja dovelo je do toga da je Nušićev komad pomeren ka grotesci. Na taj način je prizorima dodata scenska atrakcija, ali odnosi među likovima nisu postali jasniji, niti se radnja razvila, već se efekti nižu jedan za drugim. Pri tome je reditelj svaku situaciju kod Nušića doveo do ekstremnih granica – u komadu *Svetozar* kao ministar ne voli svog službenika, bivšeg profesora, jer ga podseća na to kakav je bio magarac u školi, a u predstavi *Svetozar* (Ivan Bosiljčić) tera profesora (Dimitrije Dinić) da skinje pantalone i nije ga dok ovaj nosi pelene za odrasle. Nušić napiše da Nina nudi Miloju poljubac u obraz da bi ga potkupila misleći da je on ministar, a u predstavi se Vanja Ejduš svlači i naskače na partnera simulirajući seks. Ova predstava je izuzetno naporna za glumce jer svi igraju po nekoliko uloga, stalno moraju da skaču jedni po drugima, biju se, valjaju se po podu, nose nameštaj tamo i ovamo, menjaju kostime... Vrhunac galimatijasa je nastao u trenutku kad je u tekst predstave ubačena čuvena scena iz *Gospođe ministarke* kada ujka Vasa organizovano dovodi kod ministarke (Zorana Bečić Đorđević) familiju da bi članovi familije izneli svoje želje i potrebe. Zato što u podeli nije bilo dovoljno glumaca i glumica za sve uloge iz familije, glum-

ci koji igraju familiju nose na glavama i rukama maske nalik na mapet-šou i stalno menjaju glasove ne bi li sve likove igrali odjednom. Da besmisao bude totalan, iz teksta predstave *Vlast* izbačena je scena sa deputacijom koju smo gore opisali, a ubačena je scena sa familijom iz *Gospođe ministarke*. Čemu to?

U jednom intervjuu reditelj Milan Nešković je rekao kako ne želi da se bavi kritikom konkretne vlasti već analizom fenomena vlasti. Kako toj ideji doprinosi scena u kojoj je predstavnik opozicije predstavljen kao najveći bednik od svih bednika, koji bi još i da se ljubi u usta sa predstavnikom vlasti iako ga je ovaj minut pre toga nazvao domaćim izdajnikom? Ne želeći da pravi društveno angažovanu predstavu, reditelj je napravio nihilističku predstavu: svaka vlast je zla; svi koji su na bilo koji način povezani sa vlašću, ili od vlasti nešto traže, jesu zli i pokvareni; svi koji se bune protiv vlasti su jadni, bedni i takođe pokvareni jer, u stvari, žele da budu vlast; zlo uvek pobeđuje; zlo nema alternativu; ako ne želite da budete zli ili da vas zlo gazi, bežite iz zemlje. Nihilizam u pozorištu je za svaku vlast bezbedan jer kod publike i umetnika stvara utisak da su uradili nešto bitno, a u stvari se umiruju u svojoj pasivnosti jer nihilizam negira mogućnost promene. Vlast se jedino promene boji.

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Dragocen pogled unazad

Izložba nudi nešto što se na ovim prostorima od domaćih kustosa retko viđa – jedno slobodno, sintetičko tumačenje fenomena iz istorije umetnosti bez mnogo osvrtnja na dominantne diskurzivne tokove. Nedovoljno istražen i još manje u javnosti predstavljen značaj i uloga pop-arta i figurativnog slikarstva u domaćoj istoriji umetnosti čeka neko novo, smelije tumačenje

Retko kad domaća publika ima priliku da vidi izložbu koja prikazuje istinske i verifikovane umetničke zvezde, od kojih su neke svojim radom stekle i kulturni status. Izložba *Slika slici* – evropsko figurativno slikarstvo šezdesetih i sedamdesetih i pored pomalo nesporno odabranog naslova, primerenijeg nekoj naučnoj publikaciji, nudi ovdašnjoj publici retku mogućnost uvida u ostvarenja istaknutih evropskih i srpskih umetnika koji su, svaki u svojoj sredini, obeležili drugu polovinu XX veka. Na dve lokacije – u Galeriji SANU i Kući legata – izloženo je više od četrdeset radova dvadesetoro umetnika iz desetak evropskih zemalja. Domaća publika može videti dela Ričarda Hamiltona, Eroa, Gerharda Rihtera, R. B. Kitaja, Valerija Adamija i Kiki Kogelnik. Tu su još i Mimo Rotela, Edvardo Arojo, Alan Žake, Andrej Jemec, Vera Fišer, Berko, Evelin Aksel, Petar Klasen, Petar Stampfli, ali i nekoliko domaćih umetnika, pre svih Vladimir Veličković, Dušan Otašević i Mića Popović.

Autori izložbe su kustoski tim Danijele i Gunar Kvaran i kustoskinja Kuće legata Dina Pavić. Domaća publika je inostrani kustoski par već imala prilike da upozna kao umetničke direktore pretposlednjeg Oktobarskog salona (2018), na kojem su deo postavke uradili u Galeriji SANU, gde su, između ostalog, prikazali i dela Takashi Murakamija, Anselma Kifera i Sindi Šerman. I na toj izložbi se videla namera kustosa da pored mladih umetnika usmerenih ka savremenim tokovima i praksama prikažu i one poznatije, starije umetnike, čiji su radovi ušli u pregled istorije svetske umetnosti. Očigledno je da je njihova ukorenjenost u muzejsku praksu doprinela ovakvom načinu rada, što svakako odgovara domaćim prilika-

ma i ne tako čestim izložbama na kojima naša publika može da vidi remek-dela svetskih umetnika.

Šezdesete i sedamdesete godine XX veka u slikarstvu su obeležila dva pokreta, pop-art i nova figuracija. Spaja ih nova tehnološka revolucija koja se dešavala, ali i pojava potrošačkog društva sa komercijalnim slikama koje su preplavile medije. Te reklamne slike su promenile percepciju ljudi i uvele nas u medijsko doba u kome i danas živimo. U to doba, pored umetnika, veoma aktivni su bili i filozofi i intelektualci poput Gija Debora i Žana Bodrijara, koji su na teorijskom nivou objašnjavali tekuće tehnološke promene, ali i posledice koje su te promene ostavile na percepciju kulture i ljudskog iskustva, koje je umesto direktno, sve više postajalo medijski posredovano.

Koncipirana kao jedna klasična kustoska izložba većeg formata koja prati postavljen tematski okvir, ova izložba nudi mali pregled jednog važnog segmenta istorije evropske umetnosti. Izložba se dominantno zasniva na fenomenu koji je i danas prisutan u savremenoj umetničkoj praksi, a tiče se programske upotre-

Fotografije: Ljubaznošću Kuće legata

be fotografije kao umetničkog sredstva a ne medija fotografije *per se*. (Re)fotografisanjem, kopiranjem, upotrebom raznih tehnika montaže, kropovanjem odnosno isecanjem, uvećavanjem i kolažiranjem figura i kompozicija, pomenuti umetnici su problematizovali širok spektar pitanja, počevši od pitanja realnosti, preko originalnosti/kopije, pa do sistema reprezentacije u modernoj istoriji umetnosti. Danas to možda zvuči poznato i već viđeno, međutim, u ono vreme, kako sam Gunar Kvaran kaže, to je bila revolucija koja se dešavala širom Evrope i ona se temeljila uglavnom na strategiji citiranja i apropijaciji slika iz bogatog medijskog tezaurusa svog vremena: iz časopisa, postera, reklamnih panoa, ali i fotografija koje su sami umetnici pravili.

Pravo otkrovenje predstavljaju rado vi slovenačkih umetnika Berka i Andreja Jemeca. Sa ove vremenske distance njihov pionirski rad i slikarska tehnika predstavljaju još jedan pokazatelj o paralelnim tokovima, povezanim scenama i takoreći istim interesovanjima umetnika iz bivše Jugoslavije sa svetom. Figuracija koju je u tom periodu radio Jemec,

Mića Popović

Arroyo

Erro

Kitaj

u potpunosti grafički oblikovana sa čistim bojenim površinama i intervencijama koje prevazilaze stilske okvire i popularne umetničke pravce, jednako je sveža i aktuelna danas, toliko godina posle svog nastanka. Berko, sa druge strane, slika velike formate, kopije naslovnih strana časopisa, popularnih revija i privatnih fotografija u potpunosti urađenih foto-realistično. Međutim, foto-realizam nije kod njega sam po sebi cilj, već sredstvo da se predstavi fiktivna "realnost" koju su onovremeni mediji stvarali i propagirali, gde sam odabir kadrova i onoga što će se slikati predstavlja subverzivnu intervenciju u polju društveno angažovanog i kritiku socijalnog i estetskog modela koji se propagirao u tadašnjoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Ako na jednom mestu vidite Rihtera, Hamiltona, Kitaja i Eroa – umetnike koji su svojim radovima stekli kulni status, sve ono što predstavite uz njih dobija jedan sasvim drugačiji kontekst. Neminovno je da se na izložbama ovakvog tipa prave poređenja ovog i onog umetnika, posebno domaćih koji su na ovoj izložbi predstavljeni u jednom širokom

dijapazonu, od Miće Popovića sa gotovo monumentalnom slikom, preko Dušana Otaševića i nedavno preminulog Vladimira Veličkovića, čija se retrospektivna izložba može videti u Muzeju savremene umetnosti, pa do Aleksandra Cvetkovića i Božidara Damjanovskog. Ovakav izbor možda predstavlja malo iznenađenje, ali u kontekstu primarnog fokusa na umetnike koji su se bavili novom figuracijom i korišćenjem fotografije, ovaj izbor donekle ima smisla. Izuzetno zanimljiv koncept i tumačenja kustosa u nekim segmentima su ostali bez prave eksplikacije koja bi prosečnom posetiocu izložbe ukazala na tu specifičnost pojedinih dela i njihovih autora i na novo čitanje pobrojanih fenomena.

Takođe, čini se da je uprkos kvalitetu i značaju, u velikom prostoru obeju galerija, predstavljen relativno mali broj radova, iako su neki od njih izuzetno velikog formata, (kao što su to radovi Miće Popovića i Vladimira Veličkovića i Berka). Opravdanje može ležati u činjenici da inostrani kustosi dolaze iz muzejskih institucija u kojima je takav način predstavljanja uobičajena stvar, pa konstatu-

jemo da je velika šeta što se ova izložba nije desila u saradnji sa nekim muzejom, koji bi radovima iz svoje kolekcije mogao dopuniti opštu predstavu o tokovima i značaju nove figuracije u našoj sredini i njenom onovremenom evropskom i svetskom kontekstu. Sama figuracija kao velika tema i veliki *come back* u evropskom i svetskom slikarstvu, u potonjoj istoriji umetnosti, naročito u zemljama koje nisu imale razvijen galerijski sistem i organizovano tržište, ostale su pomalo zapostavljene i u senci konceptualne umetnosti i umetnosti novih medija koji su iz ideoloških ali i nekih drugih razloga favorizovani.

Izložba nudi nešto što se na ovim prostorima od domaćih kustosa retko viđa – jedno slobodno, sintetičko tumačenje fenomena iz istorije umetnosti bez mnogo osvrtnja na dominantne diskurzivne tokove. Nedovoljno istražen i još manje u javnosti predstavljen značaj i uloga pop-arta i figurativnog slikarstva u domaćoj istoriji umetnosti, koji su svoje pandane imali kako u evropskoj tako i na svetskoj sceni, čeka neko novo, smelije tumačenje, koje će analitički obraditi razne pojave i umetnike postavljajući osnov za novo sintetičko sagledavanje ovog perioda.

Specifičnost ove izložbe je što pored svih mana nudi jedno novo čitanje evropske umetničke scene 60-ih i 70-ih, i sa distance od pola veka tumači i spaja opus jednog Rihtera sa delima manje poznatih ali jednako značajnih umetnika, bar po pitanju njenog glavnog tematskog usmerenja, kao što su Andrej Jemec, Berko ili Peter Klasen. Takođe, veoma je hrabro ubaciti domaće umetnike u kontekst koji retko kad imamo prilike da vidimo, a to je pregled evropske umetnosti koji je inkluzivan a ne nužno i skoro kao po pravilu, odvojen od lokalne scene, pa samim tim i, rekli bismo, diskriminatorski nastojen. Razlog možda leži u činjenici da Gunar i Danijele Kvaran dolaze sa Islanda i iz Norveške gde trenutno rade, zemalja koje su ne samo geografski na ivici kontinenta već pomalo i kulturološki, pa se u njihovom radu može isčitati stav o neophodnosti uključivanja manjih kultura i umetničkih scena u jedan širi evropski i svetski diskurs.

SAŠA JANJČIĆ

Ćirilica i vudu rituali

Ranko Bugarski: *Saga o ćirilici*

XX vek, Beograd, 2021.

Šta bi se dogodilo kada bi ćirilica jednog dana nestala? Probudimo se, a nje nema. Otišla. Oteli je dušmani. Šta bi se, dakle, dogodilo kada bi se ćirilica raspala kao onaj čup Ivana Mesnera na naslovnoj strani knjige profesora Ranka Bugarskog *Saga o ćirilici*, da se nikada više ne sastavi? Pa, ne bi se dogodilo ništa bitno, čak ni strašno. *NIN*, *Politikin zabavnik* i *Politika* nastavili bi da izlaze na latinici (jedino bi ona mračna tvar *Pečat* preminula od gubitka identiteta), deca bi u školi učila samo jedno pismo, a poneko bi, poput profesora Bugarskog ili potpisnika ovoga teksta, bio pomalo tužan. I to je, manje-više, sve. Jer, ćirilica je, kao i bilo koje drugo pismo, konvencija, dogovor, a dogovor ne može biti deo suštinskog određenja, kao ni odeća, recimo. Da bi neki element bio od suštinskog značaja, dodajmo još toliko, potrebno je da poseduje svojstva nužnosti i opštosti, a pismo, čak i ako ga, poput kineskog, koristi više od milijardu ljudi, to ne može biti (pismo, dakle, ne izvodi nužnost i opštost iz broja, odnosno količine, kao ni iz tradicije). Neki su se ljudi, naime, dogovorili da se glas "š" piše , drugi neki *ch*, treći *sch*, pa ako dogovor, posle nekog vremena, prestane da važi, dogovorimo se drugačije.

Sasvim bi, međutim, bilo drugačije kada bismo ostali bez jezika. Probudimo se, jednog jutra, bez Ive Andrića, Miroslava Krležu, Mirka Kovača, Milene Marković, Miljenka Jergovića ili Elvedina Nežirovića... i ostali smo bez tri četvrtine mozga, s tim što bi nam, u tom slučaju, bilo svejedno jer ne bismo znali da je lobotomija uspešno izvedena: bez jezika, naime, nema mišljenja (ovde, razume se, ne treba hitati sa zaključcima. Decenijama već profesor Ranko Bugarski pokazuje da posedovanje *nekakvog* jezika ne znači da posednik jezika, automatski, poseduje i mozak). Drugim rečima, jezik je, za razliku od pisma, bitan činilac identiteta, ali naši neuki vladari, kako to nežno ume reći profesor Bugarski, o tome ne znaju ništa jer,

između ostalog, ne znaju (srpski) jezik. Zbog toga i brkaju pismo i jezik, zbog toga veruju, kao plesači oko vatre, u čudno dejstvo znakova. Da znaju jezik, pak, ne bi priređivali vudu rituale, škropili se krvlju zaklanog petla i usvajali nebulozne zakone poput onog o zaštiti ćirilice (ili kako se već zove ta štetna glupost), nego bi znali da ne znaju pa bi se, možda, trudili da nešto i saznaju. Ali ne znaju da ne znaju, što je pogubno.

Problem, međutim, nije u (nevinosti) ćirilici, niti je ikada bio. Problem je, kako profesor Ranko Bugarski pokazuje, upravo u našim neukim vladarima koji su se, iz razloga neprozirnih, ustremili na latinicu. Evo kako to izgleda. Ako je (srpska) ćirilica obeležje srpskog identiteta, onda (hrvatska) latinica (koja je, u stvari, srpska) to ne može biti, te je, budući da je latinica uzela maha, da se, takoreći, razmahala (dok se ćirilica, u svom samoporicanju, neka ko skupila), valja najpre zaustaviti, potom suzbiti, a zatim i prognati. Ovde, razume se, ne treba tražiti nikakav smisao jer smisla, kao ni logike, naravno, nema. Čak i kada su naši neuki vladari uvodili brojeve u svoju vudu argumentaciju, ili izricali tvrdnje koje se empirijski mogu potvrditi ili opovrgnuti, ispostavljalno se da brojke nisu tačne, a da su tvrdnje proizvoljne. Profesor to pokazuje. No, zašto bismo marili za istinu ako je identitet ugrožen, pošto, od skora, kako je uočeno, istina ne spada u identitet srpskog bića bivstvujućeg (važno je da je srpsko, nema veze što je masna laž ili notorna glupost)?

Upravo o tome, u prva tri poglavlja knjige *Saga o ćirilici*, piše profesor Bugarski (na svoj strogi način), pri čemu ironiju u naslovu ne bismo smeli da prećujemo: nema tu nikakve sage iako naši neuki vladari nastoje da borbi za ćirilicu daju epske razmere. Od četvrtog do

šestog poglavlja bavi se autor (još jednom) Deklaracijom o zajedničkom jeziku, regionalnoj inicijativi koju je potpisao svako ko drži do sebe, a koja deklaracija je unela nemir i nespokoj u duše naših neukih vladara i njihovih jednako neukih izvršilaca radova na terenu. Potom

zloupotrebama evropske jezičke povele, te komešanjem što ga je izazvao Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Sedmo poglavlje dodatak je monografiji o slivenicama, novim rečima sastavljenim od dve ili više reči – koje su se, dakle, slile u jednu reč s novim značenjem – a koje profesor Bugarski decenijama strpljivo beleži i sakuplja. Valja primetiti da su zanimljive kako same slivenice tako i profesorova suva, ali samosvesno duhovita objašnjenja. Ovde bi valjalo skrenuti pažnju na jedan naročit kvalitet pisanja Ranka Bugarskog. Reč je o stalozenom autoru, naučniku koji svaki korak potkrepljuje naučnom aparaturom i erudicijom, a uprkos ekonomičnom izrazu on je, istovremeno, vrlo duhovit pisac koji se, u svoj svojoj naučenjačkoj strogosti, ne kloni ironije i humora. Drugi deo knjige sačinjen je od intervju a što ih je profesor Bugarski davao, pre svega, medijima u regionu, te se motivi iz prvog dela knjige ovde ponavljaju ili razvijaju. Potom, tu su sakupljeni tekstovi posvećeni preminulim kolegama lingvistima, da bi knjigu zatvorila selektivna bibliografija sociolingvistike u poslednjih pet godina.

Uprkos visokim godinama, profesor Ranko Bugarski zadržao je svežinu izraza, naučnu odgovornost i, možda i najvažnije, posvećenost onome čime se bavi. On je i dalje, posle svih ovih godina i svih svojih knjiga, nešto poput bedema podignutog da nas štiti od najezde varvara, očaja i gluposti.

IVAN MILENKOVIĆ

O lošem pričanju dobrih priča

Milica Vučković: *Smrtni ishod atletskih povreda*
Booka, 2021.

Koliko je truda potrebno da bismo sebi uništili život? Ne mnogo. Potrebno je, na primer, verovati u bajke. Živeti stihijski, tako da ne pravimo izbore, već živimo posledice tuđih. U svom najnovijem romanu *Smrtni ishod atletskih povreda*, Milica Vučković hoće upravo da nam pokaže koliko je malo truda potrebno za uništenje sopstvenog, a i još kojeg života usput.

Junakinju koja nosi priču i ime prve biblijske žene autorka nam predstavlja kao sasvim običnog čoveka. Eva radi kao sekretarica u IT firmi, sanja o boljem životu, o parketu umesto laminata. Sanja o rajskom vrtu u dvorištu gde je zasadila šargarepu i bosiljak. Uz njene (ne)izbore muškaraca, međutim, taj rajski vrt nikako da ozeleni, baš kao ni Evin život. Prvi dok nas smrt ne rastavi pokušaj doneo joj je sina kojeg otac vrlo brzo napušta. Dok pokušava da ponovo stane na noge nakon povratka u roditeljsku kuću s glavom za stolom više i brakom manje, Eva upoznaje čoveka koji će postati "onaj pravi" kandidat za sunce njenog života. Međutim, pod tim suncem neće nići ni šargarepa ni bosiljak. Biće sprženi u korenu.

U ovoj priči o sistematskom partnerskom zlostavljanju nema velikih batina (ima malih), nema gromoglasnog nasilja i pucnjave iz pištolja. Ne radi se o fatalnoj ženi i fascinantnom mačo muškarcu čiji je odnos toliko ispunjen strašću da postaje fatalan. Reč je o običnim ljudima, o sasvim običnom uništavanju života, bez mnogo pompe. Priča je zanimljiva upravo zbog toga: najfascinantnije nasilje dešava se svuda oko nas, u zgradi preko puta, u selu gde vodimo decu na vikend, u našem sopstvenom krevetu. Milica Vučković želi da pokaže da zlostavljanje nije ništa poput stupanja samog đavola na scenu, praćeno udarcem gonga. Ono je pre poput nežnog povetarca od kojeg se po-

malo ježiš, ali se brzo navikneš. Kad shvatiš, uvek prekasno, da je taj povetarac dobio snagu koja te obara na kolena i vrti kao tornado, začutiš. Jer, ne znaš tačno šta bi rekla. Jer te je sramota. Jer ne možeš da veruješ u šta si se uplela, u šta si uplela svoje dete, svoju budućnost, svoju ušteđevinu, svoje roditelje. I nadaš se da će nekako proći. Čutanje je teže iskoriniti nego korov u rajskom vrtu.

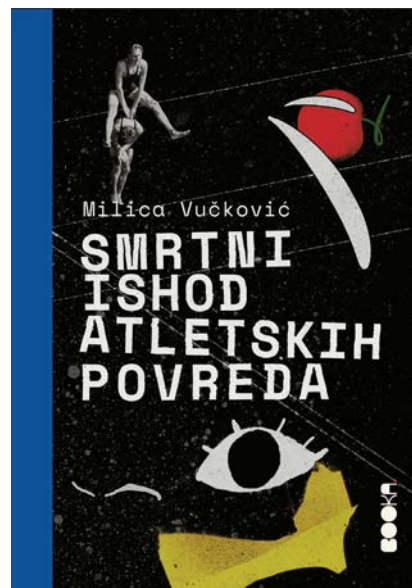
Kod Eve i njenog zlostavljača obrazac nasilja događa se kao trijada: vređanje/povređivanje – kajanje/plakanje – pravdanje svojih postupaka lošim odnosom s majkom i njenom smrću; "Kala je kriva za sve", "nekad mi samo zaličiš na nju", "ona je bila tako snažna i samostalna žena, baš kao ti". Viktorovi šamari, i fizički i psihički, uvek imaju opravdanje u toj dalekoj dečijoj prošlosti koju voli psihoanaliza, a Viktor se u psihoanalizu slučajno razume i vešto je koristi. Poruka romana je da nas ni obrazovanje, ni iskustvo, ni oprez ne štite od skliznuća u ulogu plena, žrtve sistematskog zlostavljanja pod maskom velike ljubavi.

LIKOVNI BEZ LICA

Da je napisan veštije, ovo bi bio sjajan roman. Međutim, manjkavosti postoje na više ravni i nemoguće je ne uočiti ih.

Nedostatke i nemar na ravni jezika, stila i konstrukcije rečenice – "sa baštenskog stola vijorila su se dva snopa mekog dima kafe", "njihova deca vole majice s kragnama i nisu se igrala štapovima, blatom i barom", "kao kada bolnim zubom ugrizeš kivi za košticu", "trudnoću sam zamišljala tako što ću svom nekakvom mužu izvoljevati šta mi se jede" – možemo otpisati na nepažljivo lektorsko i uredničko čitanje. Važniji su nedostaci na ravni same priče.

Najkrupniji nedostatak je neuverljivost likova. Likovi koje autorka pokušava da nam približi nemaju lice, nisu nam blizu.

Iako likovi nemaju lice, njihova priča tu i tamo ima pomalo mesa. Rečenice koje izgovaraju Eva, Tomislav ili Viktor, Evina majka ili otac, takve su da možemo da im poverujemo, to su rečenice koje su verovatno zaista izgovorene u stvarnosti i to su rečenice zbog kojih autorka piše ovu priču. Na primer, kada Viktor kaže: "Svako treba da se drži svog posla. To ti kažem od srca, za tvoje dobro". To je jedna od bezbroj Viktorovih rečenica koje su snažniji udarci nego fizički. Ili kad Eva pomisli: "Ne bi bilo fer prema Viktoru da dobijemo devojčicu". Ali sve te "stvarne" rečenice izgovaraju nedovoljno uverljivi likovi. Šta mi znamo o Viktoru? Zbog čega se Eva zaljubila u njega toliko da je autorka tera da izgovori: "Znala sam da je on čovek mog života"? Zbog čega je Viktor toliko fascinantniji da se, uprkos zlostavljanju koje je nagovešteno već u trenutku kad ga Eva upoznaje ("posadio se na tu stolicu kao da se zakucio, Viktor V, s tim šiljkom nadole, zabio se i ne miče se"), u njega moramo zaljubiti, zajedno s njom? Šta nas kod Viktora razoružava? Apsolutno ništa. Šta mi uopšte znamo o Viktoru? Znamo da ima snažne podlaktice, da je načitan, da piše tekstove za koje veruje da su subverzivni. Znamo da insistira da se u kolima sluša treš narodna muzika (jer to je muzika običnih ljudi, potlačene radničke klase), ne voli da putuje ("važnija su unutrašnja putovanja, a ne ta kapitalistička sranja koja zagađuju planetu"), da ne spava noću jer piše, a od ranog jutra pije pivo uz narodnu muziku pojačanu do daske (jer

U traganju

**Nije istina da prevodilac
"zdušno prigrjava
praksu političkog
govora", ali je istina da
naša autorka ima muke
sa rečima. Ona zna jezik,
ali se teško izražava**

U tekstu objavljenom u poslednjem broju nedeljnika "Vreme" Drinka Gojković je uspeła da kaže i jednu istinu: genitiv množine reči prevodilac nepravilno je napisan. Da je autor te greške imao toliko vremena koliko je pomenuta gospođa utrošila na pisanje svoje umotvorine, svakako bi otkrio taj lektorski propust. Ipak, ovo je samo objašnjenje; nije opravdanje.

Ali sve ostalo nije istina. Nije istina da se "Damjanović nijednom rečju ne osvrće na svoje, sa moje strane pokazane i dokazane belodane greške svih vrsta..." U ovoj rečenici, napisanoj birokratskim jezikom sudskog izvršitelja, nijedna reč ne odgovara istini. Odgovorio sam na sve relevantne primedbe, ali je Gojkovićeva neke prećutala a neke proglasila dimnom zavesom. Propuste koje sadrži njen "jedan mogućan prevod" pokušala je da opravda pozivanjem na šestotomni Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika (ne Rečnik srpskog ili hrvatskog jezika, kako autorka kaže). Ipak, i u tom rečniku "okrastati" znači zaraziti se krastama. Bilo bi lepo i korektno prema čitaocima da D. Gojković pokuša da nam, polazeći od ove definicije, objasni značenje izraza "okrastali ulomak".

Nije istina da prevodilac "zdušno prigrjava praksu političkog govora"; ali je istina da naša autorka ima muke sa rečima. Ona zna jezik, ali se teško izražava.

Nije istina da je u mom odgovoru reč o "blaćenju i klevetanju" (bravo Šojiću!); ali je istina da onaj ko se služi prostačkim i mnogo puta upotrebljenim izrazom "blaćenje" ne može biti arbitar književne elegancije.

mora da "edukuje" Evine roditelje). U stanju je da zameri Evi kad kaže, na primer, "psiholog" umesto "psihološkinja" – "dok ljudi kao ti ne budu počeli da koriste rodno senzitivni jezik, žene se neće izboriti za svoja prava", a da istovremeno ispoljava tvrdokorne predrasude prema ženama – "žena u tvojim godinama treba da nosi kraće suknje" ili "žena ne sme da psuje". Viktor je rastrzan, destruktivan i autodestruktivan lik, a autorka koja ga je osmislila mora nam kroz svoj književni tekst dati razloge koji Evu drže uz njega. Da li su Viktorove povremene književne i filozofske reference dovoljne da poverujemo da za Evu pretežu na vagi na čijem je suprotnom tasu neprestano maltretiranje? Da li je za to dovoljan Viktorov muževan izgled, njegovo snažno telo, to što je sposoban da u jednu ruku uzme Evu, u drugu njenog malog sina, i da se zatrči u more noseći ih tako svojim snažnim rukama? Teško nam je da u to poverujemo. Kad Eva govori, premda oskudno, o snazi njihove ljubavi, možemo samo da joj verujemo na reč. Ili da nadomeštamo snagu i uverljivost priče ukoliko smo takvu priču i sami doživeli. Međutim, stvarnost ne legitimizuje književnost, a književna priča nije dovoljno snažna ukoliko je njen jedini jemac uverljivosti ono što se "zaista" dogodilo.

NERAZVIJENI MOTIVI

Na nerazvijenost likova nadovezuje se nekoherentnost priče ili viškovi, motivi koje autorka uvodi na znakovit način, a onda ih ne razvija. Na primer, Evin alkoholizam. Negde na pola romana Eva u sebi kaže: "Prestajem da pijem, to je sada sasvim sigurno". Ova odluka očigledno označava rez u dosadašnjem ponašanju junakinje, ali mi ne znamo baš koje je to ponašanje, ne vidimo razlog za taj rez. Postoje epizode kada se Eva vraća kući pijana posle proslave ili kad pije pivo s Viktorom, ali u tim epizodama ne vidimo alkoholizam, vidimo samo alkohol, pijanku kakva se svakom dogodi s vremena na vreme. Ponovo moramo da joj verujemo na reč – ponovo neuverljivost teksta. Slično je s motivom ćutanja. Nakon jedne od mnogobrojnih svađa, kada je Viktor uspeo da ozbiljno povredi njene roditelje, Eva obećava sebi da će "odsada ćutati". Ipak, nigde u nastavku knjige ne uočavamo upadljivo

odsustvo govora kod Eve. Da su pažljivije razvijeni, motiv ćutanja i motiv problema s alkoholom mogli bi da budu savršeno uklopljeni u priču kao simptomi unutrašnjeg pucanja koje traži način da se manifestuje, budući da junakinja dugo sebi ne priznaje da je problem preveliki, ali ti motivi ipak ostaju tek nedoslednost u priči, neispunjeno obećanje autorka i junakinje.

Ima nekoliko nedoslednosti u priči koje, doduše, nisu tako uočljive. Na primer, epizoda iz Evinog života pre Viktora, sa cimerom Nenadom koji nakon razvoda živi kod Eve, a nakon nekog vremena između njih se razvija nedefinisana, kad smo već tu seks šema bez emotivnog uloga. Taj odnos završava se Nenadovim odlaskom iz stana kad mu Eva saopštava da želi da živi sama. Logika priče ne zahteva ovu epizodu, ona je naprosto višak. Takođe, u prvom delu knjige (pažljiva) čitateljka će uočiti da, kada junakinja govori o svojoj majci, ne kaže "mama" već "ona". Taj motiv deluje kao zagonetka, kao da nam govori nešto o junakinjinom (problematičnom) odnosu s majkom. Međutim, nakon što nekoliko puta ponovi to "ona", autorka naprosto nastavlja da piše "mama", započeta simbolika se gubi i (pažljiva) čitateljka se oseti pomalo izigrano. Ostaviću ovde mogućnost da je čitateljka ipak preosetljiva i sitničava.

Iako roman ima mnogo nedostataka, vidimo da Milica Vučković ume da barata književnim motivima koji su itekako zanimljivi. Takav je, recimo, motiv zvuka rajsferšlusa koji obeležava svaki Viktorov naprasni odlazak. On se pakuje i odlazi, da bi se sutra vratio uz suze ili cveće, a junakinja kaže: "Čak sam i povraćala prazno, ništa, žuč nekakvu, povraćala sam te zvukove rajsferšlusa koji su u mene ušli, hteli su napolje". Ili kad prvi put posmatra Viktora za večerom, pa opisuje način na koji drži cigaretu, nagoveštavajući užas koji će uslediti: "Domali prst savijen pravilno, pod uglom od devedeset stepeni. Kao okidač". Uprkos snazi i zanimljivosti ovakvih motiva, konstrukcija priče je odveć slaba da bi se na njima držala.

Roman *Smrti ishod atletskih povreda* pokušaj je pričanja dobre priče s potencijalom da bude književni pečat koji se snažno utiskuje u individualnu i društvenu svest. Prava je šteta je što priča gubi dah zbog lošeg pričanja.

MILICA RAŠIĆ

za “odmornim frazama”

Nije istina da se hvalim brojem prevedenih knjiga, ali je istina da sam rekao da su prevodi mnogih od tih knjiga imali pozitivne kritike, a jedina negativna je ova njena kritika, napisana dve godine posle objavljivanja “Estetike otpora”.

Nije istina da je govor o osnovnim principima prevodilačke veštine “dimna zavesa”; ali je istina da je *Pons asinorum*

ili magareći most izražavanja teško preći a pritom ne pokazati odsustvo znanja i talenta.

Ne bavim se spiritizmom pa ne znam da li bi se Peter Vajs “tri puta okrenuo oko sebe” zbog formulacije “lepota izraza”, ali znam da onaj ko piše turobnim i dosadnim stilom – Žorž Luj Bifon kaže: “Stil, to je čovek” – mora imati averziju prema svakoj, pa i prema lepoti izraza. Isto tako ne znam da li je javno polemisanje sa sadržajem privatnog pisma protivzakonito i kažnjivo, ali znam da je to izraz dubokog i suštinskog nevaspitanja.

Istina je da nije potrebno završiti filozofiju pa znati da sloboda nije isto što i samovolja, ali nije istina da se ovaj precizni teorijski pojam samovolja može zameniti neprimerenom rečju – raspojasanost.

I kad smo već kod škole i znanja, gospođi Gojković postavljam jedno pitanje: “Šta treba studirati pa da se razume izraz ‘umorne fraze’?” Da li postoje “odmorne fraze”?

Nije istina da su me reč “paska” i izrazi “rasprsnuto bedro” i “okrastali ulomak” zbunili, kako to tvrdi D. Gojković. Istina je da su ti izrazi u meni izazvali gađenje i čuđenje kako neko ko se ovako ruga zdravom razumu i sopstvenom jeziku može sebi prisvojiti ulogu sudije u pitanjima elegancije i lepote književnog i prevodilačkog stila.

Nije istina da ja gospođi Gojković pripisujem zlonamernost; istina je da me baš briga za njene tričave namere. I najzad, nije istina da će ova polemika, bar što se mene tiče, potrajati.

SLOBODAN DAMNJANOVIĆ

НОВИ ФИЛМ ДУШАНА КОВАЧЕВИЋА

НИЈЕ ЛОШЕ БИТИ
ЧОВЕК

У БИОСКОПИМА ОД 9. ДЕЦЕМБРА

TERMINAL 3

CONTRAST

Cinnamon

Hrvatski audiovizualni centar

Торжество

MCF

SOUL FOOD

POD UDAROM PO

Grafikon na naslovnici "Njujork tajmsa" prikazuje da je gorivo u Americi poskupelo za polovinu, gas za trećinu, meso za četvrtinu, a onih nekoliko stvari koje će kupci poneti sa sobom u kesama sa prepoznatljivim logom porodičnog lanca prodavnica D'Agostino – najmanje za petnaestak procenata. Sjedinjene Američke Države beleže najveći inflatorni skok od davne 1990. godine

Za "Vreme" iz Njujorka

Na uglu 38. ulice i Treće avenije nalazi se D'Agostino, jedan od onih njujorških supermarketa u koje se svraća usput nakon posla, šetnje ili večere u nekom od obližnjih restorana da bi se na brzinu kupilo nešto od onoga što nedostaje u frižiderima do neke sledeće, veće nabavke. Takva mesta nisu jeftina ni za one koji žive na Menhetnu, ali većina njih donekad nije obraćala previše pažnje na cene. Uzimali su obično sa polica voće, povrće, sir, šunku i mleko, stavljali stvari u kese, plaćali sve to zajedno i žurnim korakom, jer drugačije nikada nigde ne bi stigli u ovom džinovskom gradu, nastavljali svojim putem.

Žure oni i dalje, samo što u poslednje vreme mnogo češće zastajkuju na izlazu prodavnice i zagledaju račune zbog kojih će im dug na kreditnim karticama biti veći za sedamdesetak dolara, shvatajući da su cene nastavile da rastu, pogotovo nakon što je "Njujork tajms" nedavno osvanuo sa velikim naslovom koji upozorava da je indeks cena, koji je ključan

za određivanje stope inflacije, veći za više od šest procenata u odnosu na isti mesec prošle godine, što je najveći inflatorni skok od davne 1990. godine.

ORIGINAL BAVARSKE PERECE

Preletali su tog dana kupci u redu na kasi i preko tekstova o migrantskoj patnji na poljskoj granici i uvođenju restriktivnih pandemijskih mera u Austriji, ali se njihov pogled nekako stalno vraćao grafikonu sa naslovnice koji je prikazivao da je gorivo poskupelo za polovinu, gas za trećinu, meso za četvrtinu, a onih nekoliko stvari koje će poneti sa sobom u kesama sa prepoznatljivim logom ovog porodičnog lanca prodavnica – najmanje za petnaestak procenata.

Svetskim problemima bave se političke elite u ovoj zemlji, većinu Amerikanaca jedino zanima benzin koji plaćaju dolar

više za galon, što znači da na računu iz D'Agostina vide da je pola kilograma paradajza skoro četiri dolara, a Lafjvejev kefir, koji u moru sličnih proizvoda jedini liči na ono što se tamo odakle stižu vesti o migrantskoj patnji i rasplamsavanju korone zove jogurt, košta više od sedam dolara.

Ima, naravno, bezbroj drugih mlečnih proizvoda na kojima piše "jogurt" i koji su znatno jeftiniji, ali je to zapravo kiselo mleko, mada sve zavisi od toga da li ćete se držati značenja reči koje ste doneli sa sobom, ili prihvatiti kako se stvari zovu tamo gde ste došli. Jedno od ključnih pitanja je i hoćete li usvojiti navike da sve račune plaćate kreditnom karticom, a onda petkom, kada dobijete platu, vraćati to što ste već potrošili, jer je stalno zaduživanje jedini način da imate pristojan kreditni rejting koji građanima Amerike

SKUPLJENJA

GRAD KOJI NIKADA NE SPAVA: Njujork

Foto: Jose Francisco Fernandez
Saura/ pexels

koji se može kupiti, na primer, u Minhen, a kefir sa Menhetna na evropski jogurt, nego američka "stela artua" na belgijsko pivo, bez obzira što na boci piše da se proizvodi pod strogim nadzorom iz dalekog Levena, mada takva poređenja nepovratno vode u otužne žalopojke za nečim boljim koje je uvek negde daleko, ili nečim drugačijim koje je već odavno prošlo.

INTERVENCIJA IZ STRATEŠKIH REZERV

Možda će ovo na prvi pogled zvučati paradoksalno, ali sve što se kaže o ovoj državi je, na neki način, tačno. Oni koji su, u zemlji ili svetu, nezadovoljni, ozlojeđeni ili besni, u pravu su, ali ništa manje od onih koji su prezadovoljni, srećni i oduševljeni. Amerika je verovatno jedino mesto na planeti koje objedinjuje toliko suprotnosti, tako da, u suštini, ono što se misli ili govori zavisi od lične perspektive onoga na šta će se obratiti pažnja.

Državnim čelnicima je, po prirodi posla koji im je poveren, važno da bude što manji broj ovih prvih, tako da je rast cena i

se zaustavio rast cena goriva koji je, inače, najviše pogodio građane Amerike. Retki su gradovi poput Njujorka ili Vašingtona koji imaju funkcionalan gradski prevoz, u Americi jednostavno ne može da se živi bez kola.

POTRAŽNJA VEĆA OD PONUDE

Dok je sekretarka za finansije Dženet Jelen ponavljala prethodnih meseci da je inflacija pod kontrolom, vodeći ekonomisti samo su sumnjičavo odmahivali glavom. Oni će i sada reći da su uzroci rasta cena potcenjivanje efekata novčane pomoći koju su stanovnici Amerike primali tokom pandemije i precenjivanje snage lanaca snabdevanja koji su, mnogo više nego što je to iko očekivao, pogođeni posledicama kovida. Jednostavno, građani sada imaju više novca na računima nego ranije, potražnja je veća od ono-

Foto: AP Photo

■ **Ministarstvo za energetiku najavilo je da će u promet pustiti 50 miliona barela nafte iz strateških rezervi ne bi li zaustavili rast cena goriva, što najviše pogađa građane Amerike. Jer, retki su gradovi poput Njujorka ili Vašingtona koji imaju funkcionalan gradski prevoz, u SAD jednostavno ne može da se živi bez kola**

omogućuje da nastave da se dalje zadužuju. I da li ćete, kada u D'Agostinu ostanu samo pakovanja hleba u kome ima tri ili četiri grama šećera, potražiti polupечeni baget u Targetu, a onda ga podgrevati kod kuće u mikrotalasnoj pećnici, ili ćete sesti u neki od onih malih autobusa koji prolaze Linkoln tunelom ispod Hadsona i sići na prvoj stanici u Nju Džersiju, pošto se tu odmah sa desne strane nalazi najbliži Lidl u kome ima čitava jedna polica sa hlebom i pecivom za koji prodavačica tvrdi da se sprema po originalnom nemačkom receptu.

Nije, objašnjava ona uz osmeh, bila u prilici da to proveri na licu mesta, ali kaže da su joj neki nemački turisti, koji su tu zalutali jednom prilikom, rekli da perece imaju ukus kao one u zemlji iz koje su došli. Bili su u pravu, Lidlov farmarski hleb iz Džersija zaista više liči na onaj

inflacije već digao na noge čitav ekonomski tim koji je, po preuzimanju predsedničke funkcije, okupio Džozef Bajden. Upravo su počele da se preduzimaju i prve radikalne mere. Ministarstvo za energetiku pustiće u promet 50 miliona barela nafte iz strateških rezervi, kako bi

ga što stiže do prodavnica, što proizvođači diže cenu.

Osim toga, rast cena naterao je i poslodavce da povećavaju plate, pa je i to, samo po sebi, dovelo do dodatnog rasta cena, što se, sve zajedno, pretvara u beskrajnu spiralu. Dok stručnjaci upozoravaju

BESKONAČNE GUŽVE: Bruklinski most

Foto: Vlada Karpović/ Pexels

na mostu "Džordž Vašington", jednoj od glavnih njujorških saobraćajnica kada se prilazi sa južne ili zapadne strane prema Menhetnu, Bronksu ili Kvinsu, stvaraju su nepregledne kolone vozila u svim trakama. To kratko rastojanje, koje bi moglo da se pređe za desetak minuta, dovodi povremeno do višesatnih zastoja, što onima koji ostaju zaglavljani u kolima pruža jedinstvenu priliku da razgledaju oko sebe svu tu gomilu otpadaka, praznih flaša, plastičnih čaša, kesa, posuda iz restorana brze hrane, polomljenih delova zaštitnih ograda, semafora, pokidanih instalacija i svakojakog rastinja u betonskim pukotinama, što sve zajedno podseća na kulise iz nekog postapokaliptičnog filma. A samo nekoliko kilometara dalje se stakleni zidovi oblakodera koji štrče ka nebu presijavaju na jutarnjem suncu.

ZEMLJA SLOBODNIH

No bez obzira na ovakve stvari, koje sigurno mogu biti bolje i drugačije, Amerika je usvajanjem Zakona o infrastrukturi održala još jednu lekciju iz demokratije. Da li, na primer, možete da zamislite predsednika Srbije, ili neke druge balkanske, pa čak i evropske zemlje, koji mesecima ubeđuje pojedine poslanike svoje stranke da glasaju za njegov predlog? Možete li da pomislite na situaciju u kojoj će neki članovi parlamenta iz opozicije glasati za nešto što predlaže vlast jer smatraju da, uprkos ostrim i dubokim stranačkim podelama koje povremeno prelaze u brutalne napade i oštra vređanja, time rade nešto dobro za građane svoje zemlje? Ne možete, zar ne?

U tome i jeste razlika između Amerike i drugih država, zbog čega se perspektiva onih koji su nezadovoljni, ozlojeđeni ili besni stalno iznova ljulja. No čak i ako se to ne dešava, niko se previše ne uzbuđuje zbog toga. Valjda je i to deo sloboda, koje zajedno sa svim ostalim stvarima samo ova zemlja može da pruži svima na svetu, uključujući i one koji se raduju zbog njenih trenutnih ekonomskih teškoća, mada je očigledno da će one, poput prizora oko betonskih stubova mosta "Džordž Vašington", iščeznuti, a zakoni će se i dalje usvajati u pravoj demokratskoj proceduri i postavljati standarde za ostatak sveta. ¶

SLOBODAN KOSTIĆ

da je ovakvom situacijom već sada teško upravljati i da će, ukoliko se bude odlagala primena radikalnijih mera, biti sve teže da se nađe rešenje, nadležni priznaju da inflacija jeste razlog za zabrinutost, ali da će se sve vratiti na svoje mesto do sredine naredne godine. Na to, opet, ekonomisti odgovaraju da mere koje se trenutno preduzimaju nisu dovoljne da obuzdaju inflaciju na željeni nivo od dva procenta. Što se manje radi sada, biće bolnije sutra, poručuju oni, upozoravajući da zemlja polako ulazi u ekonomsku krizu.

Naravno, pojmovi su fluidni, reč "kriza" u Americi ne znači isto što i u drugim delovima sveta, tako da tabloidna trabunjanja balkanskih medija kako "inflacija proždire Ameriku", da se država bliži scenariju "stampeda na stadionu", kako

administracija iz Vašingtona moli Peking da "oslabi juan prema dolaru" imaju veze sa stvarnošću koliko i američki parmezan sa čuvenim italijanskim sirom iz Parme.

SJAJ I BEDA NJUJORKA

Osim toga, mnogi se pribojavaju da će Zakon o infrastrukturi vredan 1,2 biliona dolara, koji je namenjen za modernizaciju i izgradnju auto-puteva, mostova gradskog prevoza i železnica, kratkoročno dodatno pospešiti inflaciju, jer još uvek nije jasno iz kojih će se izvora obezbediti taj iznos. Predsednik Bajden se dugo i uporno borio da se to sprovede u delo i od toga neće odustati.

Ako se na trenutak ostave po strani ostali gradovi i njihova infrastruktura, već u ranim jutarnjim časovima

Božanski status narodnih poslanika

Politički zanat je na italijanskom poluostrvu prisutan skoro dve i po hiljade godina, što je kod vladajućih struktura stvorilo specifičan gen samoodbrane sopstvene samoživosti i neograničene pohlepe. Polubožanski status narodnih poslanika sada bi konačno mogao da se promeni

Za "Vreme" iz Verone

Iako bi italijanski parlament u sledećem sazivu trebalo da ima 450 poslanika manje, čime bi država uštedela oko 52 miliona evra, čini se da ni to neće promeniti mišljenje velike većine Italijana da su "troškovi demokratije" preterani. Takvo ubeđenje je u septembru prošle godine motivisalo čak 69 odsto glasača da na referendumsko pitanje "Da li ste za smanjenje broja poslanika?" odgovore sa "da".

Božanski status predstavnika naroda dospевao je u žižu interesovanja javnosti tokom proteklih decenija u onim trenucima kada bi se takozvani "mali čovek" suočio sa skandaloznim otkrićima koja su svedočila o besprimernoj nezajažljivosti

stranačkih perjanica. Dok bi skandal trajao, najčešće uključen u širi kontekst neke od političkih afera, povlašćeni položaj članova predstavničkog doma i kolega im senatora bio bi do u detalje razmatran na raznim nivoima, uključujući i one primarne na kojima po pravilu isklijava krhka biljčica javnog mišljenja: u barovima, kancelarijama, neformalnim skupovima...

Kako bi skandal bivao potisnut drugim medijskim sadržajima tako bi splašnjavalo i zanimanje za ovu temu, ali samo do sledeće prilike. Pritom treba imati u vidu da je političko zanatstvo koje je prisutno na italijanskom poluostrvu skoro dve i po hiljade godina stvorilo kod vladajućih struktura specifičan gen koji odbranu sopstvene samoživosti i neograničene

PRIVILEGOVANI U SVAIKOM POGLEDU: Italijanski poslanici

Foto: AP Photo

pohlepe uzdiže u visine prirodnih nagona i zonu vrhunskog talenta. Otuda je mudro ćutanje na optužbe javnosti bilo najčešći odgovor "dvora" čiji su paladini odlično znali da svako čudo traje samo tri dana.

PLATA OD 14.000 EVRA

Ali, da ogorčene zamerke upućene na račun "kaste" nisu bez osnova, utvrđeno je istraživanjima kudikamo ozbiljnijim od kafanskih brbljanja uz *piccolo bianco*. Prema jednoj engleskoj studiji čije su rezultate kasnije potvrdile i druge evropske agencije, jedan italijanski poslanik košta poreske obveznike oko 140.981 evro

godišnje, duplo više nego njegove engleske kolege koji se izdržavaju sa oko 77.000 evra, i znatno više od onoga što dobijaju nemački ili francuski parlamentarci. Španski deputati su u odnosu na italijanske kolege puka sirotinja. Zadovoljavaju se šest puta manjom apanažom.

Plata članova italijanskog parlamenta sačinjena je od nekoliko delova. Osnovu čini nadoknada za obavljanje ove funkcije u iznosu od 5000 evra mesečno neto. Tome treba dodati dnevnice koje mesečno iznose 3503 evra, a koje bi trebalo da budu nadoknade troškova života u Rimu. Na to dolaze takozvani "troškovi mandata" od 3690 evra, nadoknada za telefon od oko 1200 evra godišnje, kao i tromesečni dodatak od 3323 do 3995 evra za troškove prevoza. Dakle, kada se sve sabere dobijamo vrtoglave mesečne prihode od oko 13.971 evra.

Senatori su zbog svoje posebne odgovornosti, a među njima ima i onih koje predsednik Republike imenuje za doživotno trajanje mandata, plaćeni još malo izdašnije pa su njihove mesečne prinadležnosti za 700 evra veće od poslaničkih. O tome da li je ova suma mala ili velika može se čak i raspravljati, ali pritom treba imati u vidu još nekolicinu činjenica.

POVLAŠĆENA KASTA

Troškovi života u Rimu jesu visoki za one koji žive daleko od prestonice, ali i oni koji imaju stanove u glavnom gradu ili u njegovoj blizini takođe dobijaju nadoknadu od 1200 evra mesečno, što bi se zdravim razumom teško dalo objasniti. Već u ovoj brizi "da se neko ne naljuti" može se naslutiti hronična bolećivost poslanika prema samima sebi. Jer, odluke o visini nadoknada kao i drugim privilegijama Parlament donosi ne samo suvereno (pošto je suverenost vrhovnog zakonodavca u prirodi njegove funkcije) već i bez obaveze da bilo kome polaže račun o opravdanosti tih troškova. Adaptacija stanova, kuća i ostalih reprezentativnih objekata za život pripadnike elite za vreme, ali i nakon okončanja mandata su poduhvati u kojima država veoma rado dreši kesu. Jer, onaj koji je prvi rekao "država, to sam ja" možda nije ni sanjao da će biti u istoriji najčešće citirani suveren, ali eto, posrećilo mu se. Pitanje troškova reprezentacije je posebna priča čiji bi se

tok, nakon uvida u samo nekoliko ovde navedenih natuknica, mogao naslutiti.

Parlamentarci mnogo toga dobijaju ili koriste potpuno besplatno. Spisak privilegija je podugačak i datira iz perioda od pre deceniju i više, ali je indikativan sam po sebi. Uvid u njega objašnjava veliki otpor poslanika delimičnom smanjenju njihovih primanja.

Cene ishrane u sjajnom restoranu Parlamenta sa raskošnim menijem se, bez preterivanja, mogu porediti sa onima iz najskromnijih radničkih menzi. Ukoliko *onorevole* (u prevodu "časni", što je zvanična titula poslanika i senatora) reši da se u slobodno vreme malo zabavi, neće potrošiti ništa. Bioskopske, pozorišne i muzejske ulaznice za njih su besplatne, a i na sportskim susretima im sleduje besplatno mesto na tribinama. Pod krovom Parlamenta poslanicima su na besplatnom raspolaganju frizerski salon i sauna, dok gospođe poslanice dobijaju bonove zarad friziranja u ovlašćenim ženskim salonima u Gradu. U slučaju izražene želje da se pohađaju kursevi iz informatike ili stranih jezika, oni će takođe biti besplatni. Ovlašćena banka je na usluzi poslanicima uz redukovane cene za održavanje tekućeg računa i niske kreditne kamate, a tu je i nekoliko poštanskih šaltera čije se usluge poslanicima plaćaju sa posebnih računa.

Transport kopneni i vazdušni je besplatan. Otuda je dodatak za troškove prevoza koji poslanik prima na tri meseca u iznosu od oko 3500 evra u proseku, viđen pre svega kao lepa uštedica. Poslanicima su zarad odlaska na teren na raspolaganju i državni automobili sa vozačem. Ako koriste sopstveni automobil, neće plaćati putarinu, a imaće pravo da se voze i onim rimskim ulicama u kojima je saobraćaj ograničen. Ako se neka važna utakmica igra u Milanu ili Torinu, tu je državni avion za skoknuti i vratiti se u Rim oran za sutrašnji radni dan.

Po nekim kriterijumima koje navodi portal "Salute internazionale", italijanski poslanik spada u red najpovlašćenijih korisnika zdravstvenog osiguranja. Pod permanentnom su zdravstvenom kontrolom, a mogućnost odlaska na specijalističke preglede je neupitna. Najbitnije je da ovo povlašćeno zdravstveno osiguranje ne važi samo za njih, već i za

članove njihovih porodica. Prema podacima iz 2010. (svežijih nema), povlašćene zdravstvene usluge je osim 630 poslanika (Senat je isključen iz statistike) koristilo i 1109 članova njihovih porodica, računajući i "nevenčane partnere". Za tu godinu oni su samo za naočare potrošili 480.000 evra, psihoterapeutske seanse država je platila 257.000, a na fizioterapiju je otišlo 976.000.

Postoji još jedna stavka u poslaničkim prihodima koja je kao stvorena za domaćinsku uštedu. To su izdaci za "troškove mandata" u iznosu od 3690 evra. U političkom žargonu ovaj trošak je namenjen za *portaborse* što bi u bukvalnom prevodu značilo "nosači prtljaga". Reč je, međutim, o jednoj ili dve osobe plaćene ovom sumom koje su tokom 24 sata na apsolutnom raspolaganju svakom pojedinačnom poslaniku radi obavljanja administrativno-tehničkih poslova. Uz diskretan stepen malicioznosti moglo bi se samo pretpostaviti kakav je i koliki obim poslova koje bi trebalo da obavljaju ovi poslanikovi asistenti kako bi on bio maksimalno pripremljen za rad. Poslanici, osim onih nezavisnih, instrukcije i obaveštenja dobijaju na sastancima poslaničkih grupa, pa je logično postaviti pitanje: kako onda potrošiti novac namenjen administrativno-tehničkim uslugama? Jednostavno. Angažuju se jedan ili dva bliža rođaka, tako da novac ostaje u krugu porodice. Sve je po zakonu, sve je i dokazivo i prikazivo, ali koja je vajda od toga za državu?

Ovaj način trošenja državnih para u maniru "pijanog šeika u kafani" počeo je da privlači pažnju političkih eksponenata pojavom Pokreta Pet zvezda, trenutno jedne od tri vodeće političke grupacije u Parlamentu, mada je i ranije bilo stidljivih pokušaja da se troškovi političke kaste obuzdaju. Ključna reč, sinonim za ovaj ljuti okršaj Parlamenta protiv samoga sebe, reč koja će, u najblažem slučaju, izazvati mrštenje, pa i gađenje kod velike većine italijanskih građana jeste *vitalicio*. To je skraćeno od naziva *rendita vitalizia*, u prevodu "životna renta", a u žargonu samo "životna". Reč je o doživotnoj penziji za sve one koji su jedan deo života (pa makar i dva dana) proveli u službi naroda kao njegovi politički zastupnici. Ovaj institut, zamišljen kao garancija poslaničke nezavisnosti od bilo koga, ustanovio je italijanski parlament 1954, a potvrdio Senat dve godine kasnije. Nadoknada je ne samo doživotna (na stranu penzija stečena u redovnom radnom odnosu) već i nasledna. Nasleđuju je udovice, ali i deca.

Pokušaja da se "vitalici" ograniče bilo je s mene pa na uštap od 1997. godine, kada je minimalni predstavnički staž potreban za sticanje "političke penzije" podignut na dve i po godine. To bi značilo da će izabrani građanin, ukoliko mu mandat u Parlamentu potraje 30 meseci, kada napuni 65 godina primati do kraja života 80 odsto poslaničke plate, što će reći 4000 evra. Tek deset godina kasnije

■ **Prema podacima iz 2010. (svežijih nema), povlaštene zdravstvene usluge je uz 630 poslanika (Senat je isključen iz statistike) koristilo i 1109 članova njihovih porodica, računajući i "nevenčane partnere". Za tu godinu oni su samo za naočare potrošili 480.000 evra, psihoterapeutske seanse država je platila 257.000, a na fizioterapiju je otišlo 976.000 evra.**

ova odredba biva promenjena tako što se "radni staž" produžuje na četiri godine, šest meseci i jedan dan, a suma se određuje posebnom kalkulacijom baziranom na dužini mandata.

BUNT POSLANIČKIH PENZIONERA

Bura nezadovoljstva je pokrenuta knjigom *La casta* autora Serđa Rica i Đan Antonija Stele koja je 2007. godine doživela fantastičan uspeh uz milion i dvesta hiljada prodatih primeraka. Proglašena manifestom snažnog antipolitičkog raspoloženja, poslužila je i kao vetar u jedra tadašnjem komičaru Bepeu Grilu, jednom od osnivača Pokreta Pet zvezda. Za vreme vlade Marija Montija 2012. godine omraženi vitaliciji su u formalnom smislu ukinuti. Na ovaj način je bilo obavljeno samo pola posla jer je na jaslama pensionog fonda ostalo 2700 zaslužnih pensionera iz ranijih skupštinskih saziva, uključujući i njihove naslednike koji su trošili oko 200 miliona evra državnog novca godišnje. Upravo na njih se obrušio tajfun Pet zvezda nakon ulaska u poslaničke klupe i nakon žestoke borbe u kuluarima vlasti kada uspeva da izdejstvuje odluku skupštinskog prezidijuma kojim se i ovi "zaostali vitaliciji" imaju podvrći kontributivnom načinu obračuna: koliko uplata toliko penzije.

Odijum bivših narodnih perjanica je bio žestok. Smesta su se organizovali i krenuli u kontraudar. Među pobunjenicima upada u oči ime poznato i ovdašnjoj publici: Ilona Štaler, zvana Čicolina, koja je jedno vreme bila poslanica u italijanskom parlamentu ispred svoje Radikalne stranke. Njeni članovi su se svako

malo smenjivali u skupštinskim klupama kako bi za mesec, dva boravka u njima zaradili penziju za ceo život. Ta sreća je zapala mnogim radikalima uključujući i Čicolinu, čiji je petogodišnji angažman u Palati Montečitorio pretočen u 3000 evra (bruto) penzije koju prima i dan-danas. Na čelu "pensionerskog bunta" je Berluskonijeva advokatska perjanica Mauricio Panic, koji je veštima manevrima jula prošle godine uspeo da ubedi članove nadležne senatske komisije da ospori odluku o anuliranju starih vitalicija. Međutim, njegova tužba pada pred Evropskim sudom, koji presuđuje u korist ukidanja ovih počasnih penzija.

Trenutno je rezultat nerešen. Italijanski poslanici, uključujući one koji su zaradili dobra nacije na svojim nejakim plećima poneli i pravosnažne sudske presude zbog kriminala, i dalje ostaju među najprivilegovanijima na svetu, udobno se baškareći na grbači onih koji nakon četrdeset godina radnog staža treba da žive sa penzijom nešto većom od 500 evra.

A da je sve ovo pre svega problem lične etike, a ne ekonomije ili politike, svedoči i vest objavljena u aprilu ove godine. Aktuelna predsednica italijanskog senata, Berluskonijeva politička sledbenica Marija Alberti Kaselati, poslednjih jedanaest meseci koristila je predsednički avion u privatne svrhe 124 puta, što je državu koštalo nešto više od milion evra.

Van fokusa ovoga teksta za sada će ostati čitava lepeza mahinacija, skandalova i zloupotreba koji se dešavaju na lokalnom nivou. A građanima ostaju izbori da kažu šta imaju.

ŽIVOSLAV MILORADOVIĆ

PLES NEGROIDNE

Kod nas je plakat proglašen disciplinom grafičkog dizajna, znači umetničkim delom, pre skoro jednog veka, ali i dalje nije dovoljno istražen

Plakat je efemeran proizvod, traje dok ga neko ne pocepa i dok ne prođe aktuelnost događaja o kome informiše ljude, ili potreba za reklamiranjem proizvoda koji reklamira. Štampa se u velikom tiražu, a to ga takođe svrstava u fajl neekskluzivne, potrošne robe. Zato se nekako podrazumeva da plakat nije nešto što se čuva. Međutim, plakat je i umetničko delo, i to neretko velikih i važnih umetnika: Tu-

luz Lotrek, Pjer Bonar, Alfons Muha, Gustav Klimt, Franc fon Štuk i mnogi drugi slični diljem sveta i istorije potpisivali su plakate.

U ovdašnjim krajevima plakat se pojavio krajem 19. veka kao potreba potrošačkog društva za komunikacionim sredstvom između onih koji nude robu i usluge i njihovih konzumenata. Štancovale su ga štamparije, a plakat je doživljavan kao veliki papir na kome je neko obavestjenje. Nakon Prvog svetskog rata ispostavilo se da će poruka plakata imati veći i delotvorniji domet ako je lepo i inovativno dizajnirana, pa su za izradu plakata angažovani umetnici. Godine 1933. ozvaničen je kao umetnička disciplina kada ga je najprestižnija godišnja smotra prestoničkih likovnih stvaralaca, Jesenja izložba, uvrstila u izlagačku praksu. Nov odnos prema ovoj formi grafičkog dizajna podržalo je zatim i školstvo, pa je Škola za primenu umetnosti iste godine kad je osnovana, 1937, uvela dvogodišnji kurs posvećen izradi plakata.

TRI PLAKATERA: Dušan Janković...
Fotografije: Muzej primenjene umetnosti

FIGURE

Mihailo S. Petrov...

Međutim, bez obzira na pomenuta prižnavanja, prve decenije srpskog grafičkog dizajna i plakata nisu dovoljno poznate i istražene, smatra Bojana Popović, autorka izložbe *Tri međuratna plakatera: Janković, Petrov, Babić*, koja je prethodna dva meseca bila u Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu. Ovaj muzej je, na primer, počeo da se bavi plakatom tek sedamdesetih godina prošlog veka, što zbog opštih muzeoloških tokova, što zbog činjenice da su tada dobili i otkupili zaostavštine Dušana Jankovića, Mihaila S. Petrova i Miloša Babića. Pomenuta izložba bila je pre svega o njima, ali ujedno i o početku umetničkog plakata u Srbiji. Bojana Popović objašnjava kako je svrha plakata da privuče pažnju, informiše i sugerise ostvarivana "jasnom reklamnom porukom oblikovanom u popularnom, vizuelnom kodu: ravnotežom teksta i predstave, geometrizacijom obli-

ka, linearizmom i apstraktnim crtežom, korišćenjem simbola, pozadinom sa minimum detalja i strogo kontrolisanim ornamentom. Da bi se postigla iluzija optimizma, snage, veličine i brzine, često su korišćeni neočekivani perspektivni uglovi i neuobičajene proporcije. Pored toga, avangardni tokovi, a posebno konstruktivizam i ideje Bauhauusa, uticali su na pojavu plakata oblikovanih isključivo tipografski, bez pikturalnih predstava, svedenog kolorita, najčešće na belu, crnu, crvenu, plavu i žutu boju".

Dušan Janković (1894–1950) po obrazovanju je bio arhitekta i slikar. Na njegovim ranim plakatima vidljiv je kubizam, afrička umetnost, futuristička težnja da prikaže pokret i brzinu, i nastojanje da jugoslovensko etnološko blago preoblikuje u savremeni ornament univerzalne estetske vrednosti. Njegov rad, kojim je 1922. godine pobedio na konkursu za plakat

Pete jugoslovenske umetničke izložbe, realizovan je bez kubističkih elemenata zato što nisu odgovarali izložbi upriličenoj u čast kraljevskog venčanja.

Iako je živio u Parizu, naredne godine pozvan je da učestvuje u organizaciji bala 1002. noć u korist podizanja Umetničkog paviljona "Cvijeta Zuzorić" na Kalemegdanu. Janković je za taj kolektivni avangardni događaj izradio plakat i nacрте za kostime i bife. Centralna figura njegovog plakata bila je stilizovana negroidna figura u plesu. Jedna od osobenosti njegovog rada bila je primenjivanje novih materijala i tehnika, pa je, na primer, kako bi postigao bogatu iznijansiraność boja, koristio aerografiju od kako ju je 1925. godine tada čuveni Kasandr uvrstio u tehnike afišista. Stručnjaci agencije s kojom je sarađivao smatrali su njegov rad reprezentativnim, pa su ga prikazali na izložbi u svojoj filijali u Londonu 1931. godine,

upravo kada je ovaj grad bio u znaku održavanja velike međunarodne izložbe savremenog plakata u Muzeju Viktorije i Alberta. U isto to vreme, na konkursu beogradske Uprave Državnog monopola duvana Jankovićev plakat je odbijen.

Nastavio je da prati svetske standarde i nakon povratka u Beograd 1935. godine, na šta ukazuje primena fotografije na njegovim plakatima kojima su najavljujane izložbe Muzeja kneza Pavla. Reprodukovanje snimka velikog formata muzejskog eksponata omogućila je najsavremenija ofset tehnika Državne štamparije, za čiju nabavku je bio zaslužan i Janković. Odgovarajući tekst plakata oblikovao je svojom ćiriličnom verzijom aktuelne moderne/nove tipografije.

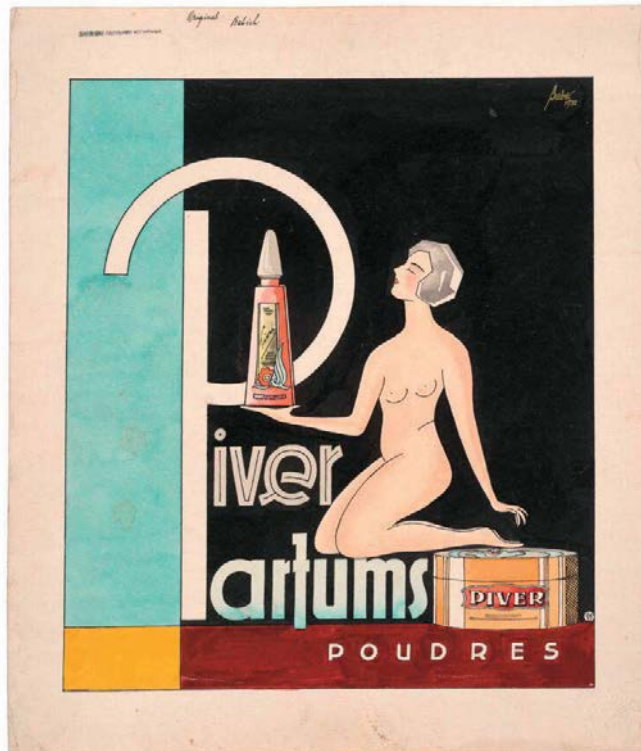
Mihailo S. Petrov (1902–1983) školovao se u beogradskoj Kraljevskoj umetničkoj školi, i početnih godina svoje karijere prezirao je umetnost koja ne provocira. U tom duhu je 1924.

godine uradio plakat za Zenitovu Prvu međunarodnu izložbu nove umetnosti na kome je naslikao neasocijativnu geometrijsku asimetričnu kompoziciju sačinjenu od linija, krugova i kvadrata crvene, plave, žute, crne, sive i smeđe boje, na kome je vidljiv uticaj Kandinskog. Od 1932. godine, u kupoli Srpske akademije nauka i umetnosti, imao je Studio Petrad, zajednički posao primenjene grafike i reklamne umetnosti sa slikarom Franjom Radočajem. Bilo je to u vreme procvata komercijalnog grafičkog dizajna, pa je otvaranje ovakvog studija bio dobar potez. Te godine

je nagrađen njegov plakat za akciju Crvenog krsta za sakupljanje novca na kome je upečatljivo prikazan žustri pokret bolničarke, koji sugerise njenu posvećenost svom poslu. Kvalitetom se, po mišljenju Bojane Popović, izdvaja njegov plakat iz 1936. godine za izložbu *Moderne francusko slikarstvo* u Muzeju kneza Pavla: jarboli sa francuskom troboj-

kom i crvenom zastavom koje se vijore. Po crvenoj su beli štitovi i plavi krug, pa asocira na srpsku zastavu. Nakon Drugog svetskog rata, Mihailo S. Petrov je postao jedan od tvoraca političkog plakata u Srbiji, zasnovanog na idejama socijalističkog realizma.

Miloš Babić (1904–1968) grafički dizajn bio je posao koji mu je omogućavao da se bavi slikarstvom. Došao je iz Subotice u Beograd kao devetnaestogodišnjak i zaposlio se u ateljeu za molersko-farbarske poslove, reklame, firme i dekoracije "Futur" čiji su vlasnici bili braća Pavle Bihali i Oto Bihali Merin, i tu je prihvatio internacionalni konstruktivizam. Zatim se osamostalio i u svom stanu osnovao atelje "Plakater MB". Na plakatu kojim se reklamirao, kaže Bojana Popović, prikazao je kolaž od svojih plakata, što je dragoceni izvor za praćenje ranog autorovog opusa.

... i Miloš Babić

Babićevi najbolji plakati nastajali su oko 1930. godine. Njegova remek-dela su tri varijante nacrtu sa prikazom reči "metropolis", stilizovanim neboderima i zemljine kugle, očigledno nastalim pod uticajem istoimenog filma Frica Langa. Iz tog perioda je i plakat rađen na liniji internacionalnog konstruktivizma, koji mu je doneo pobeđu na konkursu za pla-

kat zajedničke izložbe Riste Stijovića i Nikole i Petra Dobrovića. Plakatom *Zastava Društva naroda* učestvovao je na konkursu u Ženevi. Nastojao je da postane saradnik Oglasnog i izdavačkog zavoda Sedma sila koji su 1937. godine osnovali novinari, ali izgleda da nije uspeo. Radeći plakate za najrazličitije proizvode poznatih firmi (liker, kafu, kozmetičke preparate, štofove i konfekciju), često je morao da se prilagodi opšteprihvaćenim vizuelnim klišeima, odstupajući od svog konstruktivističkog izraza, ali nikada u potpunosti. Tako nacrt za parfeme i puder poznate francuske firme Pive, iz 1932. godine, ima strogo geometrijski raščlanjenu pozadinu crnog, zelenog, oker i crve-

nog kolorita, ogromno početno slovo P (Piver, Parfumes), koje povezuje prikaze predmeta oglašavanja i ženski akt.

Zaključak je da su Janković, Petrov i Babić govorili istim stvaralačkim jezikom kao njihove kolege u Evropi, što ujedno opisuje i nivo našeg međuratnog grafičkog dizajna.

SONJA ĆIRIĆ

Uloga unutrašnjeg vida

Fotografije: Marija Janković

“Kako vreme prolazi, sve se teže odvajam od utiska da je društvo, ovo naše, ali i ono šire, evropsko ili svetsko, u stanju potištenosti ili čak manične depresije. A to nipošto nije zdrava atmosfera za socijalizaciju”

U procepu između sveta koji odlazi u nepovrat i novog čiji život upravo počinje, živi u nekom budućem Beogradu glavna junakinja romana *Uzvišenost* – glasi više nego sažet siže novog romana Darka Tuševljakovića o komunikaciji i odnosima među ljudima. Zapravo, o ličnoj drami zbog nemogućnosti da se dopre do ljudi, i o težnji za savršenstvom.

Pre *Uzvišenosti*, Darko Tuševljaković (1978, Zenica, BiH) objavio je romane *Senka naše želje*, *Jaz* (Nagrada Evropske unije za književnost) i *Jegermaister*, kao i dve zbirke priča *Ljudske vibracije* i *Naknadne istine*. Njegov najnoviji roman objavljen je u “Laguni”.

“VREME”: Ako je sve ono što se u vašem romanu dešava u budućnosti moglo da se desi i u sadašnjosti, kako piše na korici knjige, zašto vam je trebala budućnost? Da biste, možda kao Petar Kočić, ispričali nešto što nije uputno sada reći?

DARKO TUŠEVLJAKOVIĆ: Naravno da nije sve što je opisano u toj zamišljenoj bliskoj budućnosti moglo da se odigra

danas, mislim da formulacija na koricama ne izjednačava ta dva vremena doslovno, sličnost između naše sadašnjosti i moje budućnosti ogleda se u tome što na osnovu ovoga sada možemo zamisliti kako bi sve to moglo da izgleda sutra. Pretpostavljena budućnost *Uzvišenosti* produžava sadašnji trenutak i govori: “Ako ovako nastavimo, evo gde bismo mogli da završimo.” Roman se, između ostalog, bavi time koliko smo oguglali na svaku vrstu vesti, koliko jučerašnji šok danas već više nije strašan, pošto intenzitet informacija ne prestano raste. U *Uzvišenosti* te informacije povremeno poprimaju razmere groteske, ali nije teško zamisliti da to zaista tako bude. Jedna od centralnih tema je i neizbežna i uzaludna potraga za savršenstvom, u ovom slučaju, u ljubavnim vezama. U *Uzvišenosti* je opisana tačka u kojoj ta potraga dospeva do konačne prekretnice. Brod kojim plovimo u nekom trenutku će, verujem, naići na hridinu koju neće moći tek tako da zaobiđe. Mislim da se roman bavi time. Tom hridinom.

Nisam uspela da odgonetnem ko bi u realnosti bio otac glavne junaki-

nje, pisac čudne reputacije, a pretpostavljam da mi ne biste rekli čak i kad bih vas pitala. Pa ipak: da li ste imali uzor?

Dobro ste pretpostavili, neću vam to reći. Ali možda to i nije ključno u pomenutom segmentu priče, nije mi bila name-ra da postavljam zagonetke. Motiv pisca koji je prokazan zbog toga što udara u mermerne stubove zvanične kulturne misli, na tradicionalne poglede na umetnost i stvaralaštvo, na ikone koje, izvan crkve, ne bi trebalo da postoje, širi je od eventualnog konkretnog primera. To nije obračun sa aktuelnim čaršijskim naklapanjima, već pre osvrt na, rekao bih, trajni sukob umetnosti i politike, koja se većito petlja tamo gde joj nije mesto. Ja odnos između politike i umetnosti vidim vrlo jednosmerno. Naime, umetnost ima svako pravo da se bavi politikom, dok politika ne treba da zadire u umetnost. Jer kada politika kroji zvanične stavove u umetnosti, lako se desi da stvaralac bude izopšten iz javnog života zbog stava ili kritike iznete kroz kreativni rad.

Zašto ste pisali u ženskom rodu? S obzirom da u svakom od nas ima i ženskog i muškog, da li je čovek u svojoj suštini androgen?

Glas protagoniste određuje ton celog dela i često je najpipaviji deo procesa pisanja. Kada on “legne”, mnogi drugi

aspekti dela lakše će pronaći svoje mesto i olakšati posao. Taj glas mora da mi bude blizak, moramo dovoljno da se poznamo, jer ipak mi je zadatak da progovaram kroz njega (ili on progovara kroz mene, nikad nisam načisto s tim), ali ne sme da bude suviše blizak jer onda postajemo istovetni, lirski subjekt nestaje i ja vam držim propoved. To uveliko umanjuje izazov pisanja. Iako je ulaženje u ženski lik i postavljanje njega kao protagonista ozbiljan zadatak, mislim da na toj poziciji uspešno balansiram između pomenutih elemenata, bliskosti sa likom i odvojenosti od njega. Naravno da su u nama sadržana oba pola, samo ne u jednoj meri, i mene privlači da posegnem za onim neosvetljenijim delom, da vidim čega sve tu ima. Izazov je, dakle, u unutrašnjem istraživanju i kreiranju uverljivog lika koji nije u potpunosti vi.

Šta je Kindred, visoko-tehnološki svet, koji poštuju likovi vašeg romana? Bežanje od stvarnosti, varka, Evropska unija?

Kindred je izum koji će se pojaviti sutra, preksutra ili za dvadeset godina. On odvođa priču u sutrašnjicu o kojoj smo pričali, a služi i kao veza između tog sveta i ovog našeg. Ne može se više govoriti o tome da smo "zavisni od tehnologije", postali smo toliko nerazdvojni da stojimo na istom tasu vage. A šta je sa druge strane – ne znam. Možda Sunčevo pleme iz romana. Ili nešto treće. Kindred je aplikacija koja onome ko je pokrene pronalazi savršenog partnera. Potpuno savršenog, sa 100% poklapanja. To je idealna osoba s kojom treba da provedete život i ako ona postoji (a to će vam reći aplikacija), zajedno s njom ćete se uzvisti. Trik je, naravno, u tome što ta osoba ne mora da postoji, kao i u tome šta ta uzvišenost podrazumeva...

U jednom momentu glavna junakinja priča o samoći dovedenoj do savršenstva – "sama sebi sam idealna partnerka", kaže, a zatim i da u njenom okruženju "niko nije želeo da bude viđen, nije bilo razgovora, smeha". Živimo u doba globalizacije, spajanja. Otkud samoća u takvim okolnostima?

Svet se virtuelno spaja, fizički smo jednako udaljeni od drugih kao pre. U stvari, još smo udaljeniji. To što smo do pre pandemije bili u stanju da otputujemo

na deset dana na neku egzotičnu destinaciju ne doprinosi mnogo osećanju globalne povezanosti. Naprotiv, kada se vratimo među svoja četiri zida, osećamo se još usamljenije nego pre. A to što su društvene mreže umnogome zamenile ostale vidove komunikacije dodatno je umanjilo neophodnost fizičkog povezivanja. Kažem neophodnost, a ne želju. Ta želja se možda gubi kod generacija koje stasavaju, ali ja im svakako ne pripadam. Ima tu još nešto. Kako vreme prolazi, sve se teže odvajam od utiska da je društvo, ovo naše, ali i ono šire, evropsko ili svetsko, u stanju potištenosti ili čak manične depresije. Opštu indolenciju povremeno prekinu rafali ogorčenog bunta, koji nekad ostave dubljeg traga u društvu, nekad ne, ali svejedno mi se čini da živimo u mračnom periodu, nekom novom srednjem veku, te da to mnoge od nas svesno ili podsvesno tišti. A to nipošto nije zdrava atmosfera za socijalizaciju.

"Probudili smo se jednog dana, svi mi, i shvatili da nemamo u sebi ono što novi svet traži od nas", piše u vašoj knjizi. Taj novi svet smo sami stvorili, zar ne? Zašto ga nismo napravili po svojoj meri?

Ko zna? Naše oči su, kao u gladnog deteta, uvek prevelike. Nije dovoljno da sportista od sebe da 80%, to uvek mora da bude 100 ili 110%. Ne znamo kada treba stati, zaustaviti se, osvrnuti se, promisliti. Možda smo se preigrali sa moćima koje smo s vremenom stekli. U stvari, verujem da smo oduvek bili takvi, samo što su sada ulozi postali veći. Savremeno društvo ne mari mnogo za ravnotežu, ono razmišlja isključivo u superlativima. I ako tako posmatramo stvar, onda nikad i nismo krojili svet po svojoj meri, oduvek smo ga stvarali za superljude u koje se verovatno nikad nećemo pretvoriti.

Koga posmatra oko sa znaka Sunčevog plemena? Da li se vi, privatno, osećate kao da vas neprestano neko kontroliše?

U romanu, sunčevo oko bdi nad ljudima, pogotovo nad onima koji veruju da je njegova snaga ključ za naše probleme, ali protagonistkinja otkriva da joj njeno unutrašnje oko može doneti mnogo više od bilo kog spoljašnjeg, nametnutog. Tako je, rekao bih, i u životu. Često nam se, s pravom, čini da nismo dorasli igrati moći i kontrole, privatnim, poslovnim, institucionalnim, svetskim. Umesto da opada, što bi valjda trebalo da je evolutivni, civilizacijski korak napred, ta kontrola postojano raste i teško je ne biti svestan stalnog pritiska. To, međutim, ne znači da pod njim treba pokleknuti. Vidovi borbe su razni, a možda je jedan od boljih upravo priznavanje uloge i snage unutrašnjeg vida, jedinstvenog načina na koji svako od nas prelama stvarnost. Svako umetničko delo otelovljenje je te skrivene moći.

Javne ličnosti često zazivaju momenat doticanja dna, u nadi da će to biti odskočna daska u novi i, naravno, bolji život. Vi čitaocu kažete da greše i nudite mu drugu opciju – probijanje dna i prolazak na drugu stranu. Zašto?

Doticanje dna samo u jeftinoj demagogiji može da označava poželjnu poziciju, mesto na kom se može steći bilo kakvo dragoceno iskustvo i postići napredak. Mada, ovde moram da razdvojim kolektivno kretanje ka dnu od onog individualnog. Kolektivno se već duži niz godina spuštamo ka mračnoj tački i očigledno je da je inercija tolika da je teško promeniti putanju. Sa druge strane, kod pojedinačnog kretanja svako i dalje može učiniti nešto za sebe i druge. Onoliko koliko želi, koliko je u stanju. Ne znam je li moguće kolektivno izbeći dno, ali čak i ako opšteg spasenja nema na vidiku, niko nas ne može sprečiti da se, svako za sebe, usavršavamo, trudimo da budemo bolji prema sebi i drugima, mudro informišemo i proširujemo vidike, pronademo ono što nas ispunjava i gajimo to. Možda je to način da se ne udari o dno ili odskoči odatle, već da se ono probije i trajno ostavi iza nas.

SONJA ĆIRIĆ

Kad vam se četiri zida raspričaju

Sjajna stvar kod automobila "tesla" je što ih možete kontrolisati mobilnom aplikacijom. Ne treba vam ključ, dovoljno je samo da iz telefona date komandu automobilu da se otključa, uključi i dočeka vas s prijatnom temperaturom kad treba da sednete u njega. To, ujedno, može biti i izvor velike neprijatnosti, recimo kada ta aplikacija iz nekog razloga trokira. Kao što se dogodilo prošle nedelje.

Nekoliko stotina vlasnika "tesli" stajalo je unezvereno pored svojih automobila, koje nisu mogli da pokrenu niti da u njih uđu zbog neispravne aplikacije. Naravno, u automobil se može ući kao i u svaki drugi, ali kada se naviknete da to radite mobilnim telefonom, ključ vam obično stoji kod kuće. Jer, šta će vam?

Stvar je sređena nekoliko sati kasnije kada su inženjeri ponovo osposobili aplikaciju, ali se u korisnike svejedno uvukla zebnja. Komfort koji im je visoka tehnologija omogućila nije neranjiv, a kada se pojavi problem, rešenje može da bude i na drugom kraju sveta, kao što je bilo u slučaju "tesle". Ostaje vam da čekate i mislite crne misli o pametnoj tehnologiji.

U moru priča o tome kako će pametni uređaji uljepšati naš život, pojavi se tu i tamo neki talas nezadovoljstva. Najmanje je sumnji da bi sve moglo da stane, kao u slučaju "tesle", mnogo više je onih koji strepe da su im uređaji preterano revnosni.

Prvi problem je nekompatibilnost, to što kompanije koje razvijaju smarthoum uređaje ne rade na istoj platformi, a ako im uređaji i govore istim jezikom, imaju različite dijalekte, pa to može da izazove konfuziju. Koju na kraju plaća korisnik, žiwcima.

Mnogo veći problem su informacije koje naši uređaji prikupljaju o nama, najintimnije. Koliko trošimo vode i to po stavkama, koliko za tuširanje, koliko za ispiranje toaleta, koliko za pranje veša i sudova. Ako je kuća baš pametna, onda to može da raspodeli i po korisnicima, pa da domaćini imaju i statistiku. Isto važi i za struju, otvaranje frižidera, grejanje i dogrevanje, šta god da vam padne na pamet, od kupatila do spavaće sobe. Sve te informacije vaša kuća prikuplja, obrađuje i pomaže vam da živite komfornije i optimalnije. Ali, te informacije mogu da odu i još nekome, na primer, proizvođaču uređaja koje koristite i to sa dobrim razlogom.

Ako se pojavi bilo kakav problem, kao kod aplikacije za "teslu", proizvođač to može da reši iz daljine. Ili ako nemate dovoljno deterdženta za veš, a kuća "zna" da ćete poželeti da uključite mašinu jer prati vaše navike, može da vas opomene dok ste u prodavnici, čak možete i da je ovlastite da kupovinu obavi sama, onlajn, a da kuriru otključa vrata kada se pojavi tek koliko mu treba da paket ostavi u predsoblju. Već postoji takvo rešenje, umesto klasičnog ključa imate elektronski koji generiše šifre za otključavanje koje imaju vremenski rok trajanja. Kurir dobije šifru kada se najavi i to samo za jedan ulazak, koji se snima. To znači da ni vi ne morate da nosite ključ, stan ćete otključati mobilnim telefonom, svaki ulazak ili pokušaj ulaska biće vam dojavljen, dakle, nema mogućnosti da vam se neka "služba" ušunja dok niste kod kuće.

Samo, što bi služba ulazila ako vaša kuća može da joj ispriča sve što joj je interesantno? I šta da radimo kada mobilna aplikacija zakaže, a alternativni ključ smo ostavili u kući?

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumi od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarnica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

AUGSBURG

ALEKSANDAR ZOGRAF.

PRIJATELJ IZ LONDONA MI JE JOŠ OSAMDESETIH GODINA OBJASNIO KAPITALIZAM OVIM REČIMA: "PRVO EKSPLOATIŠEŠ I ISCEDIŠ LJUDE OKO SEBE, A ZATIM UPLATIŠ U HUMANITARNE SVRHE." MOŽDA BI OVIM JEDNOSTAVNIM REČIMA MOGLA DA SE OBJASNI KAKO ZAPADNI SVET UOPŠTE FUNKCIONIŠE. MEĐU LJUDIMA KOJI SU NA NEKI NAČIN POKRENULI ZAMAJAC ONOGA ŠTO ZOVEMO "MODERNIM SVETOM" JE I PORODICA FUGER (FUGGER) IZ BAVARSKE. BILA JE TO JEDNA OD NAJBOGATIJIH EVROPSKIH PORODICA SVOG VREMENA, KOJA JE U 16. I 17. VEKU ZASNOVALA SVOJU MOĆ NA BANKARSKIM, TRGOVAČKIM I POSLOVIMA OKO EKSPLOATACIJE RUDNOG BOGATSTVA. VISOKI PRIHODI OMOGUĆILI SU I DA UVEDU NEKE OD SVETSKIH TEKOVINA U SVOJU SREDINU - NJIHOVA PALATA U CENTRU AUGSBURGA BILA JE PRVA RENESANSNA GRAĐEVINA SVETOVNOG KARAKTERA SEVERNO OD ALPA, PRENOSEĆI IZ ITALIJE NAJSAVREMENIJE TRENDOVE 16. VEKA...

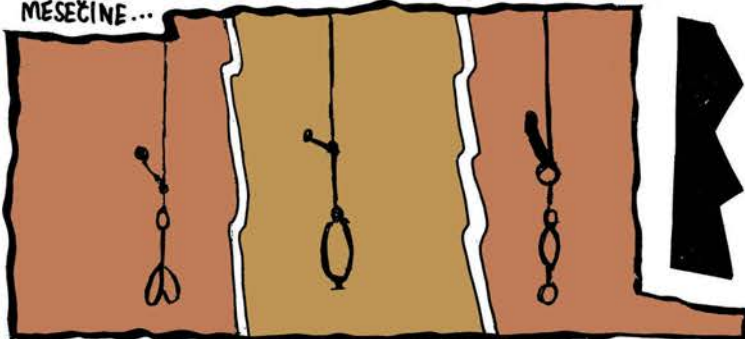
IZ VENECIJE, GDE JE JAKOB FUGER (ZVANI "BOGATI") BORAVIO U MLADOSTI, PRENET JE I KONCEPT SOCIJALNOG STANOVANJA - IZNAJMLJIVANJA JEFTINIH STANOVA NAMENJENIH, U POČETKU, RADNICIMA - ZANATLIJAMA I ODANIM KATOLICIMA KOJI NISU MOGLI DA PRIUŠTE TROŠKOVE STANOVANJA. JEDAN OD USLOVA ZA USELJENJE BILO JE PLAĆANJE SIMBOLIČNOG ZAKUPA (DANAS 88 CENTI GODIŠNJE) I MOLITVE TRIPUT DNEVNO ZA PORODICU FUGER, ČIJA 19. GENERACIJA I DANAS UPRAVLJA ČETVRTI ZVANOM "FUGERAJ" (FUGGEREI).

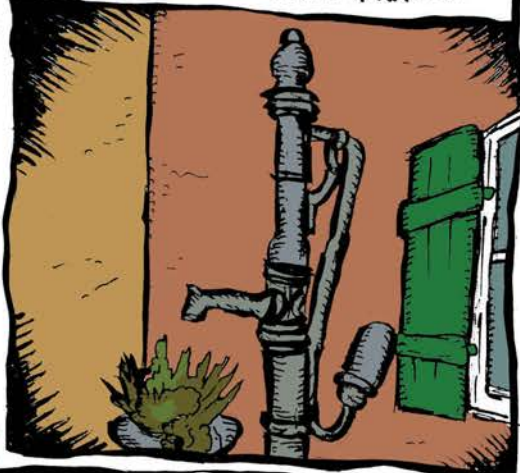
GODINE 2021. NAVRŠILO SE TAČNO 500 GODINA OD KAKO SU OVI STANOVNI USELJENI, ŠTO FUGERAJ ŽINI NA SVETU NAJSTARIJIM KOMPLEKSOM NAMENJENOM SOCIJALNOM STANOVANJU, KOJI JE JOŠ UVEK U UPOTREBI. IAKO JE OKO 75% ORIGINALNIH GRADEVINA UNIŠTENO TOKOM BOMBARDOVANJA 1944, PEDESETIH GODINA JE USLEDILA VRLO PAŽLJIVA REKONSTRUKCIJA...

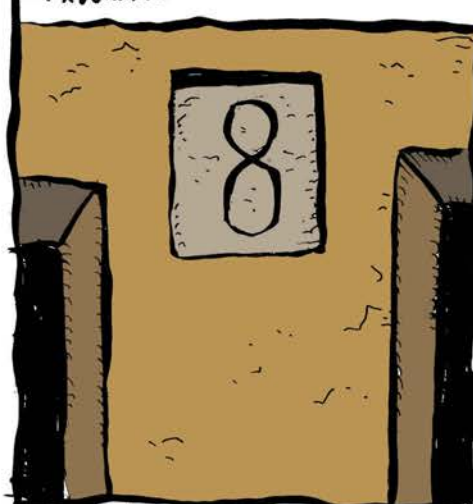
MOŽE LI OVO IDILIČNO OSTRVO USRED OKRUŽENJA SAVREMENOG GRADA BITI DOŽIVLJENO KAD NEŠTO SAVREMENIJA VARIJANTA POMPEJA? IAKO DANAS PRILAGOĐENE SAVREMENOM STANOVANJU, KUĆE SU ISPRED VRATA ZADRŽALE STARINSKA ZVONCA, SVA RAZLIČITO OBLIKOVANA – U VREME PRE ELEKTRIKE, BILO JE NEOPHODNO DA STANARI NAVUČE DA RAZAZNAJU SVOJ ULAZ, ČAK I KAD NEMA MESEČINE...

TU JE I PUMPA ZA VODU, POSTAVLJENA U 18. VEKU, DANAS SLUŽI KAO UKRAS...

PONEGDE SU ISPOD SAVREMENOG SLOJA MALTERA SAČUVANI ORIGINALNI BROJEVI NA KUĆAMA...

TOKOM 500 GODINA, MEĐUTIM, STANARI SU PROŽIVLJAVALI SVE ONO ŠTO JE ISTORIJA IMALA DA IM PONUDI. ZABELEŽEN JE SLUČAJ JEDNE OD STANARKI, DOROTEJE BRAUN (DOROTHEA BRAUN), KOJA JE (OD STRANE VLASTITE JEDANAESTOGODIŠNJE ČERKE) BILA OPTUŽENA ZA VESTIČARENJE. NAKON SUĐENJA BILA JE OBEZGLAVLJENA A NJENO TELO SPALJENO, U VREME PROGONA VESTICA U 17. VEKU...

Apa(r)tija

Tačno 28. marta 1990, na Dan državnosti, čuveni Brano Lukić, još čuveniji dramaturg rođen u Virovitici, sklon raznom burgijanju, u historijskom Valjevu, u tadanjem Domu omladine osnovao je "Apartiju". Demokratija na naš način je tek počela da buja, od Miloševića pa sve do Ravne gore, i to je bio originalan putokaz za sva naša bespuća.

U pisanom dokumentu (postoji sumnja da je to prepisano od postojećih partija) rečeno je da je "Apartija" bez programa i jasnih ciljeva, i da joj je izborni slogan "Mi ne znamo šta hoćemo i kako to da ostvarimo". Još je pisalo: "Ko nije nizašta, taj je za 'Apartiju'", te da se pristalice imaju da hvataju na poruku "Organizujte svoju neodlučnost ako nećete da ona organizuje vas".

I tako je došla jb sam te kad te stigнем, što će reći nikad, demokratija u Srbiju. Na demokratiji se radilo sve u šesnaest, pa je demokratska vlast donela odluku da većinski izborni sistem, čovek na čoveka, po kome radikali, tako bi verovatno bilo i sa novoradikalima, nisu mogli ni da prismođe vlasti, zameni proporcionalnim, gde su partije sve i svja.

Ubrzo se došlo do novog pravila, koje je definisao ministar iz ešalona nezamenjivih ministara: "Piši kao što je napisano, čitaj kao što se kaže!" Što će reći, podešavanja su vraćena na testament Arčibalda Rajsa i njegovo *Čujte, Srbi*. Kome se to više sviđa u poeziji, evo Disa i pesme *Naši dani: Razvilo se crno seme opadanja/ Nabujali šljam i razvrat i poroci/ Podigo se truli zadah propadanja/ Razvilo se crno vreme opadanja... Progleđale sve jazbine i kanali/ Na visoko podigli se suterani/ Svi podmukli, svi prokleti i svi mali/ Postali su danas naši suvereni...*

Dok si reko bolbona, uz pomoć Partije, od proročanske Apartije se stiglo do Apatije, što će reći da niko normalan neće da ima posla s partijskim ujdurmama, koje se predstavljaju kao briga o državi i građanima. Kad su otvorene kapije, i *Na visoko podigli se suterani*, na red došlo afirmisanje gluposti, što reče kolega Stupar: "Ovo je nešto najdžukačkije što je viđeno!" A Vikipedija kaže da je džukac sinonim za seljačinu i džudžu!

Kakav je materijal u pitanju, kakva je to nova pamet – da se izuzmu stari provereni kadrovi kao ministrica za Evropske integracije, koja u prethodni mandat bila urednik "Velike Srbije", na liniji Kavlobag-Kavlovac-Vivovitica – kazuje primer gospodina poslanika Kebare, ili će biti Lebare. Dotični se našao na naslovnici moje poslednje knjige *Kilometar od 800 metara*, na kojoj je fotografija iz Orašca, gde masa iza ograde pljeska Precedniku. Drugi su mi skrenuli pažnju da je dominantan lik na fotografiji, istovaren iz autobusa podrške, gospodin Lebara, koji je na terenu doktorirao Akademiju mladih lidera.

Sedneš u autobus podrške, izađeš, staneš u prvi red, pljeskaš sa sve četiri, vičeš: "Precedniče, Srbije", i eto tebe na mestu poslanika, ministra, ambasadora, vođe navijača, rukovodca mašinom za mlevenje mesa... A tek ako imaš "smisao" za biznis i suradnju sa državnim organima, praviš vetroparkove, gradiš mini hidroelektrane, mečeš novogodišnju rasvetu, organizuješ nastupe Ace Lukasa, zidaš na vodi i u nebesa.

Sve Kebara do Lebare, gospodo, na svoje, i po svoje, došli oni koji vezu milje, imaju lavove na kapiji, bacaju smeće kroz prozor višespratnica i ostali koji se krste sa četiri prsta. I sve to, na ponos precednika, "legalno", i sa pečatom, ne samo da imaju lažne diplome, nego su im i biografije kao o drugima. Primera, odozdo na gore, uzduž i popreko, u gradu koji se ponosio kulturom većnik za kulturu je sa "diplomu" da im'o autorsku emisiju na radiju, iako je tamo služio da donese burek, a u biografiji mu piše i da je bio menager prilikom koncerta Madone u Crnoj Gori!!!

Foto: Koridor

Nije im dovoljno muljanje sa parama, prešli na "duhovnost", oće priznanja, nagrade, ordenje. Poznat je slučaj predsednika Pokrajinske vlade, koji je, je l te, pjesnik, pa je u to ime, samo za njega, ustanovljena nagrada za Najbolju nenagrađenu zbirku pesama. Neće više biti tako, nagradu "Vuk Karadžić" ima dobiju svi oni koji pišu Neznam sastavljeno, za toleranciju će laureati budu oni koji najbolje biju i maltretiraju građanske aktiviste, novinare i opoziciju.

I sve nagrade će se zvati Precednikova budža. Najveću Budžu među nagradama dobijaće oni koji u javnim nastupima najviše pomenu ime precednika, a veću budžu od najveće budže dobijaće podvižnici koji imaju najviše organizovanih poseta govorima predsednika, tom prilikom najbolje udaraju u dlanove i iz sveg grla viču: "Precedniče, Srbije!" Pošto će konkurencija za nagrade, sva je prilika, biti velika, lično Precednik će, na Dan Precednika, preko sve televizije, izvlačiti imena dobitnika.

Naravno da izgradnja neće biti zapostavljena, ta toliko je puteva, pruga i fabrika, no, već sada je favorit za oblast infrastrukture Grad Valjevo, odakle javljeno da su "asfaltirane nove ulice na Gradskom groblju u dužini od 760 metara, što je 2.160 kvadrata". Samo da to preračunaju u kvadratne centimetre, i budža im ne gine. Jedino ako ih ne pretekne gospodin iz istog grada koji je pred kapiju postavio saobraćajni znak "Zabranjeno pišanje", jer čim omrkne, svi trče u kapiju da se olakšaju.

Pa šta da se radi, sve da se radi, samo Apa(r)tija da se ne radi!

DRAGAN TODOROVIĆ

V A L É R I E L E M E R C I E R

A black and white portrait of a woman with long, wavy hair, looking slightly to the right. The image is framed by a thin white border.

SNAGA LJUBAVI

Priča inspirisana
životom Selin Dion

FESTIVAL DE CANNES
HORS COMPÉTITION
SÉLECTION OFFICIELLE 2021

U BIOSKOPIMA
OD 25. NOVEMBRA

REŽIJA
Valérie Lemercier

SYLVAIN MARCEL DANIELLE FICHAUD ROC LAFORTUNE ANTOINE VÉZINA
PASCALE DESROCHERS JEAN-NOËL BROUËT

Win the game. **VICTORIA SID**

SCÉNARIO ET DIALOGUES VALÉRIE LEMERCIER BRIGITTE BUC

Uskoro...

...nešto novo.

nedeljnik

VREME

www.vreme.com